500 Ft

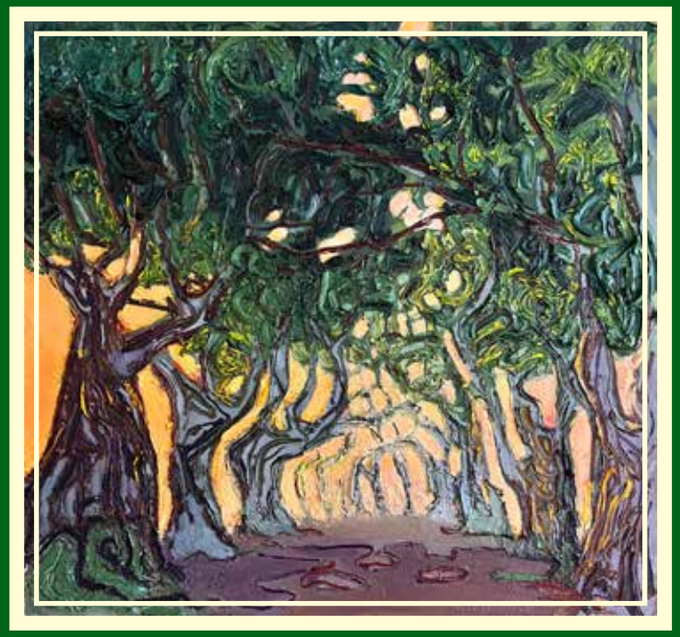

A. TÚRI ZSUZSA • BÁNFAI ZSOLT • BOLEMANT LÁSZLÓ • DEBRECZENY GYÖRGY
BÁNDI KUND • CSONTOS MÁRTA • FELLINGER KÁROLY • KÁLLAY KOTÁSZ ZOLTÁN
LOVAS DÁNIEL • MÁTYUS ATTILA • SZENTE B. LEVENTE • PATÓCS MOLNÁR JÁNOS

Magyar Múzsa • 2022. október

5 ÉVE INDULT

MAGYAR MÚZSA

Kulturális folyóirat Megjelenik negyedévente Új folyam 25. szám • 2022. október

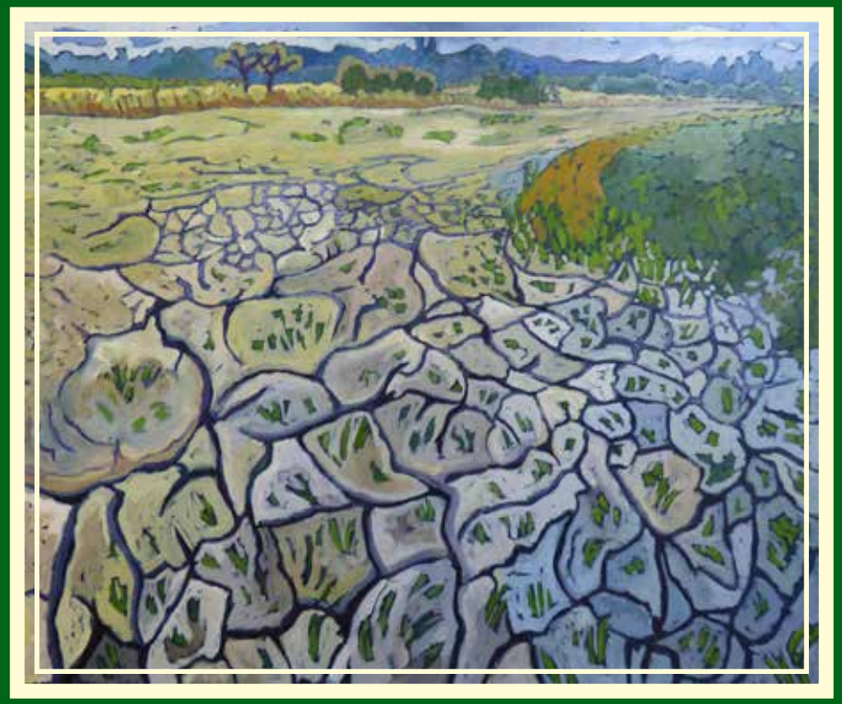

ANISZI KÁLMÁN • BAKÓ ENDRE • BARNA GÁBOR • DÖBRENTEI KORNÉL
CSŐSZ FERENC • ELMER ISTVÁN • MADÁR JÁNOS • MÁRTONFI BENKE MÁRTA
MADARÁSZ IMRE • PETRUSÁK JÁNOS • PÉTER ERIKA • TURBÓK ATTILA

Magyar Múzsa
Kulturális folyóirat

Új folyam 25. szám
2022. október

Megjelenik negyedévente

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:
Bertha Zoltán, Cs. Varga István,
Domonkos László, Ködöböcz Gábor,
Lovas Dániel, Madár János,
Pomogáts Béla

Felelős szerkesztők:
Lovas Dániel
Madár János

Olvasószerkesztő:
Csontos Márta

Képzőművészeti rovat:
Mártonfi Benke Márta

Korrektúra: Katzler Hilda
Terjesztés: Lengyel János

Kiadja
a Magyar Újságírók Közössége
Felelős kiadó: a MÚK elnöke

Szerkesztőség, levelezési cím:
1114 Budapest, Bartók Béla út 31.
Telefon: +36 01/209-3494
E-mail: madarjanos48@gmail.com
pressmuk@gmail.com

Online: www.muk-press.hu

Kéziratot nem őrzünk meg
és nem adunk vissza.

Nyomdai munkák:
HTS-ART Kiadó és Nyomda Kft.,
Budapest

Nyomdai előkészítés:
Euro Bioinvest Kft., Kecskemét

A borítón:
Mártonfi Benke Márta:
Vége az aranykornak

A hátsó borítón:
Hermkens Edit:
Öreg fasor

Nemzeti Kulturális Alap

TARTALOM

Turbók Attila: Atlanta népe aznap ünnepelt 1
Sinka István (1897–1969): A messzeségek orozója ... 2
Csősz Ferenc: Sinka István vésztői évei 3
Budai Kulcsár János: Sinka István balladája 9
Bolemant László: Miféle rezgések 10
Petrusák János: Hulló csillagok 11
Döbrentei Kornél: A Szamuely-utódokhoz 15
Madár János: Döbrentei Kornél márciusa 19
Kállay Kotász Zoltán: Szappanosvíz 26
Debreczeny György: Haladok; Bizonyosság..... 28
Elmer István: Gombaszőnyeg 29
Viorel Muresan: Megszakított gerundium 34
Aniszi Kálmán: Kolozsvári emlékest,
avagy az árulás bére 35
Szente B. Levente: Neked, ki leölted isteneid 40
Mátyus Attila: A halálra ítélt bolond balladája 42
Lengyel János: Mindörökké mosoly 43
Péter Erika: Az állandóság kőmarkában 46
Mártonfi Benke Márta:
A múltat nem lehet eltörölni ..... I–XII
Lovas Dániel: Ez velünk történt, itt történt,
ahol élünk 47
Bánfai Zsolt: Nagy Lászlóhoz 51

(Folytatás hátul, a borítón)

Százéves a Napkelet

1923 januárjában indult a Napkelet c. irodalmi folyóirat, amelyet Klebelsberg Kunó kultuszminiszter kérésére Tormay Cecile alapított, s főszerkesztőként jegyzett haláláig, 1937 áprilisáig, majd 1940-ig Kállay Miklós író szerkesztett. A folyóirat a Nyugat ellensúlyozásaként jött létre, keresztény konzervatív szellemben. Célja volt a Trianon miatt szétszakadt magyarság kulturális egyben tartása, a szellemi összetartozás erősítése. Nívós gárdával rendelkezett mind szépírók, mind történészek, irodalmárok tekintetében (Németh László, Mécs László, Reményik Sándor, Sík Sándor, Halász Gábor, Mályusz Elemér, Hóman Bálint, Horváth János, Németh Antal).

A folyóiratra szakmai konferencia keretében emlékezünk. 2022. november 12-én, szombaton, a Klebelsberg kúriában (Budapest II., Templom u. 2–10.) délelőtt 10 órai kezdettel kerül sor öt előadásra, amelyek a folyóirat működését mutatják be több aspektusból (Jobbágy Éva, Domonkos László, Praznovszky Mihály, Filep Tamás Gusztáv, dr. Nagy Gyöngyi). A megemlékezést a Magyar Újságírók Közössége, a Magyar Nemzeti Írószövetség és a Klebelsberg Kunó Emléktársaság közösen szervezi. A konferencia napján délután a folyóirat zenei vonatkozásairól hallhatunk (dr. Busku Szilvia, dr. Erdősi-Boda Katinka), valamint két ismeretterjesztő film levetítésére is sor kerül a Napkeletről és Tormay Cecile-ről. November 13-án, vasárnap 15 órakor Tormay Cecile műveiből tart felolvasást Simó József előadóművész.

ISSN 1789-7505
9 771789 750004

TARTALOM

Gyenes Klára: Borostyán-út 52
Bakó Endre: Sinka István és Veres Péter barátsága ... 53
Baka Györgyi: Rám vársz? 60
Hajnal Éva: Angyalok 61
Diószegi Szabó Pál: Ágra ült a napfény 62
Szafián Zsuzsanna: L. Gy. aláírása 63
Kránitz Laura: Történetáramlás 65
Patócs Molnár János: És 66
Csontos Márta: Szavak apokalipszise 68
Pődör György: Lábjegyzet 69
Bándi Kund: Két székely taxis 70
Bak Rita: Tokaj 75
Fellinger Károly: Tiszabökény 76
Juhász Zsuzsanna: Őskegyes halál 77
Z. Németh István: Rakoncátlan 78
Antal László: Keresztelő János mondja 79
A. Túri Zsuzsa: Amikor késő... 80
Csernák Árpád: A varrógép 82
Madarász Imre: A vasöklű belügyminiszter 86
Jóna Dávid: Törékeny 87
Kimmel István: Sinka István emléknapok 88
Folyóiratszámunk szerzői 90

TURBÓK ATTILA

Atlanta népe aznap ünnepelt

Suhant a taxi a tükörsima sztrádán
az arborétum ősfás ligetéhez.

Atlanta népe aznap ünnepelt.

Felhőkarcolók önhitt magasából
tekintett vissza saját jó cselekedetére,
a felszabadított rabszolgák sajgó örömére,
babrálgatva közben
a selyempapírba csomagolt szégyen
égszínkék masniját.
Gyanútlan felhők ácsorogtak fenn,
Atlanta népe aznap gyönyörködött
az aranyló naplemente
olvatag szépségében,
mit sem törődve a közelgő sötéttel.

Sejti-e már
e jól kitalált ország,
e vérrel szerzett földrész laza ifjúsága,
mi vár reá a torkolattüzes jövőben,
ha reccsennek majd az égi-földi eresztékek
és eléri őket is a következmények
kegyetlen visszahatása,
betonbunkerébe lomhán elvonul
a pénzen hizlalt milliárdos réteg,
hogy lejátssza a messziről nyerhetőnek ítélt
kormos kártyapartit,
számítóan, pontosan kalkulálva,
mint a szavanna kóbor ragadozója,
szűkre vont szemmel,
zsákmányra éhesen.

Sinka István

(1897–1969)

A messzeségek orozója

A csend nagy boglyái között
az idő és a messzeség
legeltette kék lovait.
Az idő állt, a csend dalolt,
s a messzeség dúdolgatta
a tájnak őspanaszait
s a testvértelen ibolyákét.

A csend boglyái közt én is
ott jártam és mosolyogtam
s egy hajnalon a messzeség
kék lovait eloroztam.
Befogtam őket és fehéren,
zsongó, virágos szekéren,
Magyarország mezőire
küzdőfélnek kirohantam.

Azóta repítenek a
kék lovak... s egekre szállnak
küzdelmeim nagy porai.
...Ha a kék lovak megállnak,
mondja el rólam valaki:
a messzeségek orozója
testvére volt az ibolyáknak.

1945

CSŐSZ FERENC

Sinka István vésztői évei*

Sinka István 1928 nyarán költözött Vésztőre. Nagyrészt kényszerből hagyta maga mögött a sárga-mágori majort, a pásztoréletet, feleségének Papp Piroskának egyre súlyosbodó szívbetegsége, saját egészségének romlása, és az intézőkkel, az urakkal vívott reménytelen, véget nem érő küzdelem miatt. A saját maga gazdája akart lenni, már siheder kora óta építette gondolatbeli tanyáját, portáját, ahol nyugalomra lelhet. Ezt az áhított nyugalmat soha nem találta meg.

Költözéskor, családjával útközben, a vésztői szőlőskertek alatt megállnak, malacait megpihenteti az árokparton és visszatekint. *A Fekete bojtár vallomásai*ban így ír erről a pillanatról: „Állottam és néztem a messzi jegenyéket, s elgondoltam: íme, mily nagy utakat kellett befutnom a szalontai elemitől kezdve, amíg elértem a vésztői szöllőskert árkáig, hogy az árkon túl bételepedvén a faluba a magam gazdája lehetek. De azért mégis annyi évvel és annyi küzdelemmel a hátam megett fájt, hogy eltávolodott tőlem a puszta. Piroskában is az a szomorúság sajgott, ami bennem. Az hogy otthagytuk eddigi küzdelmeink terét, ami akármilyen is volt, de ismertük jól, a mienk volt, az apáinké volt, és száz és ezer velünk egysorsú társaké volt."

Sinka eddigi életének színtere a puszta volt, leszámítva gyermekkorának egynémely rövid időszakát, nem élt egy település közösségében. Számára ez félig-meddig idegen világ, melyet nem ismer úgy, mint a pásztorokét. Ahhoz, hogy megértsük küzdelmeit, beilleszkedésének nehézségeit fontos ismernünk, hogy milyen társadalmi-politikai viszonyok uralkodtak Vésztőn a két világháború között, pontosabban a 20-as 30-as évek fordulóján. A nagyközség a két világháború között a szeghalmi járás legnépesebb településévé vált. 1920-ban 9373, 1941-ben 10973 fő volt a lakosainak száma. Ebben az időszakban a külterületen élők száma csökkent, illetve jellemző volt, hogy főleg az uradalmi központok és a szétszórt tanyák népességéből költözött be a családok jelentős része a községbe – akárcsak Sinkáék – a jobb élet reményében.

** A Sinka István születésének 125. évfordulója alkalmából rendezett konferencián, Vésztőn elhangzott előadás szerkesztett szövege.*

A helyi gazdasági-társadalmi viszonyokat nagymértékben meghatározta, hogy a családok túlnyomó többsége számára a '20-as, a '30-as években a mezőgazdaság jelentette a megélhetést, a lakosság 74 százaléka élt a földből, míg az iparból élők száma csak 9-10 százalék. Vésztőn is megmutatkoztak a Nagyatádi Szabó István, agrárminiszter nevéhez fűződő földreform visszásságai: nőtt az apró, életképtelen birtokok száma, illetve csak azokat lehetett igénybe venni, melyeket a nagybirtokosok felajánlottak saját uradalmukból: ezek természetesen rossz minőségű földek voltak. A társadalmi feszültség nőtt, és ezt még tetézte az 1925-ös vésztői nagy árvíz, illetve az 1928-as gazdasági világválság, ami kihatott az országos és a helyi politikára egyaránt.

Vésztőn Sinka költői indulásának időszakára esik az akkor ellenzékben lévő, a kisbirtokos parasztságra támaszkodó, de az alsóbb társadalmi rétegek felé is nyitó Független Kisgazdapárt megerősödése, melynek helyi jegyzője az a Varga Zsigmond volt, akire Sinka igazi pártfogóként és barátként tekintett, és akivel nagy szellemi csatákat vívott politikáról, a parasztság sorsáról, a világ dolgairól. A párt helyi meghatározó alakja még Gönczy Béla, református tiszteletes is, akinek döntő szerepe volt Sinka első kötetének megjelentetésében.

A Sinka családnak kevés összekuporgatott pénzéből, egy az árvíz után ONCSA támogatásból, nem túl nagy telken épült kis házat sikerült megvásárolnia, mely kicsi volt ugyan, de alapja mellmagasságig terméskőből volt kirakva, védelem céljából újabb árvizek ellen. Ez tulajdonképpen egy jellegzetes vésztői típusház, melynek tervei Kós Károly építőművészetének stílusjegyeit hordozzák.

A faluba költözésük után Sinkáék barátokra, támogatókra találtak, elsősorban a szomszédok, utcabeliek köréből, akik ösztönösen segítették a háromgyermekes családot a berendezkedésben. Ebből az időből származik az a humorral is átszőtt történet, melyet *A Fekete bojtár vallomásai*ban olvashatunk:

„Jól emlékszem rá, hozzáfogtam a ketrec csinálásához, s lehúzódtam a lécekkel, deszkákkal a szomszéd ház kerítése mellé. Onnan átnézett egy nagybajuszú ember, és megkérdezett:

– Hát ídesapád mikor jön fiam?

– Ídesapám?! – csudálkoztam rá felfele.

– Ű hát!

– Majd az ítélít napján!

– Hogy, hogy?

– Úgy, hogy ű szegíny már nem csinál tyúkketrecet!

– Tán csak nincs valami baja?

Láttam, hogy az én szomszédom, nincs tisztában a helyzettel, így hát felvilágosítottam:

– Az, akire a szomszíd gondol én vónék, lássa!

– Mán megbocsásson, szomszíd – mondta restelkedve a nagybajúszú – ki gondolta vóna – így hát maga az!"

Sinka vékony, termetre inkább alacsony, gyorsjárású, gyorseszű, serény kezű ember volt. Több helyen is írja, hogy vékonysága inkább nyomorúságával, mintsem születésével köthető össze. Ráköszönő szomszédja Ökrös Sándor volt, annak az asszonynak a férje, akit Sinka önéletírásban csak Kisángyomként emleget, és aki legodaadóbb, őszinte, jólelkű segítője volt a vésztőiek közül.

Az első hónapokban Sinka mindenféle napszámos, és részmunkát elvállal, erdőt írt, kapál, kaszál, tengerit hord, arat, hogy családjának biztosítani tudja a napi megélhetést. Földje nincs, háza mellett teljes vagyona egy tehén és harminc birka. A birkák közül válságos időkben el-elad néhányat, míg végül vésztői életszakaszának végén megválik az utolsótól, ahogy tehenüktől is, mert kell a pénz a gyerekeknek ruhára és ételre, orvosra, és felesége, Piroska egyre betegebb.

A helyiek közül az egyik első jóakarója Makrai Dénes vadőr volt, aki segítette Sinkát téli tüzelőhöz jutni, az erdőirtást, gallyazást bízva rá a nagybokori határrészben. Makrai Dénesről szeretettel ír a Fekete bojtárban, kiemelve azt, hogy jelentős szerepe volt abban, hogy a Kárász család felbontotta az uradalmi nagybérlővel a szerződést, és a földet teljes egészében kiosztotta a kisbérlő parasztoknak, akikért Makrai felelősséget vállalt.

A nehézségek ellenére a napszámosmunka után, éjjel ír, egyre gyűlnek versei. Ekkor már híre megy a településen, hogy itt él egy különös ember, akinek a verselés a bolondériája. Hetvenéves korában erről az időszakról így vall Sinka, egy az *Élet és Irodalom*ban 1967-ben megjelent Csák Gyula által készített interjúban:

„Éccaka írtam a verseket, mert nappal kenyeret kellett keresnem. Rettenetes nehezen éltem, mert kilencven fillér volt a napszám, nekem pedig volt három gyerekem, s egy súlyosan beteg feleségem!"

Ez a rettenetes nehéz élet nem lesz könnyebb, de az írást nem hagyja abba, tulajdonképpen, ez tartja benne a lelket, az ösztönös intenzív alkotásvágy, az örökös lobogás. Sokan különcnek tartják, de ezt a különcséget, a szellemi magányt vállalja, mert ez a szellemi magány emeli ki a környezetéből, tartja életben és erősíti írói öntudatát.

A helyiek közül Vajda Lajosné az 1997-es *Vésztői Kalendárium*ban így emlékszik vissza Sinkára és a Sinka családra:

„…gyermekkorom óta jól ismertem Sinkát és családját, mert közel laktam hozzájuk. Középtermetű, mindig tiszta külsejű volt, a legtöbbet fehér ruhában, fehér ingben járt. Csendes, félrehúzódó, komoly embernek ismertem. A családja és környezete is hasonló volt. Pista bácsit és feleségét Piroska nénit is naponta láttam, mert jártam hozzájuk. Pista bácsi gyakran volt szomorú. A házuknál egy nagy fa alatt írt. Nem sokat beszélt. Az ember azt hitte, hogy barátságtalan és mogorva; pedig jó ember volt. Ha szóltam hozzá mindig készségesen válaszolt.

A családja sok anyagi gonddal küszködött. Ezt onnan tudom, hogy a tejet tőlünk hordták, és néha több hónap után tudták csak kifizetni. Piroska néni sokat betegeskedett, mégis ő járt a talicskával a malomba búzát őröltetni, hagyta Pista bácsit írni.

Sinka első versei 1930-tól jelentek meg a Nagyatádi Szabó István alapította, később a Gömbös Gyula uralta *Magyar Falu*ban, majd ezt követően Féja Géza ajánlására a Bajcsy-Zsilinszky-féle *Szabadság*ban. Első jelentős költői sikere a *Magyar Falu* folyóirat pályázatán, 1930 decemberében a *Bánat az Alföldön* című versével elnyert első díj, mellyel felkelti az érdeklődést, illetve a hitetlenkedést is a szerkesztőségben, hogy valóban ő írta-e, mármint ő, a nyomorúságos életű pusztai ember, a napszámos, és még egy újságírót is elküldenek Vésztőre a bizonyosságért. A versért járó 100 pengős jutalmat végül a bíráló bizottság megosztotta, így Sinka csak ötven pengőt kapott, ami így is jelentős összeg volt a család számára.

Sinka így ír erről:

„Levelet kaptam Pestről, hogy egy irodalmi pályázaton első díjat nyertem. Óriási pénzt, 100 pengőt. Piroskának tátva maradt a szája, mikor elolvasta. Kétszer is odavitte az ablakhoz a levelet és megnézte újra, nem csalnak-e a szemei. Nem csaltak... Karácsonykor megkaptam a megnyert pályázat díját: ötven pengőt. Hogy nem 100-at küldtek, azzal magyarázták, hogy másokat is kellett jutalmazniuk, és így csak ötven jutott. Azonnal búzát vettünk rajta, és új év után meg is őrlettük. Az az ötven pengő volt az első pénz, amit írásért kaptam."

A siker ellenségeket és barátokat hozott Sinkának. A vele egysorsú falubeliek, de a módosabb gazdák is nehezen fogadták el, hogy egy szinte nincstelen napszámos verseket ír, lapokban publikál, nem temetkezik a sárba, fejét magasba emeli, hatalmas meszszeségekbe néz, egyszóval több és más akar lenni náluk. Voltak azonban, főleg a vésztői középosztálybeli értelmiség köreiből, akik felismerték Sinka rendkívüli tehetségét, elfogadták különös másságát, és mellé álltak. Megismerkedik későbbi jóbarátjával Varga Zsigával, a gabonakereskedővel, a két tanítóval, Rácz Józseffel és a dobaipusztai Barsi Dénessel, Láng Gyula, tanárral, fakereskedővel és feleségével Láng Idával.

Komoly fordulat költői pályafutásának elején, hogy Féja Géza az országos jelentőségű *Szabadság* című folyóiratban méltatja két versét a *Napimádó*t és az *Új dal a magyar mezőn*-t. Sinka számára sokat jelentett ez az elfogadás, megerősítette önmaga írói tehetségébe vetett hitét, igazolta küzdelmeinek értelmét. A *Fekete bojtár vallomásai*ban is megemlékezik erről:

„A „Szabadság" volt, a Zsilinszky lapja. Ismertem már. Benne volt a két vers a „Napimádó" és az „Új dal a magyar mezőn". A fiatal pesti tanár, Féja Géza méltó és komoly ismertetést írt mellé. Olyat, mint amilyet én elképzeltem, és vártam. Valami ujjongó, tiszta öröm világította be a sorokból addig rettenetes kétségeimet és fekete vigasztalhatatlanságomat."

A fokozódó országos ismertség hatására Vésztőn és a környező településeken is terjed Sinka verseinek híre. Pártfogói, Rácz József tanító, Szász Gusztáv iskolaigazgató és Láng Ida tanárnő 1932. május 24-én a vésztői kaszinóban – ahol egyébként Rácz József ajánlására Sinka egy rövid ideig csaposként is dolgozott – irodalmi estet szerveznek. Erről június 4-én szerkesztőségi cikkben a *Szabadság* is beszámol:

„A magyar középosztály, főleg a falusi értelmiség figyelmébe ajánljuk ezt a szépen sikerült estét. Milyen kevés Vésztő van ebben az országban, holott alig van falu, melyben a népi alkotóerő ne csinált volna valami, vagy ne csinálna valami figyelemreméltót."

A cikk írója – valószínűleg tájékozatlanságból – összemossa Sinka költészetét a népi varrottasok világával, pedig hatalmas távolságra vannak egymástól. Sinka versei egy sokkal ősibb népi kultúrát közvetítenek, melyet egy ezer év után felbukkanó búvópatakhoz lehet inkább hasonlítani.

A cikk enyhe társadalomkritikával folytatódik:

„Mennyi nehéz keserű esztendő várt a Sinka Istvánokra és Szabó Pálokra, holott egy egészséges társadalomban azonnal észrevették volna őket és idejében megadták volna nekik a lehetőséget a nyugodt fejlődéshez és érvényesüléshez.

1932-től az írótársak közül is egyre többen érdeklődnek Sinka írásai iránt, Szabó Pál Budapesten Féja Gézánál olvassa Sinka két versét, és levélben meg is hívja Biharugrára.

Barsi Dénes akkoriban Dobai pusztáról biciklizett át a faluba Rácz tanítóhoz, hogy mutassa be neki Sinkát. Legfőbb mentora, Féja Géza is meglátogatta Vésztőn. Erről a látogatásról ír az 1965-ben megjelent *Szabadcsapat* című könyvében:

„Kora délután érkeztem meg rekkenő hőségben és a Sinka-porta után érdeklődtem. A falu szélére irányítottak. Eléggé takaros kis ház jutott Sinkának, kívülről jól festett, mégis azonnal megéreztem a szegénységet. Udvarát be sem kerítette, nem is lett volna értelme, mivel a ház körül még egy árva tyúk sem kapirgált. Csupán első feleségét, Piroskát találtam otthon, olyan volt ez az asszony, akár a friss esőben mosdott búzaszem, tiszta, takaros, szegénységükben is példás rendet tartott.

Piroska bevezetett Sinka szobájába, elég sok könyvet találtam polcán és csupa értékes munkát. Azután körültekintettem a faluban, mire visszatértem, már megérkezett Sinka egyik tanító barátjával. Rácz Jóskának hítták ezt a művelt, nyájas tanítót, nála boroztunk és beszélgettünk hajnalig, az idő java része azzal telt, hogy Sinka az életét mesélte."

Akkor Sinkának még nem volt kötete, 1933-ban Féjának sem sikerült kiadót találnia, igaz később 1935-ben a *Pásztorének*et már a felvidéki Kazinczy Szövetkezet kiadványai sorába illeszti.

Első verseskötetének megjelenését, a körülményeket ismerve, tekinthetjük akár véletlennek, de a gondviselésből fakadó szükségszerűségének is. Fülöp Károly, a szeghalmi Péter András Gimnázium tanára így ír erről a *Békési Élet* 1970-es évfolyamának 1. számában.

„A harmincas évek elején hallottam először a Sinka nevét egy Sebes-Körösben fürdő társaságban. Ekkortájt divatba jött a körösi strandolás Szeghalmon. Biciklivel jártunk ki a Vésztő felé vezető országúton a Körös-hídjáig, s ott a gátőr lakása szomszédságában kellemes órákat töltöttünk a hűvös hullámok között a nyári délutánokon. A strandolok köre rövidesen vésztői lakosokkal is kibővült.

Egy ilyen fürdés-közi beszélgetés során ütötte meg a fülemet Gönczy Béla, vésztői református lelkész néhány mondata, melyeket Nagy Miklós igazgatónkhoz intézett.

Te Miklós, van Vésztőn egy rendkívül érdekes ember. Szolga a kaszinóban és különleges verseket ír. Nekem néhány verse nagyon tetszik. A szerencsétlen embernek apró gyermekei vannak, s havi 9 (kilenc!) pengő a fizetése.

Nagy Miklós így válaszolt: Hozzál el ezekből a versekből hozzám néhányat, had lássam én is, milyenek.

A versek igen megnyerték igazgatónk tetszését s néhány nap múlva átadta azokat nekem azzal, hogy mondjak róluk komoly és szigorú kritikát. A versek minden sorából tehetség sugárzását éreztem,

Nagy Miklósnak tehát kedvező választ adtam s kiadásra ajánlottam a versek legjobbjait, vállalva a válogatás munkáját is."

Fülöp Károly mikor nyáron hazalátogatott Erdélybe, megmutatta a verseket Áprily Lajosnak és Reményik Sándornak, akik ugyanúgy vélekedtek, mint ő.

1933 decemberében a szeghalmi gimnázium kiadja Sinka első kötetét *Himnuszok kelet kapujában* címmel, és a fekete bojtár útnak indul a Parnasszus felé. A kötethez ajánlást Fülöp Károly, előszót Féja Géza ír. Ebben a kötetben Sinka még nem találja valódi költői hangját.

Medvigy Endre így ír a *Himnuszok*ról az *Új Holnap* folyóirat 1993-as, tematikus lapszámában, a *Nagy utakról hazatérve* című tanulmányában:

„A versek a bíbor, arany és ezüst ragyogástól túlságosan is tündökletesek. A sámáni hang ugyan nem öncélú, mert felfokozott küldetéstudat kifejezésére szolgál, mégis keresett. A bűvölés, bájolás indítéka ismert: a költő túl akarja ragyogni a hullást, pusztulást. Tévedett volna Féja Géza? A kötetet túlságosan nagyra értékelve talán igen, de Sinkát tekintve semmiképpen sem. Megsejtette a himnuszíróban a későbbi öntörvényű alkotót."

A kötet megjelenését követően egyre szorosabb lesz kapcsolata Barsi Dénessel és Szabó Pállal, akikkel később Komádi mellett, a Körös hídján a *Komádi és vidéke* hetilap megszűnése után, határoznak a *Kelet népe* folyóirat alapításáról, mely első számú fóruma lesz a népi íróknak. Vésztőn meglátogatja Balázs Árpád gyulai újságíró, író, aki később jó barátja, őszinte támogatója lesz, Sinka gyulai látogatásaikor, hosszabb ott tartózkodásának idején Balázsnál lakik.

Rövidesen azonban elérkezik az az idő, mikor felesége egyre betegebb, hosszú időket tölt a gyulai kórházban. Sinkának a napszám mellett gyermekeinek ellátása is nyakába szakad. Gyalog, biciklivel jár Gyulára, néha Piroska kérésére a gyerekeket is magával viszi. Élete egyre kilátástalanabbá válik. Ebben az időszakban kezdi írni életművének egyik kiemelkedő alkotását, a *Pásztorének*et.

Gyalog viszi el Szabó Pálhoz, hogy megossza vele az alkotás örömét. Így tekint vissza a *Fekete bojtár* vallomásaiban:

„Emlékszem rá, olyan csordultig voltam az ének mondanivalójával, hogy egy napon csak azért mentem Ugrára, hogy Szabó Pálnak elmondhassak belőle szép részeket. Azt hiszem, mélyen, az emberi bensőben akkor találkoztam igazán Szabó Pállal. Azután már nemigen legyinthettek előtte, ha rólam volt szó, mert akárki volt a legyintő, visszalegyintett neki."

Pénze fogytán, feleségének kórházi kezelését eladott birkái árából fedezi, később, Piroska 1935-ös júliusi elhunyta után, 1936 végén megválik a házától is, melyet Rácz József tanító vesz meg, úgy, hogy még egy ideig benne lakhatnak.

Itt véget ér Sinka életútjának vésztői szakasza. Gyermekeit átmenetileg Varga Zsigára és rokonokra bízza, majd elindul Pest felé, arra az útra, amelyikre juhászbojtár még nem indult el.

*

Sinka vésztői évei itt nem érnek véget, a mai napig tartanak. Vésztő városa, Sinka költői indulásának, létküzdelmeinek, első nagy lángolásának színtere a fekete bojtár emlékezetét, szellemi hagyatékát gondosan őrzi. A nyolcvanas évektől a város kiadja műveit, a művelődési központ alapításától, 1988-tól az ő nevét viseli, és egész alakos szobra, az épület mellett áll. Lakóháza ma emlékmúzeum, és helyet kapott szobra Vésztő-Mágoron, a Népi Írók Szoborparkjában. 2013-tól Vésztő város posztumusz díszpolgára. Emlékezetét mindezek mellett őrzi még a Kárpát-medencei Sinka István Vers és prózamondó verseny és szeptemberi Sinka Emléknapok rendezvénysorozat.

BUDAI KULCSÁR JÁNOS

Sinka István balladája

Göncöl ballag
fenn az égen,
Sinka István
megy szekéren.

Megy a szekér,
porzik az út,
egyenest az
ég felé fut.

Táltos lovak,
vasderesek,
majd szétrázzák
a szekeret.

A paripák
tüzet fújnak,
s nekivágnak
a Tejútnak.

Sinka István
szeme lángol,
most szakad ki
a világból.

Uramisten,
hol is vagyok?
Tűzből vannak
az angyalok.

Csillag-réten
táncot ropnak,
mint a gyöngyök,
úgy ragyognak.

Sinka István
csudálkozik:
ébren van-e
vagy álmodik?

Nézi, nézi
ezt a csodát,
akár a hold,
Pusztapándon
anyja lábán
a balladát.

BOLEMANT LÁSZLÓ

Miféle rezgések

„a hajnali homály mély
árnyékai közé lengett a báléj”
Kosztolányi Dezső

valami halk reszketés ez inkább
minthogy a mindenség rezonálna
vízpart s folyómenti táj

reménytelenek elfogyott álma
akadozó homokszemek
szabálytalan kristálylapjai
közé szorult figyelem

összegyűjtöm a töredékest –
verstöredék – verstest
letört darabjait, a törmeléket,

hangok csobbanásait
a zöld üvegszilánkok bűnös-
átkozott magányát rejtik

akár csapdát a kavicsos-
sziklás part talpmasszőr-szőnyegén
magam sétálgatok rajta föl- és lefelé

a hajóig, uszályig és vissza
odafelé bevárom az uszályt
visszafelé lehagy a csónak

motorcsónak-verseny van
és a párkányi híd megmaradt
pillérei között hagyott –
szoborrá avatott

zsákutca korlátjába
kapaszkodom, s csodálom a vízen
hasító sebesség-Árészt

míg Mnémoszüné halk éneke
rezegteti a híd testének
vasbeton húrjait

PETRUSÁK JÁNOS

Hulló csillagok

Történelmi dráma – részlet*

Függöny elé belökdösi néhány diák (néhányuknál fegyver van) Nagy Pistát.
A diákok közt van Tóth Tibi.

NAGY PISTA: Mi a fenét akartok tőlem? Az Isten...
TÓTH TIBI: Isten nevét hiába szádra ne vedd! A kiszabadult Mindszenthy bíboros első parancsa ez volt.
NAGY PISTA: Én csupán imádkozni akartam...
TÓTH TIBI: Azt tedd!
A diákok Nagy Pistát oldalt lökdösik, az egyik elővesz egy kendőt.
NAGY PISTA: Most mit akartok?
TÓTH TIBI: Meghalt a forradalmunk! Te is meghalsz, te gyáva!
DIÁKOK EGYÜTT: Utolsó golyóink lőjük mind a gaz gyávákba!
NAGY PISTA: Ti miért ellenem harcoltok?
TÓTH TIBI: Parancs lett!
NAGY PISTA: Kitől?
TÓTH TIBI: Azt… mi nem tudhatjuk!
NAGY PISTA: Én viszont követelem, hogy...
TÓTH TIBI: Te csak fogd be a szád!
NAGY PISTA (csendesebben): Szóljatok Székán Gyurinak!
TÓTH TIBI (lehajtja fejét): Megsebesült.
EGY DIÁK: Elfogták.
TÓTH TIBI: Sebesülten elfogták.
DIÁKOK EGYÜTT: Vallatják!
TÓTH TIBI: Gulagra vitték!
DIÁKOK EGYÜTT: Talán már meg is halt!
NAGY PISTA: És ezért kell nekem is meghalni?
TÓTH TIBI: Ezt hallgasd meg! (elővesz egy röplapot) „Hazafiak! Ezekben a nehéz időkben, mikor hazánk szabadságért küzd, minden magyarnak úgy kell viselkedni, ahogy e nehéz időkben hazánk megkívánja. Mindenki álljon helyt hazafiasan. Kelt Budapest, 1956. november 4. Magyar Forradalmi Ifjúság.” (büszkén hozzáteszi) Ezek vagyunk mi!
Hangosbemondó hangjai:

„Figyelem, figyelem! A mai napon Nagy Imre bejelentette az ország semlegességét! A kormány megtiltotta a magyar alakulatoknak a szovjet csapatokkal szembeni ellenállást. Figyelem...”

Diákok összenéznek.

TÓTH TIBI: Most van harc, vagy...

NAGY PISTA: Szerintem menjünk haza.

A diákok lehajtják fejüket és széjjel oszlanak. A színen oldalt, a falnak támasztva egy puska marad, meg egy piros-fehér-zöld karszalag, ledobva.

IDŐSEBB NAGY (jön sietve, már nincs nála fegyver, sem a karján nemzetiszín szalag): Ó, fiam, annyira aggódok!

NAGY PISTA: Apa! Édesapa! Mi lesz velünk?

IDŐSEBB NAGY (körülles): Én nem is voltam itt soha. Én megyek nyugatra.

NAGY PISTA: És nagymama? Vele, mi lesz? Őt nem hagyhatjuk itt…

IDŐSEBB NAGY: Gyertek ti is!

NAGY PISTA: Nagymama sosem menne el.

IDŐSEBB NAGY: Aki öreg, maradjon! De te fiatal vagy. Előtted az élet! Itt milyen életed lesz? Nyugaton a bátraké a világ!

NAGY PISTA: Az olyan bátraké, akik menekülnek?

Idősebb Nagy felhorkan, majd legyint és kisiet.

Nagy Pista tétován áll.

Hangosbemondó hangjai:

„Konyev marsall, a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erőinek főparancsnoka felszólított minden ellenállót, hogy azonnali hatállyal tegye le a fegyvert és szüntessen be minden ellenségeskedést...”

Géppisztolysorozat ropogása.

Hangosbemondó hangjai:

„Felhívás a magyar néphez! Nagy Imre kormánya szétesett, ténylegesen nem létezik többé. Az országban zűrzavar van és a népellenes erők büntetlenül végzik aljas ügyüket. A fennálló helyzetben a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok parancsnokságához fordult azzal a kéréssel, hogy nyújtson segítséget az ellenforradalmi erők felszámolásában, a rend, az ország békéjének és nyugalmának helyreállításában. A szovjet csapatok parancsnoksága és mi, szovjet katonák és tisztek, készek vagyunk megadni magyar testvéreinknek ezt a segítséget...”

Nagy Pista fejét lehajtva kimegy.

Utolsó jelenet

A színen Nagyék lakása. Nagy néni az asztal mellett kuporog. Ajtónyitás zaja.

Nagy Pista jön be.

NAGY NÉNI (felugorva): Ó, hogy aggódtam értetek! Csak ti vagytok nekem... (Nagy Pista háta mögé néz) És apád?

Nagy Pista megrázza fejét.

NAGY NÉNI (felkiált): Meghalt? Megsebesült? Elfogták? Hol van, hol...

NAGY PISTA (megfogja Nagy nénit): Nyugi! Él!

NAGY NÉNI (Nagy Pistára néz): Akkor miért mondod ilyen szomorúan?

NAGY PISTA: Nyugatra ment.

NAGY NÉNI: Miért?

NAGY PISTA: Élni. Ő így mondta.

NAGY NÉNI: És mi?

NAGY PISTA (megsimogatja nagymamáját): Mi is. Mi is! Bízz Istenben.

Az asztalon recsegni kezd, majd feléled a rádió adó-vevő.

VIRÁG ANNUSKA (hangja a rádióból): Budapest! Budapest! Hallasz?

NAGY PISTA (a rádió adó-vevőhöz ugrik): Hallak! Hallak! Ki vagy?

VIRÁG ANNUSKA (hangja a rádióból): Nyíregyházáról beszélek!

NAGY PISTA (izgatottan): Én vagyok az az MHSZ-rádiós. Tudod, akkor mi beszéltünk a múltkor is...

VIRÁG ANNUSKA (hangja a rádióból): Nem tudom. Akkor alig hallottam valamit. Most nem zavarnak. Elsején vagy másodikán, vagy nem is tudom már, milyen napon az oroszok teljesen elözönlötték a várost. A Debreceni utcán vagy az Állami Áruháznál valakik rájuk lőttek. Egy teherautó felborult... Az oroszok az emberek közé lőttek. Pedig volt olyan szovjet katona, aki Szuezt kereste itt!

NAGY PISTA (türelmetlenül): Most mi van?

VIRÁG ANNUSKA (hangja a rádióból, előbb recsegősen, majd sokkal tisztábban): Itt... (recsegés) előjöttek a pufajkások. Ez az új ÁVO. A régiekből... Mindenkit elvisznek, aki a felkeléssel szimpatizált. Vagy akire ráfogják... Apát, édesapát is... elvitték.

NAGY PISTA: Sajnálom...

VIRÁG ANNUSKA (hangja a rádióból): Veletek mi van?

NAGY PISTA: Nem tudom.

VIRÁG ANNUSKA (hangja a rádióból): Itt minden csak félelem! Apa még hallotta a határon, hogy Erdély-szerte rendkívüli intézkedéseket léptettek életbe. Temesvárról, Aradról és több magyarlakta városból kitiltotta a hatalom a külföldieket. Közben viszont tüntetések zajlottak a kolozsvári egyetemen: a diákok demokratikus jogokat és teljes tanszabadságot követelnek.

A rádió adó-vevőből hirtelen sistergés. Nagy Pista mérgesen csavargatja a gombokat.

Egyszer csak élesen felcsattan egy férfihang:

„Budapest körül harcok, a honvédcsapatok, a nemzetőrök és más... (sistergés) erők a Jutadombnál, a Nagykőrösi útnál, a Határ útnál, Soroksár határában, a Jászberényi útnál, a Kőbányai útnál, a Zalka Máté téren, az Éles saroknál, a Csajkovszkij parkban (sistergés) harcban állnak... (sistergés) Corvin-köz (sistergés) orosz repülők támadják... (sistergés) Nem adjuk fel!”

Csak sistergés. Hosszan sistergés. Majd az éter hangjai. Hogy jöjjön A NAGY CSEND.

NAGY PISTA (maga elé): Nem adjuk fel!

Csengetnek.

NAGY NÉNI: Jaj!

NAGY PISTA (felál): Nyugi!

NAGY NÉNI: Félek! Téged féltelek!

Nagy Pista kimegy, majd Tóth Tibivel jön vissza.

TÓTH TIBI (illedelmesen köszön): Csókolom, Nagy néni!

NAGY NÉNI: Tibi! Mi van odakint?

TÓTH TIBI (fensőbbségesen): Nyugalom! Már rend van. Rendet raktunk!
NAGY PISTA: Kik?
TÓTH TIBI: Mi.
NAGY PISTA: De ki vagy te?
TÓTH TIBI: Tóth Tibi. (kissé bizonytalanul) Nem?
NAGY PISTA (megrázza fejét): Azt tudom, hogy Tóth Tibi vagy, csak azt nem tudom már, hogy Tóth Tibi ki. Te már voltál mindenhol. Annyi oldal nincs, amennyin az elmúlt napokban te voltál…
TÓTH TIBI (nagyképűen): Én, kérlek, nagy túlélő vagyok. Mert helyezkedni fiacskám, mindig, minden korban tudni kell!
NAGY PISTA (morogva): Már tudom. (előbb nagymamájára, majd Tóth Tibire néz) A többiekről mit tudsz?
TÓTH TIBI: Azért jöttem, hogy elújságoljam, beléphettünk a felnőttek közé. Klári is, meg én is. Tudod, a Sóvághó Klári! (kamaszos vigyorral, elvégre csupán középiskolás ő is) Nagy szerelmed…
NAGY PISTA: Ő él? Klári él?
TÓTH TIBI: Persze, szép nő, neki élnie kell. És túlélni. Már mind a ketten az MSZMP teljes jogú tagjai vagyunk. (felnevet) Nekünk áll itt a világ! Meg... (titkolózva körbesandít) jól jön majd a párttagság, ha kezdődik a számonkérés. Tehát, (bólogat) szerintem, te is lépj be! Csak néhány párttag kell, aki a felvételed támogatja. Klári meg én támogatunk, és még Úrbáni párttitkár is azt üzeni, hogy megbocsátott neked.
NAGY PISTA: Megbocsátani? Miért? Én nem csináltam semmit!
TÓTH TIBI: Te csak azt úgy hiszed! (oldalt dönti fejét) Akkor? Mit választasz? A jövőt vagy...
NAGY PISTA: A demokratikus jövőt! A magyar nép jövőjét... egy jobb világot!
Tóth Tibi legyint, majd szó nélkül kimegy.
Kintről hangosbeszélő hangja:
„A budapesti szovjet katonai egységek városparancsnokának első számú parancsa, Budapest, 1956. november 6. Azok a személyek, akiknél fegyver van, haladéktalanul szolgáltassák be a szovjet katonai alakulatoknak... Budapest területén az utcán közlekedni csak reggel 7 órától este 19 óráig szabad. Mindenki köteles feltétlenül engedelmeskedni a szovjet katonai parancsnokság járőreinek, és ellentmondás nélkül teljesíteni azok utasításait és parancsait. A budapesti szovjet katonai egységek városparancsnoka, Grebennyik K. gárdavezérőrnagy."
NAGY NÉNI (megremeg): Kisfiam, én úgy félek!
NAGY PISTA: Ne félj, nagymama, szép idők ezek...
NAGY NÉNI: Szépek?
NAGY PISTA (magához öleli a nagymamáját): Láttuk hullani a csillagokat! A vörös csillagokat! (felfelé néz) És közben kérhettünk volna a sorstól… Bármit!

VÉGE

** Petrusák János Hulló csillagok című történelmi drámáját az 1956-os Emlékbizottság a „Sinkovits Imre pályázat" keretében megalkotásában és színpadra vitelében támogatta. A pályázat lebonyolítója a TEMI Móricz Zsigmond Művelődési és Ifjúsági Ház Alapítványa volt. A drámát 2016-ban és 2017-ben a nagyváradi MM Pódium Színház mutatta be Nyíregyházán, Nagyváradon, Egerben, Csíkszeredán, Székelyudvarhelyen és több tucat más helyszínen, összesen több, mint 3000 néző előtt.*

DÖBRENTEI KORNÉL

A Szamuely „utódokhoz"

– lábjegyzet, csizmaszaggal –

Glóbuszt újra-felosztó stáb, te mohón ne reméljed,
szép örömöd leled abban, hogy kihalunk, öl a mérged.
Védőangyali karddal sújt le az Úr, meg azért üt,
éltet az éteriből a ragályos serke továbbra tetűt,
mert a kalitba e banda becsalta a békegalambot,
génhamisított zöld olajággal gyötrik a csőrét
nyársfelelősök, a jel-madarat, kibelezve a pőrét,
– elterelésül a bérkurafik falsra verik a harangot –,
önhaszonért kiötölt, heve nagy, csatasütte-pirosra
átsütik, mint Lőrinc-Szentet a roston, Dózsatrón-tüzű rácson,
talpuk soha nem taposott csupaszon, igazság-próba parázson,
majd kommunistavörösbe megy át, amiként Auróra,
kannibalizmus e biznisz s nem viszolyog lacikonyha.
Légyen bőven elég pecsenyés helyeken imitálva a pozsga?
S mert nem tűr tabukat, rá se hederít a tilosra,
dobna gyehenna tüzére, sorsunk fordulhat-e jobbra?
Ők a heveny, globalista mutánsok, korcs liberálisok mind,
és minket egymásra uszítnak, a káini én sose lomha.
Mássságuk mit akar? Bádog az ég, hova tűnt a napóra?
Nyelvük, az ínyenc, farpofa-öble-iszapba nyalint.

*

Mímeli, szívügye-zsold kreatúra: mi ránk tör, a dögvész,
nemzeti Judást játszni, csepűrágónak ez adja a rangot,
brutálisan elszánt butaságuk, akárcsak a vasbot,
lámpavasért lihegő, pöceszája-lehü kommün-gyülevész
csürhe tolong, amiért az utcára kirajzik s véli, hogy tüntet,
népirtás a javából, emberiség elleni bűntett.
Összeültek efféle ügyekben a „jurópi" atyák valaha?
Költői a kérdés, klasszika kulissza felel rá: ha-ha-ha!

Nincs mutató, az időtök örök űrszemete, elszabadulva kering,
lassan már se az Isten, se az ördög megtérni nem int.
Túszul ejtve az emberiség, önváltságdíjra is unva legyint.
Elfogadni, mi kifakítja a lelket: hogy semmi se szent,
hirdeti híg táperejű, trágyagerincű regiment,
és akiket nyűként tenyészni a nemzeti testbe lövelltek,
álhatatos akarattal magyar elleni kártékonyságra neveltek.
Házalnak a honnal, a hittel, soha nem fáradva kufárodnak,
s kéznél az örökség: akasztani készek, akár ma vagy holnap,
vajh, mit sugalmaz eme trágár belhoni künnlap?

*

Híreld, ha mered, dalnok, s törve leled meg a lantod,
történelmi idő jöhet-é még megreperálni?
Belharcokba taszítnak, elkótyavetyélik a hantod,
kapsz-e még egyszer esélyt a gátra kiállni?
Génhiba, bűn s a vakítás, űznek a törzsi gyilokra,
szánnak az esküszegéshez elég vérségi birokra;
ránk, mikor őket öldökölés nyers ösztöke-ösztöne hajtja,
akkorra hull le az álarc, agyament, elfajzott, fura fajta.
Céljuk, gárgyuljon, tudatát kómába veszejtse a pórnép,
mind galandférgek ezek, megannyi élveteg, bélpoklos zabagép.
Rendre lehányják a családiasan körülült ünnepi asztalt,
nem lehet rejtély, rajongva a népünk közülük senkit se marasztalt.
Nem csak, mert se a testük, se a lelkük messze nem ép,
gondolatuknak szaga van, komiszabb tán, mint az ürülék.

*

Nem távoli tőlünk, eszement szilajoktól, a harc,
talpon maradunk csak azért is, ez időkig akadt ok,
ezredévnyi tusák emelik jogerőre a jusst, soha nem a sarc,
néha szerencse, ha bátrak döntnek, amikor kell, nem hezitáló okosok.
Úgy, amiképpen a Szentírás előtti korokban, avagy ma,
pusztító mindennapi kozmikus ellenerő, ami dogma.
Névleg a nevünkben, érdeketek, ti ástok ki csatabárdot,
nem évül el immár, ki az ártatlan, és ki az álnok!
Agg nyugati, fonnyadt csecsről keleti tejre ki vágyott?
Nem habzik a szánk, de követeljük, Európából tán valamicske minekünk is jár:

nándorfehérvári harangszó, kereszténység pajzsa, sekélyes szólam tőletek már.
Rendre galádul nem rabolhatjátok meg az álmot,
Mércétek kettősen egyfelőli s látástok nem azért tétova, mert kancsali,
horgos nyelveteken tákolni torz tudatot, negédes szókból a csali.
S bárki, bármily időben sulykolhatja, reménykedem benne, hiába,
többé nem lesz ez a nép ennyire bús buta, kába,
önként rabosítva magát, a kalitba dalolni újra beszáll,
átrepülni, hiszi, képes, morzsányi, csökött, semmi kis árnyát,
ám totyogásra, ha futja, öröm, mert véglegesen lemetélik a szárnyát.

*

Hitványak vagytok, ám fineszes fickók, bicegő lóra
nálatok nincs fogadás, meglesitek, hol akad még egy favorit,
nem-tiszta éllovasával, ki az áhított célba csak bevirít,
harsabban tudna nyerítni esküt a múlni valóra?
Mániaként, miért mindig a miénk a keserves önostorozás?
Véresre serkentett hátunk ne legyen borzadályos imázs,
zenghetnénk dicsét ama Főnixi hamuhalma-madárnak,
mint nőhetnek föl üszökből magasba vivő szárnyak.
Gyónatlan bűnötökért nem buzgólkodik, önszorgalmún a korbács.
Fáktól nem azért rácsos az erdő, hogy a vadonból ki ne láss!
Mert mindig nemzeti hullásról szól rege, a legenda, a fáma?
Lech mezeje, Muhi puszta, Mohács és Trianon több mint mécsesi fény!
Mintha eleve elrendelés volna a fátumi dráma.
Lél kürtszava ’56-ig ért, hogy leomoljon az önkény.
Ennyi bűntudatot, fájdalomkéjt Sade márki se kínál, ebben ő elegáns,
mint egy ávós, tudta, mennyi verés kell a gyönyörhöz,
s ne legyen mégse flagellans.
Ám, sorsra rendelt népünkre, ki mert emelni kezet?
Hányféle titkos, gennyteli góc gyülemlik ezernyi alakban?
Pénznek szaga nincs, van azért annyi, mi nyomra vezet.
Nem lélekszám, ami számít, nyomatékul a latban,
tonnákkal földbe rogyasztó hatalom 21 grammnyi súlyával a lélek
Trianont követőn, nem nyugszik, moccanva feléled.
Szent Koronánk delelése után szentült le az Ősnap,
Napkorona, bűnösen földbe temetve, a mennyei pályán,
mégis fényes csóvával az önmagát-kijelentőn megjelenítő Akarat,
benne rekedt ragyogások feszítő özöne mely irányba mutat:
arra tán „ott, ahol zúg az a négy folyó”, néma erő a habokon.

Felkiáltó jelként tornyulnak föl onnan, hol hármas a halom,
Mátra, a Tátra, a Fátra lehetne akár,
képzelt vágyakat nem korlátozhatja határ.

*

Bár irgalmatlan az Úr mivelünk, innen a mostoha sorsunk?
Ostorütésként égette belénk a nem, nem, soha! múltunk.
Elhagyott mára régi tudásunk, feledtünk már kötelékben repülni?
Ám a magyarral a nagy Istennek, előtte időknek, megvan a terve,
nem kötelesség oldala mellé vértanúságért tülekedve odaülni.
Hányszor égtünk magas hőfokon iciri-piciri lángra tekerve?
Tán jobb Gondviselésre, ha futná, nem tartana eddig a balsors?
Nem szabadna zsarolni, Kegyes Úr, a hitehű, maga-túsz Jóbot.
Perc meginog, kiszakadva agyunknak már hevesen gyors,
száguld, rá se tekint a ganéra, amit hátrahagyott.
Szép szándékúnak lenni hogyan, ha rézkígyóvá válik a mózesi bot?
Biztos, hogy e Föld nekünk emígyen felel meg örökre?
Nincs béke veletek, jobb, ha ölelés helyett magunk is ölünk?
Kapjunk kaszára, kapára, vellára, csülökre, ökölre?
Mert hitványaitok a létünk orcátlanul, két pofára elélik előlünk.

*

Többlet, előny, hozadék, mi kezetek közelébe került, lesz nemzeti mínusz,
fertőzitek kitartón a planétát, pandémia most, régen a tífusz.
Tiltástok nem évül: talentumával a népünk kitűnni ne tudjon,
föl ne figyeljen ránk a világ, arra ügyeltek nagyon ám,
légyen Olimpia az, Világmustra rendezése akár,
árok, ahol sose volt, kellett némi lökés, szakadékba ugorjon,
Hunnia nem honotok, csak banklerakat, vélt hitbizomány.
Néktek ami tervszerű harács-gazdagodás, nekünk az a tetemes kár.
Söpredelemnek hars szószólója ti vagytok: dőljön romba az ország.
Mindenhatót játsztok a pénzzel, volnátok születés, meg a gyász?
Szorgos Szamuely „utódok”, mitévők lesztek, ha elfogynak a robotra fogott szolgák?
Vajh meddig tart az idő, megúsztok mindent, s mindig a bandátok a nyertes aduász.

Pomáz, 2022. október

MADÁR JÁNOS

ERKÖLCS ÉS IRODALOM

Döbrentei Kornél márciusa

A harapófogó öblében című válogatott verseskötet tükrében*

Az évszakok, az idő emocionális múlása minden emberből kiválthat személyes érzéseket, de közösségi, morális meghatározottságokat csak kevesekből. Alig van a magyar irodalomban – főleg a kortárs irodalomban – olyan alkotó, aki társadalmilag is exponált érzékenységgel figyeli a rügyek kibomlását, az élni akarás törvényszerűségeit. Döbrentei Kornél – akit már annyiszor megpróbáltak leszoktatni erről az érzékenységről – nemrég egy hatalmas válogatásban mutatta föl eddigi verseinek legjavát, illetve költészetének legfontosabb darabjait.

Mozaikszerű, mégis következetes egymásra épülésben olyan egészet épített fel a költő *A harapófogó öblében* című válogatott kötetében, amely szintézisteremtő és pályakép is egyszerre. Ebben az irodalomtörténeti, kronológiai és értékorientált összegzésben óriási szerepe van Szakolczay Lajosnak, aki válogatta és szerkesztette a könyvet. A Püski Kiadó gondozásában megjelent kötetben – szigorú válogatásban, mégis a teljes Döbrentei-költészet hangsúlyait megtartva – következnek az egyes fejezetek, amelyek címei a megjelent verseskötetek címeit hordozzák.

Már az első fejezetben – *A Skorpió jegyében* – szembetűnő a természethez kötött, mégis emberi, etikai értékekért perlekedő költői kiállás: „... fehérmellényű napfényutakon, melyek / megkövezik a sötétet, / beléfonódva mámoros vizek / hamvas asszonyi hajába, / átugorva kitépett bogárlábak / erdején, virláglányok kába / testén fölcsúszva öntudatlan, / foggal-körömmel kínlódva a fény / állatok szemeiben megfürdetett / csuszamlós viaszkötelén, / fölkúszik a fák édenébe...” (*Áldozás);* „Lezuhannak a cseresznyefákról a piros esők / Lobog a sírás szedersötét kapuk előterében / A kék úton / Káposztakatedrálisban ragyás vizek átszellemült kórusai / Vonulásuk az éghez / A kék úton / Kövek spirituáléja: lüktető virág / A kék úton / Hangok legendája az üszkös rigóban...” *(A kék úton)*

Mintha szerves folytatása volna ennek a ciklusnak (1967–1972) a következő nagy fejezet, a *Szökőév* (1972–1979): „Ciánnal hajtott barackmag-hajóval a mélyben. / Fényév-

nyi csíraárboc hegyén az ég eszelős / korongja forog, itt készül a testem agyagból, / köldököt ejt rajta Naplövő mutatóujj, / két / tavaszkonzerv a vagyonom, spenótzöld alkalom / a bitófáknak is!" *(Naplövő)*

Ezt a verset Tóth Bálintnak ajánlotta Döbrentei Kornél. Nem véletlen ez a tisztelet, ez a megszólítás, hiszen mindketten március szellemében, a magyarság védelmében lettek igazi forradalmárok. Tóth Bálint – koránál fogva – nem kerülhette el az 1956-os eseményeket, illetve megtorlásokat. Emberi megaláztatását, bebörtönzését – később – Döbrentei Kornél teljesen átérezte, amit írásaiban és emberi kiállásában egyaránt kinyilvánított. Így lettek ők nagyon jó barátok, sorstársak.

A *Naplövő* című vershez hasonlóan több olyan költemény következik a gyűjteményben, amely egyértelműen árulkodik arról, hogy kiket tart Döbrentei Kornél példaképének, szellemi rokonának: Ady Endre, Géza fejedelem, Van Gogh, Kormos István, Munkácsy Mihály, Csontváry. Költők, képzőművészek, politikusok. Tehát az élet minden terén keresi és megtalálja Döbrentei Kornél azokat a kiemelkedő személyiségeket, akiket ő arra érdemesít, hogy példaképének eszköztárában rögzítse nevüket és versekben örökítse meg emberi, művészi, közéleti rendkívüli jelentőségüket.

Ezek közül elsőként nézzük meg közelebbről a Kormos Istvánnak ajánlott költeményt: „Szőlőkarókkal / fölparcellázott agyamból kikélnek / a rémek, vércsöppekkel labdázgatnak / e lassan megférgesedő tavaszban – / fényességes országutak a borotvák. / / Nagy lélegzet hiába fú veszettül, / istenmenekítő mélyeimből / dől a bűz, akár a rügyeket / kamaszodó táj gyomrából a lila / kankalincsordák. / / Eperkeserű az igéret. / / Akaratom óriás bimbait, / két öklömet, bár nyelje el a cethal-ég, / Faust, légy a barátom! – és / meglepem a tengert feledés közben..." *(Szurokfény)*; a Van Gogh emlékére írt vers részletéből is kitetszik Döbrentei Kornél és a nagy festő emberi, művészi azonosulása: „Éjszakába görbített koponyám / aranykohó. Bimbók elsüllyedt / termeiben fölszikrázik méhéből / az Isten. Kupolám széttörik / a borotva szomjatoltó pillanatában – / / Kinőtte fejemet a napraforgó. / / Kofakötények elhatalmasodó / kék derűjében vacog a tér. / / Nyakam csobog a kertek alatt." *(Nyár)*

Ebben a versben Döbrentei Kornél megáll és szemlélődik „a bimbók elsüllyedt termeiben" a tavasz szent emlékeivel. Rügy, bimbó, virág – március, tavasz, fény: az egylényegűség, a születés, a teremtés áldott pillanatai, amelyek végül a nyárban nyernek végtelen ragyogást, kiteljesedést. Ebben a fejezetben olvashatunk még egy – az édesapjának ajánlott – rendkívül szép és meghatározó verset, amelyet idézzünk teljes terjedelmében, hiszen Döbrentei Kornél egész költészetének is meghatározó darabja több szempontból.

Tavasz

Édesapámnak

Toporzékoló fákról szakad a hab,
nőstény-tömeg nyüszít a tavasz
ágyúcsövén, orrán, száján dől a barka.

Apám homloka hideg szirmokon
suhanó szánkó, röpítem, a patkóm
kettétört glória, fönséges távlat
az ostrom, bögölyből rajta a bog.
Orgonavirágot ordít a táj, állkapcsa
ég és föld, összecsattan, bezár.
A gondolat hossza: margarétákból Szibéria.

Lábak sortüze ropog, díszmenet-szántotta
hátamon visítva nő a búza.

Bakancs delel a tulipánok szívében.

A harapófogó öblében című válogatott kötet harmadik fejezetében – *Naplövő* – újabb ősöket, rokonokat, alkotókat, szellemi társakat szólít meg Döbrentei Kornél. Az 1979 és 1984 között írott versek világát fölvillantó ciklusban – többek között – úgy szólítja meg édesapját, hogy az önostorozás kegyetlen eszközeivel önmagát faggatja kíméletlen sorokban: „Az apádtól rádtestált bakancsba már sose nősz bele, / trikolór-csíkos növendék-fegyence a szabadságnak, / vigyázzmenet-tiporta tenyeredből elgurultak / a színes üveggolyók, megfeneklett bennük az ég / harangtalan nagy szomorúsága, nélküled üresek, / mint a szemed a beléfagyott fájdalmas ámulat / áthideglik az időn, akár a megválthatatlan / jövendő – / játszótéri kicsi sírok fölött mereng, / a lőporfüsttől maszatos, benzinszagú ősz. / / Háttérben a tenger, mint a tomboló férfizokogás." *(Elgurult üveggolyók)*

A régvolt tavaszok és a gyermekkor, az önfeledt évek tündöklései és a kitörölhetetlen emlékek sora – a felnőtté válás hirtelen ráeszmélésében – felelősséggel, nemes hazafisággal telítődnek. Mindez erőteljesen megmutatkozik még – ebben a ciklusban – a *Mondatok síron innen és túl* című versben, amely Kormos Istvánt, Latinovits Zoltánt és Nagy Lászlót idézi; *Égig érő babfa*, amely Kormos Istvánt; *Sisak a fejfán*, amely Nagy Lászlót; *Testünkké e Földet*, amely Bretter Györgyöt szólítja.

Az itt idézett versek közül ki kell emelnünk a *Mondatok síron innen és túl* címűt, hiszen itt a példaképek, szellemi rokonok arcélei egyszerre villantják fel a múltat és a jelent: „Fenyvesekre zuhan a testté lett Ige, / kiserked a megörökölt alkony. / Hazányi homály a palatáblánk. / / A rontás szörnyű násza után / az idő mozdonyokkal vemhes. / / Országkondító szíveteket, hogy gúzsba kössék, / megcsomózták istrángját a vérnek..."

Majd folytatódik a vers: „Rügyekbe temetett hiányotok / jegenyekatedrálisában zeng a kikelet. / Ablakainkon szájkosár. / / Tündérléptű féldecik sem röpítenek. / Temetők kalodáiban a lábunk. / / Elun minket a lét, amíg a sorsunkért / engedelmesen sorbaállunk. / Pórusaink lőrései halált ásítva / ránk visszanyílnak, s porbahull / kifakult diáksapkánk, az ég."

A záróképben megjelenő, múltat és mát egybekapcsoló metafora egyetemes létérzéseket vált ki belőlünk. Az ég felé dobott diáksapka egyszerre jelenti önmagát és egyszerre jelenti az eget. Micsoda telitalálat! A lent és fent – szinte látomásszerű – egyidejűsége, kozmikus láttatása történelmi dimenziókat is hordoz magában. Mindezek mögött – ha

figyelmesen elolvassuk a verset – a „kiserked a megörökölt alkony", „rügyekbe temetett hiányotok", stb. részletekben – itt is jelen vannak március, a tavasz mindent meghatározó mozzanatai. A gyermekkor, a diákévek, az ifjúság mindent eldöntött Döbrentei Kornélnál, hiszen innen táplálkozik az ősi erőforrás, az igazmondás kényszere.

Nem véletlen, hogy aztán – a valóság szörnyűségeit látva – nagyon sok versében „az érted haragszom" dühével szólal meg a szerző. A *Naplövő* című ciklus végén *Az almafa halála* soraiban például így perlekedik:

„Kifosztottál tavasz, te napkoldus,
kijátszott hitünk, akár a nyers hús,
lenyúztad róla a halált vadul
és vérzik, vérzik halhatatlanul –"

Önostorozás, önmarcangolás ez a vers, amely egyszerre személyes és egyszerre közösségi. Döbrentei Kornél már sohasem csak önmagáról beszél. A haza ügye, a magyarság kérdéskörei sorra megjelennek írásaiban: *Dózsa trónusa; Arad; Trianon; 1956...*

Ebben a közéleti, történelmi indíttatásban íródtak a következő fejezet – *Amikor a szippantók megjönnek* – versei is. Az 1984 és 1991 között írt költeményekből nagy terjedelmű válogatás került a könyvbe, ami azt is jelzi, hogy a szerző és a szerkesztő egyaránt fontosnak tartják ezt az időszakot. Nézzük meg közelebbről. Ha szemügyre vesszük a ciklus legfontosabb verseit – *Honvágy egy álom után; Vérudvarú mécses; Zrínyi Ilona éjszakája; A csíksomlyói búcsú; Egy Martinovics-arcképre; A magyar Olümposz; Hangulatjelentés Berzsenyi Dánielnek; Félig-lét; Ez is a Dunánál; Átpingált március; Amikor a szippantók megjönnek; Az igazi taps; A Medveölő halála; Rebellis türelem* –, még inkább kirajzolódik előttünk Döbrentei Kornél rendíthetetlen emberi és alkotói kiállása.

A költő fájdalma, tragédiája immár eggyé vált a magyar nép, a magyar nemzet tragédiájával: „Elszánt türelem habosul a virágban, / vasrácsokat ví a petúnia-tajték / mézet kavarogtat a gyönge sugárban, / hittel tele reszket a szilvafa-gally még..." *(Vérudvarú mécses)*; „Méltóságunk oda, megsilányul vérünk, / okosságnak hisszük tehetetlenségünk, / mert félünk, félünk, félünk: / írmagszakadásig zsarolt véreinket / árvaságra hagyjuk..." *(Hangulatjelentés Berzsenyi Dánielnek)*

A gyermek, a jövő elvesztése a legnagyobb tragédia – hangsúlyozzák az előbbi részletek, ugyanakkor – a rezignáltság mögött – fogcsikorgatás és mérhetetlen düh érződik, amelyek a költő karakterének elengedhetetlen kísérőjegyei lettek. Az *Átpingált március* című versében így tör ki magából a költő:

„Uramisten, mennyi csapodár kokárda,
nemzeti színre játszik a régi gárda,
s míg jó szokás szerint
törvényt tisztelni int"

Ez a részlet is hordozza azt a látomást, hogy a „kaméleonok" gyalázatos viselkedése, nemzetrontó szándéka milyen visszafordíthatatlan folyamatokat indíthatnak el. A hazugság, a legszentebb ünnepeinket sem kímélő politika – Döbrentei Kornél szerint – csak

„igazi tapssal", a „börtönfalak pórusain kisugárzott verssel" és „rebellis türelemmel" győzhető le. Ebben a látleletben, kiútkeresésben – ahol Berzsenyi Dánielt, Sinkovits Imrét, Gérecz Attilát, Tőkés Lászlót is megidézi – egy nagyon szokatlan keretet, jóslást rajzol meg a szerző azzal, hogy a fejezet élére látszólag teljesen hétköznapi, ugyanakkor megbotránkoztató verscímet választ: *Amikor a szippantók megjönnek.*

A vers befejező soraiban olvashatjuk: „...megjöttek a valóság kijózanító követei, / a szippantók, a kiábrándult anyag dimenziójában kotrók, / tartálykocsijuk naptégely, dagadó potroh, / készen arra, / hogy új hitet petézzen a salakba, / s kifullad a könyörtelen-csörömpölő alarm, / narancsvörösen elizzó mundérban / tagbaszakadt, konok, / villámló izomzatú Laokoónok / tusáznak: monumentális-reménységű robot, / halálos öleléssel görbednek köréjük a fémpitonok, / befont, bénává zsibbasztott életük nyers, ünneptelen kalács, / körben, kergekórban dühöng a rács,/ s az emésztőgödör/ száján szennyes habbal tetőzik a csömör, / s ahogy ürül, / a mindenség megkönnyebbül, / a kert, a pillanat megtisztulás-szaggal tapinthatóan teli, / a lelkem étheri, / nem embermaszatos létre serken, / szétkereng a fénytől örömlő falevelekben...".

Elolvasva a verset – a nyomasztó érzések ellenére – az emberben valami remény fogalmazódik meg. A válogatott kötet következő fejezete az *Elmaradt vezeklés*, amely az 1992 és 1996 között írott versekből ad válogatást. Már a ciklus címadó versének hangütése is perlekedés, számonkérés: „Nagyisten, mert egyetlen egyszer szembeszállt, dacolt Veled, / kiűzted Ádámot, hogy megvédd édened, / de velünk mi lesz, / hová forduljunk, kihez? / / Miért nem űzöd ki végre őket, / az Ádámnál ezerszer bűnösebb vétkezőket?"

A többi vers is – *Madách lerúgja csizmáit; A felszabadítás szomorúsága; Az ács fia; Húsvételő Döblingben; Celebrált idő; Hóvirág, a tisztaság strázsavirága* – a fohászkodás hangján, a hitvilág mágikus erejével és az emberi létezés méltóságának tiszteletével szólal meg. De a költő elvárja a kölcsönös tiszteletet másoktól is: „Úristen, / mire vihettem volna, ha nem itten... / ha nem e helyt kell ábrándjaim életre keltnem, / ezen a nyelven, / amely az ÁRVASÁG hasonlata, / akár muszkasereg rengetegében a magyar baka.." *(Madách lerúgja csizmáit)*; „A megmaradás nem csupán bőséggel ontott sokaság. / / Engesztelj meg minket, celebrált idő..." *(Celebrált idő)*

Bűneink bevallását és a velünk szemben elkövetett bűnök bevallását egyaránt fontosnak tartja Döbrentei Kornél. A *Hóvirág, a tisztaság strázsavirága* című versben egyenesen sürgeti az új, a jobb, a szebb és nemesebb megszületését: „Még teremtésközi a világ, a tél kietlen telke / a föld, még fohászosan megébredő szándék...". Majd folytatja ugyanebben a versben lejjebb: „Miként a szívburok, a földkéreg megreped,/ a halotti maszkká üresedett öntvény, / erőt veszel a táj fagyba-zsibbasztott csöndjén, / ha napvilágra bondul küzdelemtajtéktól vitézlő fejed / harangöble...".

A természet és az ember születése, újraszületése ezekben a versekben állandósult motívumok, amelyek kifejezik Ady Endre „az élet él és élni akar" makacs újrafogalmazását.

Krónikás ének? Igen. Balassi Bálinttól Csoóri Sándorig hallható nemzeti lélegzetvétel? Igen. Micsoda íve a magyar irodalomnak, amely nagyon is jelen van Döbrentei Kornél költészetében. *A horgony ördögszarván* című ciklus – 1997–2007 – több versében ugyanaz a nemzeti öntudat, tiltakozás, rontás elleni ima és fohászkodás fogalmazódik meg, mint a nagy elődök költészetében: „Nyeregben támadunk fel, ismét verekszünk,/ jóvátételt nyerni rögeszmés keresztünk, / Elpazarolsz megint vagy végleg megmenekszünk? / / Mindig a

vakmerők mernek s odahalnak, / S akkor a hitványok maradnak meg magnak, / Abból majd miféle magyari sarjak hajtnak?" *(Magyaroknak való)*

Ez a vers nagy főhajtás, aminek alcímeként olvashatjuk: *Balassi Bálint úr utolsó csatája.* Már-már törvényszerű Döbrentei Kornél „betilthatatlan szívdobogásában", hogy bárhol olvasunk bele költészetébe, illetve e fejezet verseibe, mindig a történelmi, irodalmi, szellemi rokonok hangja, arca és neve sejlik föl: Petőfi, Álmos, Zrínyi, Zápolya, József Attila, Tóth Ilona, Gérecz Attila, Nagy Gáspár, Schéner Mihály, Gyurkovics Tibor, Csoóri Sándor, stb.

„Csontvázra felöltött fekete nagykabátok.." *(Magyar táj, ínségkonyhával)*; „Miért hogy mindig leharcolt ünnep utáni maradék-sors / a miénk, keselyűkbe ojtott vércseppvijjogás és hiénák / dögletes zihálása közt át hogyan hathat a szférák zenéje? / ... / Akadnak férfiak még, / kik nem feledik, nem tagadják meg apjukat, akiket / megbecstelenítő történelmi nászoktól várandós öklükből naponta / kihordanak, s ütnek akkora rettentőt, hogy belérecseg / ez az ál-világ..." *(A megkerülhetetlen élet)*

Ennek a versnek alcíme is van: *A hetvenéves Csoóri Sándornak*. Így még pontosabban értjük, érezzük az előbbiekben idézett sorok determináltságát. Mindent meghatározó ennek a versnek a befejező része, amelyben ezt olvashatjuk: „Lelepleződött minden, mint ez a koszlott, másnapos kedélyű / tél is, sárba kidobott, temetetlen karácsonyfa-csontvázakkal, / összes tűik a Te szívedben nagykorúsodnak tőrré, / lándzsává, de egy előled fölélt szaloncukor üres / aranypalástja még a tiéd lehet, ízekre emlékszik a nyelv, / melyben immár agonizál a nemzet...".

A Vörösmarty látomásait is megidéző sorok ellenére sem gondolhatjuk ezt a hatalmas verset egyértelműen pesszimistának, hiszen lépten-nyomon megvillannak a remény, a fény erőterei is, amelyekben: „csíraőrző a szándék", és „beszédessé lesz a hallgatag Isten...". Ezek a mozzanatok – március, tavasz, remény, forradalmiság – már olyan sugalmazásokat, sürgetéseket hordoznak, amelyek egyenesen a *Tartsd meg a sziklát!* című hihetetlen erejű verset készítik elő:

„Termékeny időből végleg kifutsz,
marasszon az, amellyel elűzni akarnak,
rettentsd vissza hulltában a sziklát, öngörgető magyar Sziszifusz,
tartsad meg mozdíthatatlan alapnak,
mert benned bizonyosságot álmodik az Isten."

A vers indító soraiból is kiérezzük a forradalmiság, a csakazértis megmaradás fogcsikorgatását. Ennek a nagylélegzetű költeménynek alcíme is van: *A Pesti srácok emlékére*.

Az 1956-os események hőseivel és áldozataival teljesen azonosulva Döbrentei Kornél „sorshoz csikorítva lobban" és izzó szemében „fölmagaslik egy-egy szabadság-suhanc". A prózai oldottságú, de nyelvében nagyon szigorú mű utolsó soraiban a költő megfogalmazza reményeit, sürgeti hitét is: „...ne csak ébredj, hidd is, / maradt erő, majd mozdulnak nemzedékek, / termékenyítő elszántsággal...". Az idő eleven szöveteiben feszülő mocorgásból így lesz rügy, a rügyből március és tavasz. De a születés halál is. Úgy, mint e fejezet végén olvasható *Fáklya* című versben: „Ahogy a friss napfény ropog a tavaszi gallyban, / ahogy nyöszörög Istenhez csavarodik az emberi hang a jajban, / úgy szól, vall, sikolt és suttog, harsog és recseg a szövet, a vászon, / vesszen az eszmélet vagy váljon

vad dörömböléssé, ne halljam, / hogy a testet, mely alálóg egy vékonyka fohászon, / el miként emésztette a lankadatlan / hevülettel fehérizzásig rekkenő katlan...".

Ezt a verset és az itt idézett részletét akkor értjük meg igazán, ha figyelmesen elolvassuk a címet a *Fáklya* cím alatti négy sorral, amelyek egy rendkívül érzékeny és lánglelkű fiatalember tragédiájáról tudósítanak:

„Bauer Sándor 17 éves diák
emlékére, aki 1969-ben
felgyújtotta magát a Nemzeti
Múzeum lépcsőin"

Beleborzong az ember ebbe a szörnyűségbe, és beleborzong az ember abba a nyelvi teremtő erőbe, amellyel megörökíti Döbrentei Kornél ezt a kegyetlen pillanatot. Egy cikluson belül össze is kapcsolja a szerző ezt a rettenetet a Pesti srácok tragédiájával. Így teljesedik ki az alkotó emberi és költői felelőssége a fiatalságért, a március-lelkű ifjúságért, a forradalomért. Mert minden lázadás mögött tiltakozás van, a félig-gyermek, félig-felnőtt világmegváltó szándéka, tiltakozása és tragédiája.

A közeli és távoli veszteségek eleven emlékei, a történelem kitörölhetetlen sebei mind-mind ott munkálnak Döbrentei Kornél verseiben. *A harapófogó öblében* című válogatott kötet utolsó fejezetében – *Ajánlások könyve* – példákat, példaképeket állít elénk az alkotó Nagy László, Szervátiusz Tibor, Dózsa, Bartók, Ady, Szabó Dezső, Kós Károly, Jókai Mór, Németh László, Tamási Áron, Gérecz Attila, Kőrösi Csoma Sándor, Tisza István, Nagy Imre, Csoóri Sándor, József Attila, Tormay Cecile, Zrínyi Ilona, Karády Katalin, Szeleczky Zita és Tóth Ilona megidézésével.

Talán az sem véletlen, hogy az előbbiekben említett – a történelem és politika áldozataivá vált – nők sorában, illetve azután állítja elénk Petrás Máriát. *A Mária kertje: dacföld* című nagylélegzetű vers egy olyan nőt, páratlan személyiséget mutat föl a líra nyelvén, aki – Döbrentei Kornél méltó társaként – felvállalta a költőférj évtizedek óta tartó harcát is. A csángóföldről érkezett híres énekes, kerámiaművész nagy-nagy kitartással, elhivatottsággal és tisztességgel végzi a munkáját. Mindennapi alkotói feladataival egyidejűleg olyan családi légkört, melegséget teremt, amelyben a költőférj igazán otthon érezi magát.

Döbrentei Kornél így vall minderről: „A csipkebokorból Babba Mária szeme felvillanó tágulatában, / a Kisjézus testén át megszűrt illat-áram / uralkodik el a kerten, az asszonyi ölből a gyermek kikél, / – a parancsolat először térdig majd égig ér –, / és az anyamellről leszakad, / picinyő tenyere bűverővel a vakolatra tapad, / s könnyedén áthatol a falon a kicsi ded, / megcirógatni arcunkat a szalma-langy szobába betipeg." A gyermek önfeledt jelenléte, a család lélekfelemelő ereje és az otthon őriző melege járja át ezt a költeményt.

Már a puszta verscím is – *Mária kertje: dacföld* – a békesség és szeretet szigetének, ugyanakkor kemény és kitartó teremtésnek az erőtereit sugalmazza. Szent parancsolat, amelyben „citrom s kakukkfű, sáfrány, keserű üröm s gyalog-gyom, / fűszeres kipárolgásukból megtartó üdv-pácolat nedve kering / s balzsamozó bizonyosság...". A természet és az ember kapcsolata – a mindennapok szelíd üdvözületében – immár végleges erejét, mágneses mezejét mutatja a világnak.

* *Részlet a Döbrentei Kornél munkásságát bemutató, hamarosan megjelenő monográfiából.*

KÁLLAY KOTÁSZ ZOLTÁN

Szappanosvíz

1956

– Segíthetne, öreg, ezt megbuherálnii!
A srácok mesélték, hogy maga nagy májer!
(„Simon úr, a tesztelése előtt, kérem, ellenőrizze még egyszer a mintadarabot…”)
Nyikhaj suhancok, alig bírják a golyószórót ketten,
becipelik, aztán odahányják az előszoba közepére.
– Addig jó, amíg vacak – dörmögi Simon bá.
Az egyik hirtelenszőke kócos közelebb tolakszik:
– A ruszkik elvették a maga kocsiját is, nem?
Hát most törlesszen nekik! – csilingeli,
és a többiek csillogó szemmel helyeselnek.
– Azok nem az oroszok voltak, hanem a németek...
(„Dánke sőn, herr Simon, maga igazi magyar és igazi szövetséges!”)
– Megszálló ez is, az is! El kell kergetni!
Ha nem értenek a szép szóból, odapörkölünk! –
A colos lekapja a puskát a válláról, megrázza,
ahogy indiánusok a lándzsájukat szokták.

Dédapám érzi, hogy keményebb hangot kell megütni.
– Ez nem partizánfilm… Holnap reggelre hullák lesztek!
Merev hullák! És ide fogunk elkaparni titeket –
bök ki az ablakon a térre – Szent Imre lábaihoz!
(„Imre herceg, eltelve a Szentlélekkel, erényekkel feldíszítve tündökölt…”)
Most egy kislány furakszik előre, haja – ki tudja,
milyen hosszú? – horgolt sapka alá gyűrve.
– Maga Kossuth idejében is otthon csücsült volna?
A lányai szoknyája mellett? Nem érti, papa?!
Gyáva népnek nincs hazája!
(„Ha még egyszer azt üzeni, mindnyájunknak el kell menni… Ha még egyszer…
Ha még…”)

– Hiába üzengetett Kossuth, amikor a muszkák már
a határon sorakoztak… Most ugyanaz van!
Százezer orosz, tízezer tank! – odamegy, belerúg
a romos golyószóróba – Vérfürdőt akartok?

– Maga, meg a többi öreg mindig csak példálóznak!
Tényleg azt hiszik, hogy a történelem ismétlődik?
– Nem a történelem ismétlődik, hanem a valószínűség…
Semmi esély Molotov-koktéllal,
első világháborús mordállyal, vagy akár működő
golyószóróval megállítani a szovjetet!
Fülön fogva kéne hazalódítani titeket,
s ha az én kölykeim lennétek, két hatalmas frászt is kapnátok mellé! –
Simon papa kifulladva liheg, terpeszbe veti a lábát,
készen rá, hogy most meglincselik.
De csak hatalmas csönd a válasz.

– Képzett harcosok vagyunk – lép előre a legkisebb.
Talán 13-14 éves. Lötyög rajta a kabát. –
A tankok manőverezését kell lehetetlené tenni!
A macskaköveken, ha szappanosvízzel felöntjük,
összevissza csúszkálnak majd! Akkor jön a Molotov!
Ha feltett kézzel kimásznak, megkegyelmezünk –
mintha leckét mondana, hadar, de a többiek
komolyan hallgatják, bólogatnak.
(„Az imperialista megszállók elleni harcban minden módszer megengedett…”)

– Kapunk szappant meg vizet? – kérdi a lány.
Simon bá már képtelen gondolkodni… Ébren van, álmodik?
Lórika, a kisebbik lánya lábujjhegyen nyújtózkodik hátul, mutogatja
a francia luxusszappant, amit még
’43-ban a szomorú szemű lengyel tiszttől kapott.
Aztán maga is csak ámul, amikor megszólal:
– Rózsikám, hozd a fürdőszobából a vödröket…

DEBRECZENY GYÖRGY

Haladok

haladok nyílegyenesen
valaki fentről engedélyezi
a nyílvarrat irányába haladok
(sutura sagittalis)

hamis a kép amit látok
és az is amit nem
te voltál velem?
én leszek magammal?

hétköznap van és este lett
pedig még csak reggel van
nyílegyenesen haladok
fentről nem engedélyezik

hogy bekanyarodjak

Bizonyosság

talán bizonyosság a talán
de nem vagyok én katalán
és nem harcoltam a spanyol
polgárháborúban

de itt mindennap háború van
tűr a nép bölcsen és balgatag
uralkodik egy buggyos bugyogó
és egy pár gumicsizma

egyre sötétebb nappalok
egyre nagyobb sötétség a fejekben
talán csak a kertvégi budi élhető
biztos csak szellentenek bennem az angyalok

ELMER ISTVÁN

Gombaszőnyeg

Azon a délelőttön apró hajtásnyival tovább nyílt az értelem sziromlevele. Mit tudhattam volna akkor ennek a megrögzött, élet rögzítette folyamatnak a természetéről, mit és honnan, amely majd kíséri az életemet? Az ember önmagára vetett pillantása, önmaga-mélyismeretlene a leginkább megközelíthetetlen, éppen a közelség miatt, az önzuhatag, a folytonosan reflektáló létezésben benne-lét akadályozza meg a legegyszerűbbnek tűnő megismerést – s honnan tudhattam volna, hogy az értelemben az emóció csapadéka hullik alá, s válik holmi gondolat kifejezőjévé; ömlik alá, mint valami zuhatag, magasról, megállíthatatlanul. Az értelem mozgása a felhőtlen érzés és a félelem indulati energiájából árad vízeséssé, hatalmas, széles szájú vízeséssé.

Erről persze azon délelőttön mit sem tudtam, ha egyáltalán bármiféle tudásnak tekinthető az öntapogatódzásnak ez az ösztönös próbálkozása. „Gyere!” Tomi, a nagyfiú öblös hangja, széles, tornásznak készülő válla vitt maga után, föl a Kishegyre, a mi birodalmunkba. Barangolni, nézni a fákat, a tölgyfa mohos oldalát, észak, arra van észak, ahol a bársonyos puhaság leginkább rárakódik a törzsre. Az égtájaknak, ha volt jelentőségük, csak annyi, hogy fölmorzsoltam magamban nagyapám mondókáját: előttem van észak, hátam mögött dél, balról a nap nyugszik, jobbról pedig kél. De arról fogalmam nem volt, ha érzékeim kinyúlnak, fantázia-érzékem elindul, vajon mit találna a távolban, az irányokba burkolódzó messzeségben? Nem létezett a messzeség, csak amit magam körül láttam.

Valamelyik nap Tomival fölmerészkedtünk a pilismaróti kastély padlására, tudtam, bármilyen kicsi voltam is, még csak a következő ősszel megyek iskolába, a kastély rejtekében járunk, lerántva a rossz ízű egyszerűsítésbe, erdészeti épületnek hívták, amikor pedig kastély volt, s ezért hamar megtanultam, az elnevezések önmagukban nem mondanak sokat arról (sokat?, semmit?, valamit?), amit így-úgy megneveznek. Vagy ha igen, hamisan cseng, a jelzés soha nem éri el azt, amit jelez, ezt gyerekfejjel is meg lehet érteni – vagy inkább megérezni, mert én akkor is inkább éreztem magam körül az életet, mintsem értettem, és ez a későbbiekben sem igen változott.

Tomiék a kastély emeletén laktak, erdészeti szolgálati lakás, hallottam a felnőttektől a borzalmas elnevezést, „szolgálati lakás”, az ideiglenesség ideges rángását a szóban; hogyan lehet így élni, az ideiglenes benneléttel, s nem tudtam, az életsodró energia még nem vitt magával olyan messzire, vagy éppenséggel a tapasztalás közelségébe, hogy az érzelmek

rátapadjanak az ideiglenesség törvényére. Akkoriban az érzékelés az állandóság hamisságában pólya-ringatott. S aztán elérkezett az idő metszete, amikor az állandóságnak ez az osztatlan létezés-élménye egyszerre csak szertebomlott, s az ideiglenesség árvaságában találtam magam.

De ekkor még nem ismertem ezt, ekkor még a félelmet sem. Azt majd… azt éppen ekkor. Tomival hajlongtunk a százéves, duzzadt-sűrű sorban, vastagon egymásnak támaszkodó pókhálós, szürke lepedékes tetőgerendák között. Ismerte a járást, kételkedés nélkül követtem, mint ahogyan kételkedés nélkül indultam el otthonról anyámmal barátnő-látogatóba Tomiékhoz, ők az emeleti teremszobában ültek, ha közben nem lopakodunk ki Tomival, elnéztem volna a mennyezet színes festményeit, mint máskor, fehér fellegek, szárnyas lények, finom bőrű, szárnyas lények, akiktől nem kellett félni, akkor még semmitől nem kellett félni.

De Tomival kilopakodtunk, nem is kellett lopakodnunk, a gyerekek hadd játszanak, biztosan lementek a kertbe, a kastély hatalmas, domboldalra futó kertjébe. A kastélynak parkja volt, de az már régen elmúlt, mondta egyszer anyám, amikor látogatóba menet megkérdeztem, mert nem értettem, honnan abban a kertben – parkban, milyen szépen hangzó új szó – a mamutfenyő; ámultam vöröses törzsén, máglyaformájú lombtestén, ámultam különleges, másutt nem látott ottlétén.

Tomi felhajtott egy kis fémajtót, a félhomályos botorkálás után ránk zuhant egy csomó fény, belénk kapott, és már vitt magával, ügyes, könnyű mozdulatokkal a padlásnyíláson át ki a tetőre. „Te a másikba ülj”, s már ott találtam magam egy kis kerek torony csipkeszélű, lapos tetején, neoromantikus stílus, s én stílusismeret nélkül jól elfértem rajta, mintha csak egy királyi koronába fészkeltem volna be magam. A meséskönyv elevenedett meg, a benne látott rajzhoz hasonlítottam a tornyot, és mitagadás, jól éreztem magam. Föntről tekinteni a világra, a kastély előtt húzódó országútra, az alacsony falusi házak fölött messzire láttam, egészen a folyóig, s ha odáig ér a tekintetem, mindent megölel.

Semmi más, egyszerűen csak nézni, a mászás izgalma csönddé pihent, az ottlét, a királyi koronában bennelét elégedettségével, nem féltem a magasságtól, nem féltem a mélységtől, akkor még nem… Lent az úton megállt néhány ember, észrevettek minket, odamutattak, rövid kis mozdulatokkal, nincs ebben semmi különös, gondoltam, üldögéltem a torony-koronában, messzire néztem, ahol a fény bolyhossá dúsítja a mezőt és a földeket.

Olyan kicsi voltam, hogy nem értettem a szavakban az aggódást, „azonnal gyertek be onnan, de lassan, csak lassan, nagyon lassan, óvatosan”, mintha bármi félnivaló lett volna. Tomi anyja a hangjával tartott minket a magasban, attól való félelmében, hogy leesünk, de hiszen miért estünk volna le, egyszerű kis mászás, két-három mozdulat és máris a tetőnyílásnál voltam. Amikor már mindketten „biztonságba jutottunk”, így hallottam tőlük, mert anyám is ott toporgott a padlás bizonytalan félhomályában, becsapódott a tetőnyílást záró lemez, elhagyott a fény, anyám és Tomi anyja bizonyára megszidott minket, de minden hangot, minden szót elnyomott az ő félelmük. Hát ilyen, amikor valaki fél? – és egészen elszomorodtam. Anyámat akkor láttam először félni. Később aztán sokszor megfigyeltem rajta a ráragadt félelmet, de idővel megszoktam, talán azért, mert már én is ismertem a nyomorúságnak ezt a hideg szorítását.

A padlásra többé nem mehettünk, maradt a parkmaradék, a domboldal. Elhaladtunk a mamutfenyő mellett, följebb a háromtörzsű tölgyfához, ha bebújtunk az ágak közé, ott

biztonságban éreztük magunkat. Tovább már a dombhát végtelenje következett. „Nézd csak”, kiáltottam, apró, fehér gömbök sorakoztak a selyemfüves rétszélben.

„Pöfeteg.”

„Micsoda?”

„Pöfeteggomba.” Tomi ismerte, hogy ne ismerte volna, erdészgyerek, az apja zöld posztóból készült térdnadrágot viselt, vastag, kötött zoknival, a kabátja hajtókáján tölgylevél, olykor puskát is láttam a vállán.

„Vedd le a pulóvered!”

„Igen, Tomi!”

Mint valami fonott kosarat, úgy tartottam elé, ő meg ügyesen felszedte az aranyos kis bombákat, mert megmutatta, az egyiket, szürke volt már a színe, hirtelen összeszorította a markában, erre porfüst szállt fel belőle. Tetszik, nevettem, egészen olyan, mint egy kis bomba, ennyi pöfeteg, Tomi meg rakta a pulóverembe, zsebben, kezünkben el nem fért volna, odébb, odébb is megbújtak, egész regiment, ámultam, és ügyesen tartottam a ruhámat, nehogy a nagyfiú elégedetlen legyen velem.

Néhányat zsebre dugott, „nehogy elszórd”, vigyorgott, jóízűen, jóllakottan szélesedett a szája.

„Mit csinálunk vele?”

„Csak bízd rám, gyere!”

A pulóvert összefogtam a nyakánál és a két ujjánál, ügyes gyerek vagyok, most megmutatom neki, nem hiába fogadott a barátságába. Anyám és Tomi anyja most is az emeleti szalonban ültek, „ez volt egykor a szalon”, hallottam, amikor Tomi még nem hívott magával, hogy játsszunk, s én ott gubbasztottam anyám mellett, ők meg beszélgettek. Szavaikból nem értettem semmit, bámultam a festett mennyezetet, amikor esteledett, Tomi anyja fölkapcsolta a hangulatvilágítást, a teraszra nyíló szárnyasajtót az enyhe szellőben nyitva hagyták. „Mi lesz velünk?”, „nem tudom”, szavak a fejem fölött, súlyuk volt, nem röppentek, mint a szárnyas lények a mennyezeten. Hazafelé egyszer anyám azt mondta, „láttam, mennyire szereted nézni a puttókat”, szóval puttók azok ott, igaz, én kövérkés kis gyerekeknek láttam őket, zsíros vastag karjukkal és dagadt hasukkal.

De a puttónézés véget ért, azt is mondhatnám, lejárt a puttónézés kora, s ha még komolykodóbb szeretnék lenni, a realizmus nem ismert határokat, Tomi beszaladt, „gyere játszani”, „tényleg, menjetek”, bíztattak a felnőttek.

Hazudnék, ha azt mondanám, könnyű volt lefelé a meredek oldalban annyi pöfeteggel, két kézzel kellett tartanom a ruhát, hogy ki ne boruljon a zsákmány, boruljon-ömöljön ekkora gazdagság. Tomi arcán láttam, zsákmánynak tekinti, s már tudja…

Az utcán jártunk, az erdészeti épület előtt. Kimerészkedni? – torpantam meg, „az úttestre nem, az veszélyes”, anyám korábbi messzi-emlék hangja, de máris a hangosabb, „gyere már, mit vacakolsz!”, bátor vagyok, ha Tomi mondja, de hova, merre, miért?

Senki nem járt az utcán, ha nagyritkán zörgött el egy autó, messziről hallani lehetett a hangját, üresen siklott végig az aszfaltcsík, miért lenne veszélyes, hiszen láttam én, nem is egy alkalommal, a nagyfiúk messze álltak egymástól, úgy dobálták a másiknak a tömörgumi labdát, maroknyi kis labdát, az meg az aszfalton megpattant, és ámulatos sebességgel repült tovább. Az úton játszottak, én meg bámultam az ablakból, elhittem, hogy az út játszótér, ahol olyan jól pattan a labda.

„Gyorsan, jobb, ha nem látnak meg minket!” A fehér bombákat végigszórta az országúton. Annyi gombánk volt, hogy úgy nézett ki, mint egy széles öv. Széles, fehér öv.

„És miért?” – kérdeztem, amikor láttam, hogyan pucol befelé, én meg utána. Behúztam a nyakam, mintha attól kevésbé látszanék, vagy egyenesen láthatatlanná válnék. „Jönnek, biztosan ma is jönnek”, vigyorgott, amikor az erdészeti udvar védelmébe értünk.

„Meglessük őket, de ne lássák rajtunk, hogy valamit tudunk. Rázd ki a pulóveredet, ne maradjon rajta semmi, és vedd föl.”

A park magasabb részéről az országútra láttunk, éppen a mi gombaszőnyegünkre. Nem értettem, miért az a széles, fehér öv?

„Hallod, jönnek”, bökött oldalba Tomi, jó ideje ültünk már ott; nem tudtam, mire kellene figyelnem, de nem árulhatom el magam, mert végül még taknyos kölyöknek tart, s legközelebb, amikor látogatóba jövünk hozzájuk, nem hív el játszani. „Hát persze”, nagyoskodtam.

Nem kellett túl sokáig hazudnom, csörögtek a lánctalpak, füst-dübörögtek a motorok, ez a zaj, ez a szörnyű állatlényzaj, állatvaslényzaj, amit néhány nappal korábban ismertem meg éjszaka, akkor is jöttek, akkor jöttek először, remegett a ház, szürke vashegyek az országúton.

Ekkor éreztem először valami olyasmit, amiről később mind határozottabban azt gondoltam, hogy ez a félelem. Összeszorultam, közeledtek a szörnyetegek, bénává tettek a fülsiketítő zajban, zsíros füst nyomta agyon az utat, most talán még a tömörgumi labda se pattan. Azt gondoltam, a félelemből nem lehet több, kimerítette önmagát. De tévedtem.

Az első harckocsi csikorogva megállt a szőnyegünk előtt. Olyan hirtelen, hogy a lendülettől félig elfordult a teste, hatalmas csöve majdnem ránk irányult. Tudnak rólunk? Tudják, hogy mi…? Tomi, mi lesz velünk, Tomi?

Sorra megálltak a szörnyek. Mindegyik himbálódzott előre-hátra, aztán zsíros-feketén felhőt okádott. Ez a felhő egyáltalán nem hasonlított a puttó-felhőkre. Szerettem volna visszatérni oda, az emeleti szalonba, bámulni a mennyezetet, amikor az utcán semmi zaj, nagynéha egy autó, férfiak, akik a kocsmából hazafelé tartanak, a nagyfiúk dobálhatják a gumilabdát, én meg anyámmal nyugodtan hazasétálok. Ennek már vége.

Fölcsapódott az első szörny teteje. Egy katona kidugta a fejét, óvatosan kukucskált, jól láttam a távolból, vagy olyan közelről, mert hallottam a hangokat a szörny belsejéből, egy katona fölbukkant a harckocsi tornyában, ez a torony nem neoromantikus torony volt, a harcos sapkáját néztem, vastag-gerezdes sapkáját, ettől a feje aránytalanul megnőtt a testéhez képest, ez a fej, ez a szem mindent lát, ez a száj mindent fölzabál, elemészt a vasgyomor.

Kiugrott, közelebb lépett, nézte a gombáinkat, gyanús gombák, gyanús nézés, visszatért a szörnyhöz, föllépett az oldalára, valamit bekiáltott a mélybe, újra leugrott, a többi lezárt szörny egyre csak okádott, „odanézz”, rántottam meg Tomi kezét. A szörnyek alól katona kúszott elő, davajgitárral a kezében, nagyapa mondta így: davajgitár, s ő csak tudja; aki három évig hadifogoly volt Oroszországban, az már mindent tud az életről – a katona, azzal a földagadt fejével, lőni kezdte a gombáinkat.

„Megtalálnak minket”, ugrottam föl az első lövésre, rohantam a domb magasába, csak messze, minél messzebb az országúttól, sírtam, nem érdekelt, mit gondol Tomi, sírtam és rohantam, de ő is jött, megelőzött, ettől még inkább megijedtem, ha Tomi is menekül, veszélyben vagyunk.

Eszembe se jutott, hogy anyám ott ül a barátnőjével az emeleti szalonban. Eszembe se jutott, hogy talán már a szalon miatt is agyon lövik őket a katonák, mert keresni fognak,

biztosan keresni fognak minket. Tettesek vagyunk, tettesek, „rohanjunk”, a domb túloldalán Tomi rám kiáltott, „ne arra, a Miklós-deák völgy felé”, alig bírtam szedni a lábamat, mindjárt orra esem, jönnek utánunk, már jönnek, a katonák gyorsak és erősek, sokkal gyorsabbak nálam, még Tominál is gyorsabbak, a davajgitár-golyó meg a leggyorsabb, tudják, tudják, hogy mi voltunk…

Egészen a szénégető tisztásig rohantunk. Be az erdőbe. Most mi lesz? Jó volna kiszaladni a világból, mert különben utolérnek. Ezután egész életemben egyre csak rohanok, rohanok, mert a nyomomban vannak, a félelem rohan bennem? Nincs szabadulás, nincs menekvés? Mindenfelé eláradnak a vasszörnyek, szertefolynak a Kisdombon, a Miklós-deák völgyben, az erdőben, nem tudok hová menekülni, utolérnek, utolérnek. Hallom a hangjukat, ez már biztosan az, zúgnak, hallom szörnyű vicsorgásukat. Nem sírok, elapadnak a könnyek, kiszárítja őket a félelem.

Visszafojtom a lélegzetemet. A vasszörny-katonák üldözés-zaja? Már a nyomunkban vannak?

Nem, csak a szél fújt át a lombokon.

A katonák néhány lövéssel meggyőződtek róla, hogy gombák azok, a szőnyeg nem robban. Lezárták a harckocsi tetejét, és tovább remegtették a vidéket.

Anyámékat sem ölték meg, a gumilabda újra pattan az aszfalton, de belém költözött a félelem, és ma sem tudom, vajon elengedhetetlen-e hozzá ez a szörnyű féreg, hogy apró hajtásnyival tovább nyíljék bennem az értelem sziromlevele?

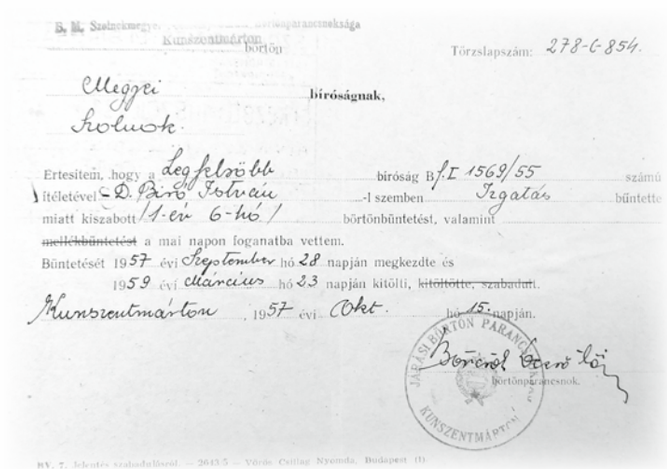
B. M. Szabolcs megye ... rendőrparancsnoksága
Kunszentmárton járási bortön

Törzslapszám: 278-C-854.

Megyei Bíróságnak,
Kecskemét

Értesítem, hogy a Legfelsőbb bíróság B.I. 1569/55 számú ítéletével D. Bíró István -t szemben Szabadlás bűntette miatt kiszabott 1-év 6-hó börtönbüntetést, valamint ~~mellékbüntetést~~ a mai napon foganatba vettem.

Büntetését 1957 évi September hó 28 napján megkezdte és 1959 évi Március hó 23 napján kitölti, ~~kitöltötte, szabadult.~~

Kunszentmárton, 1957 évi Okt. hó 15. napján.

Börtönparancsnok.

JÁRÁSI BÖRTÖN PARANCSNOK KUNSZENTMÁRTON

BV. 7. Jelentés szabadulásról — 2643/5 — Vörös Csillag Nyomda, Budapest (1)

A mesterszállási D. Bíró István 1957-ben kelt szabadulólevele a kunszentmártoni járási börtönből.
A Meghurcoltak kunszentmártoni emlékhelyén kiállított korabeli dokumentum (lásd színes mellékletünket)

VIOREL MURESAN

Megszakított gerundium

a mennyei fiókokból kiszabadult ódon fényben
az érme hátoldala szellemnek tűnik
mint Hackert vásznán
s Goethe meglátogatja a Római Colosseumot
két karaktere
egyikük háttal áll nekünk
távolról követve őket alig halljuk suttogását
Nincs kifogásom a halál ellen
mondja magában
oly természetes
csak a szemem maradna kint

a lépcsősorok és a romok fölött
(Nincs kifogásom a halál ellen, mondja
oly természetes)
az ő szemével látjuk a nyárfákat
a Tiberis partján
nekem úgy tűnik hogy az amfiteátrumban
magányosan
kóborló gladiátorokat is ahogy mi
a tükörben szikrázó Szamost látnánk
miközben Eckermann kinyújtott ujja
a Rákóczi-hegy tetejére bökne
amit mi Róna / nem Róma csúcsnak hívunk

Igen
ilyen természetesnek
csak kint maradt szemmel láthatjuk

Balázs F. Attila fordítása

VIOREL MUREŞAN, költő, esszéíró és irodalomkritikus), 1953. április 1-jén született Vicsán, Sülelmed községben, Máramaros megyében. A kolozsvári „Babeş-Bolyai Egyetem" Filológiai Karán szerzett diplomát. Irodalmi díjai és kitüntetései: 1995. év legjobb verseskötetének Poesis díja a *Semmi kövei* című kötetéért; A Román Írószövetség George Coşbuc-díja (Beszterce, 1998); Tudományos, Irodalmi és Művészeti Akadémia éves díja (Nagyvárad, 2000); az Ad Visum Országos Haiku Verseny fődíja, 2008; „George Coşbuc" díj., 2011. A Román Írószövetség tagja.

ANISZI KÁLMÁN

Kolozsvári emlékest, avagy az árulás bére

Történt Kolozsvárott 1975-ben,
Vörösmarty Mihály halálának 120. évfordulóján.
Az emlékestet Harag György álmodta színpadra.

Hajnali ötkor csörgött a telefon.

– Ki az az őrült!? – riadt fel álmából Simonyi. Kinyújtott karjával csápként tapogatta a kagylót a sötétben.

– Itt Cotruban, a szolgálatos tiszt... – hallatszott a vonal túlsó végéből.

– Magának nincs jobb dolga, jó ember!?

– Dragomir titkár elvtárs azt üzeni, hatra jöjjön a székházba. Félóra múlva küldöm a kocsit magáért.

Simonyi öltözködés közben bekapott egy kávétablettát, és szólt a feleségének, ne feledje, ma reggel ő viszi a gyermeket az óvodába, mert neki máris be kell mennie a Hivatalba. Mire elkészült, lent már várta a szolgálati kocsi.

A gyéren megvilágított hajnali utcák kátyúit még a jobb rugózású gépkocsik is nehezen viselték. Micsoda utak, méltatlankodott Simonyi egy-egy mélyebb gödörből katapultálva.

A Hivatal székházában, a valamikori iparkamara szecessziós épületében még sötét volt, csak az emeleti sarokszoba ablakai világítottak élénksárgán a hajnali ködben.

Simonyi felsietett a cirádás lépcsőn. A terebélyes íróasztalnál magába roskadva ült Dragomir, az ideológiai kérdésekkel megbízott titkár.

– ...Mi az öregistent csináltatok ott a Magyar Színházban!? – kérdezte ijedt-ingerülten, amikor belépett a szobába.

Simonyi értetlenül állt a számon kérő kérdés előtt. Érezte, hogy baj van, de hogy mi az és miért, arról fogalma sem volt.

– Mi történt?

– Feljelentették a színházat!...

– Feljelentettééék!? – hökkent meg. – Kicsoda!?

– Nem hiszed el, ha megmondom...

Simonyi úgy érezte, mintha ólomsúly húzná lefelé.

– Ki az a Vérézsmárti? – türelmetlenkedett a titkár.

– Vörösmarty? Költő.
– Hol él?
A lelkekben, akarta felelni, de csak ennyit szólt:
– Sehol. Százhúsz éve meghalt.
– Ő írtá áz á vérzs, Szozát?
– Igen, ő.
– Ná, éz áz! Ézért ván báj.
– Mondd már, ki jelentette fel a színházat?
– Kicsoda, kicsoda!? Hát a ti magyarjaitok! (Ungurii tai!) – háborgott a titkár.

Simonyi tényleg tartott attól a Vörösmarty-emlékest összeállításakor, hogy e miatt a költeményima miatt még baj lehet, de ez a veszély csak halvány lehetőségként merült fel benne. Ki volt az a rohadék!? Ki lehetett az a szemét magyar!? – szörnyülködött magában.

Feljelentők persze mindig voltak, és mindenha lesznek is, akik a nagyobb koncért agyagba döngölnék még az apjukat is. De hogy ilyet egy kisebbségben élő kövessen el saját nemzeti közössége ellen!? Akiket amúgy is ezer oldalról sanyargatnak. Feljelenteni saját nemzetséged, amikor a homogenizálni akaró sovén pártállam idestova nyolcvan esztendeje kurtítja-csonkítja Erdélyben a magyarságot szinte már nem is létező jogaiban, egész lényét belenyomorítva a román sovinizmus Prokrusztész-ágyába!? Ez a legaljasabb tett, amit ember elkövethet – nemzetárulás!

Már több mint két hónapja műsoron volt a nagy magyar poéta jubileumi estje a Szamos-parti Magyar Színházban. Ahány alkalom, mindmegannyi lélekemelő ünnep. A köztudottan művelt színházi közönség estéről-estére kitüntető szeretetének satujába szorította a kisded csapatot: mindegyre visszakövetelte a színészeket a színpadra.

Mit jelent ez a véghetetlen vastaps? – csodálkoztak magukban az avatatlanok, mert sejtelmük sem volt arról, „milyen lángok égnek” a lelkek mélyén: „Az nem lehet, hogy annyi szív / Hiába onta vért, / S keservben annyi hű kebel / Szakadt meg a honért” – visszhangzott fájón a keblekben.

Az érzékeny-félénkek pedig csodálkozva azt kérdezték maguktól, hogyan lehetséges az, hogy a legvadabb gyűlölködés idején, a Szamos-parti teátrumban Vörösmartyt, ezt a minden ízében nemzeti költőt szavalják? Ki tűzhette műsorra? Kinek volt bátorsága engedélyezni, hogy közönség elé vigyék!?...

Erdélyben a magyarok akkor már csak a lakásukban, az Úr házában és a színházban, no, meg az erősen gyérülő magyar iskolákban beszélhették szabadon anyanyelvüket. Aki lélekben otthon akarta érezni magát akár csak egy-két órára is saját országa fagyos idegenségében; akiket megcsapott a transzilván magyarság végpusztulására irányuló hatalmi intézkedések előszele, azok gyakran eljártak a templomba és a színházba akkoriban.

A gátlástalan percemberkék, a semmi kis herosztrátoszok százszor letiltották volna a költő halálára emlékező estet a játékrendről, ha tehették volna. Ha lett volna mibe belekötni.

Történt viszont, hogy tavaszodván, egyik hétvégén a Szamos-parti társulat átruccant a darabbal Székelyföld egykori fővárosába, ahol szintúgy hatalmas ünneplésben volt részük:

„Ez a föld, melyen annyiszor
Apáid vére folyt;
Ez, melyhez minden szent nevet
Egy ezredév csatolt.” – zengett a szavalókórus baritonja.

És miközben a közönség szent megindultságában némán zokogott, egy testi-lelki gnóm feljelentette a vendégtársulatot.

Magyar árulta be a magyart!

A hír hallatán a Hivatalban méhkasként bolydult meg a keblekben a „hazafiúi” érzés. Néhány helyi korifeus – a még magasabb beosztás lehetőségére függesztett révült tekintettel – ilyetén kizárólagosságokat rivallt: „Ez az ősi föld a mi földünk!” „Mi mindig is itt éltünk!” „A mi népünk olyan régi, akár a kövek!...”

Titkon bizottság alakult, vizsgálat indult. Az „érintetteket” berendelték a Hivatalba. – Ki tűzte műsorra!?... – Kinek az engedélyével!?... – Ki hagyta jóvá?... – röpködtek a fenyegető kérdések.

Az aggódók aggódtak.

A kárörvendők kárörvendtek.

A Hivatal felkent zsoldosai zárt ajtók mögött, számon kérő szándékkal, megtekintették a költő halálának 120. évére emlékező előadást. Rögvest meg is született a verdikt: „A műsor ideológiailag elhibázott, destruktív. Hisz amíg a Párt a nemre, fajra, anyanyelvre, nemzetiségre való tekintet nélküli homogenizált testvériség eszméjét hirdeti a szocializmus fénylő ege alatt, ezek a költői képzelmek viszályt szítanak a többségi nemzet és az együtt élő minoritások között.”

Hát még ha a Hivatal „lelkes” szolgálói arról is tudomást szereztek volna, hogy a hetedhét országon túl is híres rendezőmágus eredendően a színpad előterében szerette volna elmondatni a szavalókórussal a költeményimát!?... Ha ezt is ismerték volna, vajon a szolgálatos fülek miket nyilatkoztak volna az előadás láttán!?...

A rivalda-ötlet kétségkívül rendezői telitalálat volt, de a kirendelt politikai ellenőrök halálra riadtak a művész puszta szándékától is:

– ...Elszavaltatni a rivaldán!?... A Szózatot?... Közvetlenül a közönséghez fordulva!?... Mintegy felszólítva őket a!?... – hüledezett az egyik cenzor.

– Ez a mondanivaló teljes aktualizálását jelentené!... – szekundált a társa.

– Legjobb lenne kivenni a Szózatot a műsorból – így az előbbi politikai ellenőr.

– Kivenni a Szózatot!?... – kapkodta a levegőt a legendás rendező.

– Vörösmarty elképzelhetetlen a Szózat nélkül – siettek többen is visszahőköltetni a kirendelt gondolat-policájokat.

– A Szózat nélkül nem vállalom Vörösmartyt. Nem fogom röhögtetni magam! – mondta ki a végszót indulattól rekedtes hangon a rendező.

Ejteni a színház műsorrendjéből a készülő emlékestet – bár ez is felmerült – azért sem merték, mert a nagyváros magyarsága véget nem érő találgatásokba kezdett volna, fokozva az amúgy is tapintható etnikai feszültséget.

– Úgy csinálják, hogy ne legyen baj belőle. Találjanak ki valami okosat! – menekült a felelősség súlyától a két politikai ellenőr.

A színháziak némán összenéztek, és egy alig észlelhető fintorral adták egymás értésére a véleményüket.

– Mi lenne, ha a színészeket hátrább hoznánk? – kereste a kompromisszumot a dramaturg. – Úgy a színpad közepéig. Így megszakíthatnánk a közvetlen kapcsolatot a színészek és a közönség között.

– Nagyszerű! – kapott az ötleten az első cenzor.

– Jónak csakugyan jó gondolat, de kevés! – hűtötte le társa kedélyét a másik ellenőr. – Hisz a színészek így is arccal a közönség felé fordulva szavalnák a...

– Hátat mégse fordíthatnak neki!... – replikázott megvetően a rendező.

– Mi a fene-francot lehet itt csinálni? – bosszankodott a dramaturg a kollégák tanácsát is remélve.

És amíg a dramaturg e képtelen patthelyzet reparálásán morfondírozott, a rendező fejébe hirtelen beugrott a testvértársulat, a Magyar Opera kiváló tenorjának egy nem régi jeremiádja:

– Képzeld – kezdte panaszát Feri –, két héttel ezelőtt „odafentről" – és mutatóujjával felfelé mutatott – azt az ukázt kaptam, hogy a Bánk bán nagyáriájában többé nem ejthetem ki azt, hogy „drága magyar hazám".

– Ne bolondozz!... El se hiszem… No, és?

– Azt mondták, hogy a „drága magyar hazám" helyett ezentúl azt kell énekelnem: „drága román hazám".

– Na, ne!... – akadt meg a szó a ragyogó rendező torkán.

– Pedig ezt mondták. Ezt viszont nem tudom kimondani. Megpróbáltam ugyan otthon tükör előtt is, de az istennek nem jött ki hang a számon.

– És mit csinálsz?

– Tátogok. Hápogok, mint a kacsa. Vagy inkább gágogok, mint a liba.

Tenor és rendező dermedten meredtek egymásra.

És ebben a pillanatban (minő szerencse!) a rendező fejéből kipattant a költemény körül kialakult patthelyzetet feloldó isteni szikra:

– Elvtárak! – fordult a rendező a cenzorok felé -, tudják, mire gondoltam?

– Na, mire? – kíváncsiskodtak a felülvizsgálók.

– Bezárom a nyitott sort. A szavalókórus egy kört fog alkotni.

A cenzorok bambán néztek az ötletmesterre, mert fogalmuk sem volt róla, mit akar elérni ezzel a rendező. És nincs-e benne valami furfang, leplezett ravaszság...

– Mert gondolják meg elvtársak – győzködte a rendező az ellenőröket –, hogyha a művészek a színpad közepén állva kört alkotnak, és tekintetüket a földre szegve, kart karba öltve összefogóznak, többé senki sem vádolhat bennünket azzal, hogy a színészek a közönség felé intézik a költő szavait. Így már csak úgy mondják, hogy„Hazádnak rendületlenül,…" Csak úgy… A levegőbe... A Semmibe fognak szavalni…

– Igaz, igaz! Így tényleg rendben lesz – lélegeztek fel a politikai biztosok.

És lőn.

Kört alkotva, összefogózva, padlóra szegzett fátyolos tekintettel tíz egynéhány színész mély baritonnal és még mélyebb hittel zengte, suttogta, zokogta, mennydörögte:

„Hazádnak rendületlenül,
Légy híve, oh magyar;
Bölcsőd az s majdan sírod is,
Mely ápol s eltakar..."

Gondolná-e valaki is, hogy ebben a képtelen helyzetben egy hirtelen jött ötlet mi mindenre nyithat kaput? Bezárom a nyitott sort, döntött magában a rendező. Na, és? És épp ekkor nyílt meg a rendező lelkében a mennyei kapu. Nem tudván, hogy a szavakkal történő közlésen túl létezik egy pusztán jelekkel üzenő, sugalmazó metanyelv is, a kirendelt eszmevadászok gondolni se gondolhatták, hogy amikor a színészek kört alkotnak, ezzel azt is jelzik a közönségnek, hogy mi mindnyájan egyek vagyunk, a megbonthatatlan egységes nemzet szerves részei. Kart karba öltve, összefogózva pedig azt sugallják-üzenik nekik, hogy mi mindannyian egy akaraton vagyunk, s hogy közös akarattal-küszködéssel, rendíthetetlen hittel és igyekezettel még a legsorvasztóbb diktatúra ellenére is meg fogunk maradni, igenis, győzni fogunk. A porig alázott erdélyi magyarságnak pedig erre a titkos jelbeszédre, hitre és bizakodásra igen nagy szüksége volt.

Szegény transzilván testvéreim – gondolhatták sorstársaikról a költeményima szépségeiben lelküket fürösztő nézők –,ti, akiket szülőföldeteken hazátlannak gúnyolnak azok, akiket honalapító atyáink naiv-jóhiszeműen anno befogadtak, gyarapítottak, pallérozgattak hosszú századokon át, hol van most a mi otthonunk, hazánk? Hisz már ugyancsak kiutáltak bennünket eleink földjéről, s ha tehetnék, mindnyájunkat kitaszítanának Erdélyországból. Pedig ha élne és hathatna is az a fránya történelmi jog, elsőként vitathatatlanul minket illetne ez a föld, mert

„Itt küzdtenek honért a hős
Árpádnak hadai;..."

És ez lehetne az otthonunk is, ha agymosott többségi polgártársaink zöme nem tekintene idegennek, ázsiai jöttmentnek bennünket. Testvéreim, értem, igen, értem és átérzem borzongásotokat haza-hiányos állapotunkban.

A város művelt színházközönségének estéről-estére ujjongott a lelke. Mert legalább arra az egy-két órára ismét embernek tudhatta magát. Mélyen és elevenen érezte, hogy „Ez a föld, melyen annyiszor / Apáid vére folyt; / Ez, melyhez minden szent nevet / Egy ezred év csatolt" – lényének lényege. Erdély földje nekünk sohase lehet idegen.

És mindeközben megtörtént a gyalázat:

Magyar jelentette fel a magyart! A legsúlyosabb váddal, irredentizmussal vádolta meg a társulatot.

Emiatt rendelték be a Hivatalba Simonyit hajnalok-hajnalán, hogy aztán néhányadmagával a maguk-kreálta ítélőszék elé állítsák, kínpadra húzzák. Hogy mert ő olyasmit engedélyezni, amit a legmagasabb politikai vezetés szigorúan megtiltott!?

– Azt mondod, meghalt? – így a titkár.

– Százhúsz éve – válaszolta nyugodtan Simonyi.

– Csakhogy irredenta volt ám!

– Baromság!

– Hogyhogy!?

– Úgy, hogy az, amit Vörösmarty leírt, nem más, mint a legszebb, legtöményebb hazafiság, amit poéta valaha papírra vetett. Nemzeti volt, mélységesen hazafi. Mint a legtöbb nagy alkotószellem akkoriban. De hazafisága senki ellen nem irányult. Nem volt sem nacionalista, sem sovén. A történelmi Magyarországon élve pedig nem lehetett irredenta!

És még ha írt volna is ilyen verseket, aminthogy nem írt, a rohanó idő már rég a feledés leplével borította volna be azokat. Úgy, ahogy tette volt ezt Eminescu doinájával is: „De la Nistru pan-la Tisa...” („A Dnyesztertől a Tiszáig / Sír a román, panaszkodik…”)

Dragomir zavarba jött. Tekintete az íróasztalon matatott.

– Mondd csak, le van fordítva románra a vers? – kérdezte sietve Simonyitól.

– Nem hiszem, hogy le volna.

– Pedig le kell. A Vezér kéri.

Simonyi álló nap azon tűnődött, vajon ki tudná – a gondolati hűség megőrzésével – lefordítani román nyelvre ezt a filozófiai mélységekig hatoló, múlt századi, gyönyörű költői szöveget? Másnap az egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékére látogatott...

Soha senki nem tudta meg, mit gondolt a Vezér a *Szózat*ról. Viszont annál egyértelműbb volt alattvalóinak túlfűtött „hazafiságát” lohasztó, néhány szavas széljegyzete a román nyelvű fordításon: „Ne csináljatok elefántot a bolhából!”

Az „ügy”, amely csupán a Hivatal berkeiben gerjesztett észbontó vihart egy pohár vízben, de a nagy nyilvánosság mit sem tudott róla, ezzel véget ért.

*

Egy nappal az után, hogy a Szamos-menti magyar színtársulat hétvégi Vörösmarty-estjével kitörő sikert aratott a székelyek egykori fővárosában, Dragomir telefonértesítést kapott a Hivatalban: Az éjszaka valaki a M…-vásárhelyi irodalmi lap főszerkesztője lakásának bejárati ajtajára öles betűkkel ezt írta: „A nemzetáruló napjai megszámláltatnak”.

SZENTE B. LEVENTE

Neked, ki leölted isteneid

„Tudta, hogy e templom az a hely, amelyet legyőzhetetlen akarata keresett; tudta, hogy lejjebb a folyó mentén felgyújtott és holt istenek egy másik istenének romjai is túlélték a fák szüntelen fojtogatását; tudta, hogy halaszthatatlan kötelessége az álom.“ Jorge Luis Borges

életünk legmeghatározóbb helye
maga a csend – régi romok között lépdelsz te
néha még rólam is álmodsz
csöndes együgyűséged jelkép lett

hát nem érted
nem a magányról beszélek
nem a halottról ki koporsóban nyugszik
feltámadás előtti látomásokról
nem is a falakon függő csendéletet ábrázoló festményről
kinek alkotója folyamatosan ettől a szemlélettől rettegett
a vallások a filozófia zajos világából mára
már újraértelmezett belső úton amint egyre messzibb
és beljebb tévelyegsz
csak halkan jegyzem meg – tudod-e

kezed eme hosszú és magányos ösvényen
vajon ki fogja meg
esetleg ha a Nirvána féle tartanál
vagy bárhová ahol szívesen várnak
de a mennyek országát sem bolygatnám
lehet az sem tetszene neked
mióta elorozták évszázadok alatt jó hited
mióta milliók haltak s öltek újabbakat
a szent kereszt nevében
hát nem – semmit sem akarok mondani
mégis mindet szeretnék – mielőtt még rügyet fakasztanak
sétáim közben álmaim virágai
csak lélegzetem mi elárulhat engem
s majd egykoron ha a bányák mélyén élő ékkő-üledék
felszínre tör csak emlékezz
neked tudnod kell
neked ki leölted isteneid
édeni ölelését bár most ne
egynek se

most csak a csak a békében haldokló
szeretetnek
neki áldozz öleléssel

MÁTYUS ATTILA

A halálra ítélt bolond balladája

Indulj bolond! Na, lépj tovább!
Mit vársz, az élet még mit ád?
Könnyeket kaptál eleget,
többet is talán, mint lehet.
Mindig csak vártál.
Mindig csak bíztál.
Valami titkos kincsről írtál,
mit neked rejtett el az ég.
Röhög csak rajtad most a nép.
Indulj bolond! Na, lépj tovább!
Mit vársz, az élet még mit ád?
Öreg vagy, gyenge, nyomorult.
Minden reményed sírba hullt.
Kutyák ugatják jöttödet,
Nem látod már a kék eget.
Nincs, ki lemossa könnyedet
Csalódtál minden szép csodába'
Szerelembe', Igazságba'.
Indulj bolond! Na, lépj tovább!
Mit vársz, az élet még mit ád?
Nem vagy, csak szánalmas pára.
Átkozott, halálra várva.
Vernek most bottal.
Vernek most szóval.
Nem várnak rád édes csókkal.
Mit akarsz mégis, te bolond!
Mit ért az életed…, mondd?!

Herceg! Lehet, bolond vagyok,
sipkámon csengettyűk zenéltek.
Az élet nekem csak ezt adott,
s nem vesznek körbe csalfa fények.
De hazudnom nem kellett soha.
Én bűntelenül megyek át oda.

LENGYEL JÁNOS

Mindörökké mosoly

Péter Erika költő, író Szarvason született, most Békéscsabán él. Eddig 13 kötete jelent meg. A Körös Irodalmi Társaság tagja, Békés Megyei Irodalmi Prima-díjas. Kamaszkora óta ír verseket, de csak 2004 óta publikál. Felnőtteknek és gyermeknek egyaránt ír. Számos ismert és rangos irodalmi folyóiratban publikál, a *Magyar Múzsá*ban idén jelentek meg először a versei. A felnőtt korosztálynak szóló verseit lélekzeteknek, a gyermekeknek szólókat pedig gyerekzeteknek nevezi. Jelenleg a következő kötetén dolgozik.

– *Hogyan kerültél kapcsolatba az irodalommal?*

Az irodalommal való kapcsolatom annak köszönhető, hogy kora gyermekkoromtól kezdve rengeteget olvastam. Anyukám könyvelő volt, Apukám szakmunkásokat oktatott matematikára. Szüleim olvasó emberek voltak. Már a nagytatám is kívülről tudta a *Családi kör*t. Otthon megvolt Petőfi Sándor összes költeménye és az Arany János összes művei sorozat, de azt, hogy engem nem vonz a számok világa, nehezen fogadták el. Ráadásul a váci gimnáziumban egy fatális véletlen – névazonosság miatt – reálosztályba kerültem. A tévedést egy hét elteltével fedezték fel, mikor már egyikünk sem akart osztályt cserélni, hogy ez milyen következményekkel jár, nem mondta el senki.

Spontán vonzott az irodalom. Olyan könyvmoly voltam, hogy akadt időszakom, amikor abc-sorrendben, válogatás nélkül olvastam a könyvtár könyveit. Tele voltam önbizalomhiánnyal. Az olvasás nemcsak élményt, menekülést is jelentett számomra. Harmadikos koromban Szarvasra költöztünk. Szarvason minden író–olvasó találkozón ott voltam. Személyesen ismerhettem meg például Váci Mihályt, Darvas Józsefet, Kiss Dénest és Jan Ocenaseket. Dedikált könyveiket ma is őrzöm.

– *Ezek szerint az említett irodalmárok voltak a példaképeid? Egyáltalán, egy pályakezdő írónak feltétlenül szüksége van példaképekre?*

– Nem gondolom, hogy ők voltak a példaképeim, bár kétségkívül hatottak rám. Nem volt kimondottan kedvenc íróm vagy költőm, inkább csak fellángolásaim. Amint említettem, eleinte válogatás nélkül olvastam, később viszont már szelektálva. A magyarok közül legnagyobb kedvencem talán Nemes Nagy Ágnes és Weöres Sándor.

Azt, hogy valakinek szüksége van-e példaképre, szerintem személyfüggő. Ismerek írókat, akik kezdettől fogva rajongtak egy-egy irodalmárért és megpróbálták utánozni. A jobbaknak viszont előbb-utóbb kialakult az egyéni stílusa.

– Én viszont rengeteg olyan íróembert ismerek, akik hosszú évek során sem találták meg a stílusukat, mások, meg egyedül, ügyetlenül téblábolnak az irodalom útvesztőjében. Neked volt mentorod, aki segített a kezdetekben, bármilyen formában, gondolok itt a szakmai kérdésekre vagy a publikálásra?

– Azok közé tartozom, akik későn kezdtek publikálni. Írtam ugyan, de ebből nagyon kevés maradt meg, mert nem tulajdonítottam nekik különösebb jelentőséget. Napjainkban túl sokan nevezik írónak, költőnek magukat, pedig nem azok. Nem akartam ebbe a hibába esni. A családomnak és néhány ismerősnek megmutattam ugyan az írásaimat, akiknek tetszett, de ők nem voltak szakemberek. Jóval később tárlatvezetőként dolgoztam egy galériában, amikor két irodalmár – Sass Ervin és Kántor Zsolt – „rajtakaptak", hogy írok valamit. Megmutattam. Ők biztattak, bátorítottak, hogy folytassam. Kőszegi Barta Kálmán helyi írónak köszönhetem, hogy Békéscsabán kezdték megismerni a nevemet. Kálmán akkoriban minden évben megjelentetett egy megyei antológiát *Ritka madár* címmel. A kollégáim is mellém álltak. Elküldtek pár versemet egy amatőr pályázatra, ahol harmadik helyezést kaptam. A lépcső legalján kezdtem. Önképzés, szakirodalom-olvasás és sok-sok írás jellemezte ezt az időszakot. Megszámlálhatatlan antológiában szerepeltem mire 2005-ben megjelent az első verseskötetem, a *Mindörökké mosoly*. Sokat köszönhetek dr. Balázs Tibor költő-kiadónak, aki kiválogatta a könyvbe való verseket.

Visszatérve az egyéni stílusra, illetve inkább költői hangra, úgy gondolom, akik ismerik a gyermekverseimet, ill. ahogy én nevezem gyerekzeteimet, talán a szerző megnevezése nélkül is rám ismernek.

Egész más a helyzet a felnőtteknek írt dolgaimmal. Az első kötet megjelenése óta sokat változott, meg merem kockáztatni, hogy fejlődött a kifejezésmódom. Úgy érzem, megtaláltam az egyéni hangomat. Bár az előzőekből kiderül, hogy mentor nélkül dolgoztam, ám volt egy nagyon jó, de rendkívül szigorú költő-barátom, Kelebi Kiss István, aki szólt, ha túlírtam valamit. Már ő sincs sajnos köztünk, de amikor írok, szinte hallom a hangját, a bírálatát. Jelenleg egy költő-barátnőm figyelmeztet, ha elragadnának az érzelmeim.

– Lehet, hogy kissé provokatív a kérdés, te költőnek tartod magad?

– Valóban provokatív a kérdés. Nem is tudok válaszolni rá. Az olvasóim, hallgatóim egy része már a könyveim megjelenése előtt költőnek nevezett, amin eleinte csak mosolyogtam. Amióta több könyvem megjelent és neves, mai alkotók költőként emlegetnek, kezdek hinni benne. A találkozókra, gyermekműsorokra költőként, íróként kapok meghívásokat, nemcsak Magyarországra, néha külföldre is. Már merem önmagamat költőnek, írónak nevezni. Ám ezt igazából nem nekem kellene eldönteni.

– Mi, vagy ki a költő? Mikor válik az írogató ember költővé?

– Örök kérdés. Régóta foglalkoztatja az embereket. Sok vita forrása ez. Nem könnyű eldönteni, hol a határ amatőr és nem amatőr között. Senki nem gondolhatja, hogy a költővé válás egyik napról a másikra történik. Tegnap még csak írogattam, ma már az vagyok? Írogatni minden írástudó ember tud, de költeményt írni kevesen. Tudok olyan költőkről, írókról, akik egyetlen könyvet sem adtak ki, mégis nyomot hagytak az irodalomban és vannak sokkötetes szerzők, akik nagy költőnek hiszik magukat, pedig csak fűzfapoéták. Az írogatást és a költészetet valószínű, hogy a mű minősége különbözteti meg.

– Mit éreztél, amikor megjelent az első könyved? Milyen volt a szakmai fogadtatása?

– Madarat lehetett fogatni velem. Szagolgattam, magamhoz öleltem. Legszívesebben leszaladtam volna az utcára, hogy mindenkinek megmutassam.

A szakmai fogadtatással egyáltalán nem foglalkoztam. Ma már tudom, hogy akkor még nem volt kiforrott ízlésem, túlzottan személyesen írtam, de az olvasóimnak talán ez a könyvem tetszett a legjobban, mert mindenki talált benne neki tetsző verset.

A szakmai elismerést később, egy másik könyvem hozta meg.

– Melyik volt ez?

– 2013-ban az Ünnepi Könyvhéten a *Másodvirágzás* című verseskötetemért megkaptam a Körös Irodalmi Társaság által alapított Körösök Gyöngye-díjat. A könyvet az AB-ART Kiadó adta ki.

Az olvasók főleg a gyerekeknek írt könyveimet szeretik. Büszke vagyok, hogy a legelső gyermekkönyvemet, a *Verselhetek*-et a Móra Kiadó 2005-ben és 2006-ban is kiadta, úgy tudom, összesen kilencezer példányszámban.

– Ehhez utólag is gratulálok. Neked a szakmai vagy az olvasói visszajelzések fontosabbak? Lehet-e egyszerre megfelelni mindkét tekintetben?

– Számomra mind a kettő ugyanolyan fontos, ugyanakkor a gyakorlatban igen nehéz megvalósítani, hogy mindkét féltől pozitív visszajelzést kapjak. Az olvasók nagy része megragadt bizonyos szintnél. Akik eddig csupán Petőfi Sándor költeményeit szerették, azok nehezen birkóznak meg például Kassák Lajossal. Nehezen fogadják el, sőt el is utasítják a kortárs irodalmat. Fenntartásaik vannak. A közízlés és a szakmai vélemény között hatalmas szakadék tátong. Én az olvasókkal való találkozáskor igyekszem valamiféle hidat építeni a két olvasótábor között. Ezen a hídon csak tapintattal, óvatosan és tisztelettel lehet átjutni a másik oldalra.

– Azt mondtad, hogy az emberek nem igazán olvasnak kortárs szerzőket, itt felmerül a kérdés, akkor kinek írunk?

– Logikus a kérdés, kedves János! Egyre kevesebben olvasnak. A technika vagy a világ érzelmi intelligenciájának csökkenése az ok, nem tudom. Ha egyszerűen akarok válaszolni, csak azt mondom: egy csekély, irodalmat kedvelő rétegnek írunk, de ez így szerencsére nem teljesen igaz.

Állandóan hangoztatjuk, hogy már a pályában kell elkezdeni a mondókák, versek szeretetére nevelést, de ehhez pozitív szülői hozzáállás szükséges. Mivel több évig vállalkozó voltam, saját magam árultam és olvastam fel a gyerekzeteimet. A gyerekek szinte könyörögtek a felnőtteknek, hogy vásárolják meg a kötetet, köteteket. Olcsón árultam, ezért a legtöbben megvették.

Személy szerint megtapasztaltam, hogy jelentősen javítanak az esélyen az író-olvasó találkozók. Ha megismerik a kortárs szerzőt, jó esetben megszeretik a munkáit is. Sokat segíthetnek a pedagógusok, a színészek és a zeneszerzők is. Színvonalas előadásban mind a gyerekeknek, mind a felnőtteknek könnyebben megérinti a lelkét a kortárs irodalom.

– Neked mi a véleményed a kortárs magyar irodalomról, a szervezeti felépítéséről, a kultúrpolitikáról, a szerzőkről?

– Az a kevés, amit én látok belőle annyi, hogy egyre több „kortárs" kötet jelenik meg. Akinek pénze van, mindent kiadathat. A konvencionális irodalmi terméket létrehozó szerzők nem kockáztatnak semmit, míg a korlátokat feszegető alkotók könnyen kudarcot vallhatnak. Akiknek nincs pénze, azoknak problémát jelent, hogy írásban is megjelenhes-

senek a gondolatai. Nehéz, néha lehetetlen bejutni az irodalmi csoportosulásokba, illetve betörni a támogatott körök közé. Sok, valóban értékes alkotó tűnik el a süllyesztőben, míg vannak felkapott, menő szerzők, akik bármilyen minőséget írhatnak, a kiadók megjelentetik őket. Persze mindig, mint mindenhol, akadnak kivételek is.

PÉTER ERIKA

Az állandóság kőmarkában

(szoborkiállítás)

csarnokokban állnak
mereven, hallgatag,
bár ordítanák a kint,
mit beléjük vésztek,
őrzik az újrakezdések
nem múló hitét,
tekintetük belevész
az idő kőmarkába

a felhők mélyen úsznak

cammognak mögöttünk
a lusta tegnapok
két mosoly közt lapít
egy pillanatnyi csönd

a felhők mélyen úsznak
nem merek felpillantani
a kulcslyukon beszállnak
a nyugtalanság denevérei
sikoltok
hangom belső húrok
segélykiáltása

az ismételt dallamok
messzire röptetnek
egy mozivásznon túlra
honnan dokumentumfilmnek
tűnik a jelen

Ez velünk történt, itt történt, ahol élünk

Lovas Dániel

Színes mellékletünkben, az előző oldalakon a Meghurcoltak címmel hamarosan elkészülő, egyedülálló emlékhelyet mutattuk be. A Jász-Nagykun Szolnok megyei városban, Kunszentmártonban megnyíló állandó kiállítás a kuláknak bélyegzett kunszentmártoni, valamint a fővárosból az alföldi településre kényszerrel kiköltöztetett családok szenvedéseit mutatja be egy történelmi épületben, a volt kunszentmártoni úri kaszinóban. A tabukat döntögető kiállítás kezdeményezője, Barna Gábor néprajztudós beavatott bennünket az emlékhely megvalósításának részleteibe is. Az előző oldalakon olvasható tartalmi ismertetés kiegészítéseként fontosnak tartjuk a megvalósításért folytatott, több éves, kitartó küzdelem bemutatását is. A sokféle tanulságot rejtő történetet Barna Gábor szavaival idézzük fel:

– Két éve megalakult a Köttön Vezér Honismereti, Hagyományőrző és Városvédő Egyesület, melynek a tagjaival találtuk ki, hogy ennek a kutatásnak legyen egy maradandó emléke, egy állandó kiállítás, amely mind a két üldözött rétegre, a befogadó, kuláknak bélyegzett családokra, és a hozzájuk kényszerlakhelyre telepített családokra is emlékezik. Egyesületünk eredetileg a kiállítás helyszínéül egy, a kunszentmártoni zsinagóga melletti kulákházat szemelte ki, de annak a megvétele meghiúsult. Egyik tagtársunk javaslatára a várostól bérbe vettük a volt úri kaszinót. Ez a patinás épület a szocializmusban a városi könyvtárnak, majd a rajziskolának adott otthont. Évek óta üresen állt, bútorraktárként szolgált. Ezt bérbe tudtuk venni a várostól oly módon, hogy a felújításra szánt összegeket beszámítják a bérleti díjba.

Tudtuk, hogy óriási munka és sok pénzbe kerül egy kiállítás anyagát összegyűjteni, emlékhelyet létrehozni, de volt egy kis reményünk. Kiderült ugyanis, hogy a Kunszentmártonba kitelepített budapestieknek negyven százaléka katonatiszt volt, hozzájuk jöttek még rendőrtisztek. Támogatásokban is reménykedve gondoltuk, hogy emeljük ki őket. Amúgy sincs a Budapestről kitelepítetteknek kegyeleti helye, de különösen nincs a közöttük lévő katonatiszteknek. Ezen a vonalon elindultunk a Honvédelmi Minisztérium felé, s az ő segítségükkel kerültem aztán a Hadtörténeti Múzeumba, levéltárba.

Barna Gábor az utolsó simításokat végzi a kiállításon

A kutatást a Nemzeti Emlékezet Bizottsága is támogatta, hiszen sokba kerültek a kitelepítettek aktáiról készült másolatok, amelyeket megkaptam. Ráadásul a kaszinó épülete elhanyagolt állapotban volt, amit előbb fel kellett újítani. Ahová csak lehetett, az egyesület nevében pályáztunk. Ahogy szokott lenni, a pályázatok részben sikeresek, részben sikertelenek voltak. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma, a Nemzeti Emlékezet Bizottság, a Városi Civil Alap és a Lechner Tudásközponton keresztül a miniszterelnökség segítségével tudtunk annyi pénzt összegyűjteni, hogy elkezdődhetett az épület felújítása. A belső terekben megújult a teljes villanyhálózat. Folyik a nyílászárók és a városképileg védett épület utcai homlokzatának helyreállítása. Szép munkát végeztek a szakiparosok. Két nagy helyiséget sikerült rendbe tenni, egyet a tervezett állandó kiállítás számára, egy másikat pedig időszakos kiállítások rendezésére.

Miközben már folyt a felújítás, elkészítettem egy kiállítási forgatókönyvet az összegyűjtött anyag és a tér ismeretében. Számomra nagy feladat volt, mert nem dolgoztam múzeumban. A hetvenes években elég sok kiállítást rendeztem muzeológusokkal együtt, tehát csak ennyi kiállítási tapasztalatom volt, de afölött már elment az idő. Most már egy másik világot élünk. Úgyhogy beszéltem kolléganőimmel, a váci múzeumban dolgozó Zomborka Mártával és a hódmezővásárhelyi Terendi Viktóriával, elküldtem nekik a forgatókönyvet. Ők elmondták a véleményüket, mely alapján én változtattam, valamint a Nemzeti Emlékbizottság szakemberei is hasznos tanácsokat adtak. Az akkor véglegesnek tekintett változatot megmutattam egy kiállításrendező cégnek, a TóArt Medic Kft.-nek, és ők adtak egy árajánlatot. Ekkor pályáztam a NKA miniszteri keretére, a kért összeg kétharmadát kaptuk meg. Ez a keret annyival bővült, hogy a városi költségvetésből meg tudtam szerezni a szükséges összeget a számítógépes kellékekre és munkákra, melyeket egy ismerős szolnoki cég, a Karakter Kft. fogja végezni. Így jött össze a 18 millió forint, amiből most már hamarosan elkészül a kiállítás.

Látványos és vonzó bemutató anyagot összeállítani csak papírokból lehetetlenség. Pedig ezekről az eseményekről és személyekről szinte csak írásos dokumentumok

maradtak, és alig néhány fénykép. Ezekből természetesen kiállítunk, hogy lássák, nem légből kapott dolgokról van szó. Másolatok a falon, eredeti iratok a vitrinekben láthatók, olvashatók. Emellett lesznek még az érintőképernyős monitoron olyan hangzó anyagok, melyek az interjúkat tartalmazzák, s az adott családtól származó dokumentumok és fényképek is megjelennek a hanggal szinkronban. A filmes interjúkból készített összeállítás mellett korabeli filmhíradó részleteket is bemutatunk mind Kunszentmártonról, mind pedig a környező településekről. Visszahozzák azt a légkört, amelyben ezeket készítették. A Nemzeti Emlékezet Bizottságtól is kaptunk filmeket a vidéki elitváltásról, a parasztság üldözéséről.

Hogy a kiállításba a látogató be is kapcsolódjon, részese legyen, több magánlevelet tettem be másolatban a negyvenes évektől. Például Merz Gusztávné leveleiből szép számban maradtak meg, ahol a nővérének számol be az itteni dolgokról, többek között arról, hogyan foglalták le helyi pártirodának a házukat. Aztán olvashatnak börtönleveleket, amelyeket börtönből írtak, köztük található az említett Kiss Józsefnek is két döbbenetes levele. Valami szívhez szólóak. Aztán ott van Barna Jani bácsi, őt is meghurcolták, börtönbe csukták. Hozzájuk telepítették ki Murgai Jánost, aki rendőrkapitány volt. Az ő és a Barna-féle család levelezése is megmaradt. Kiolvasható a levelekből, hogy milyen hálásak voltak a pesti kitelepítettek, hogy őket befogadták, segítették, ellátták, hogy szeretettel voltak irántuk. És még évtizedek múlva is. Ugyanilyen szép levelezés maradt meg a kitelepített Naményi család és a kunszentmártoni Mátyus, Séra család között.

El lehet olvasni olyan beszámolókat is, amelyek szenvtelenek. Többnyire azt jegyzik le, hogy dolgoztatták őket, hol kaptak munkát, mit csináltattak velük. Aztán ott vannak azok az újságcikkek is, amelyek arról szólnak, hogy például Unyi Ferencet három év börtönre elítélték, mert nem vetette el a cukorrépát. Vagy egy másik kulákot, aki nem adott be ötven tojást, tíz hónap börtönre ítélték. Az ember fel sem fogja ezeknek a súlyát, hogy bagatell ügyekért micsoda meghurcoltatásban volt részük.

Itt, a kunszentmártoni járásbíróságon megengedték, hogy az ítéleteket megnézzem 1954-től 1961-ig. Olyan kérvényeket találtam a szolnoki levéltárban, ahol azt írja az egyik család, hogy 40 kiló hússal elmaradt a beadásban, és most elviszik az egyetlenegy kis malackájukat. De már három éve nem tudtak disznót vágni, nincs mit enniük. Kérik, hogy könyörüljenek meg rajtuk. A válasz: nem! A hivatal visszaírt, hogy a helyi beszolgáltatási osztály helyesen járt el, mert a törvény azt mondja, hogy az előző évből maradt tartozást a következő év június 30-ig teljesíteni kell. Döbbenetes ez a brutalitás, kíméletlenség. S erre találtak embereket. Ezek az elvtársak azt hitték, hogy ők csinálják a történelmet, megfordítják annak menetét. Mert ugye múltunk a fájó bús ezer év. De kiderült, hogy még sem ők a történelem urai. Ezért minden falon felül egy olyan ószövetségi idézet látható, ami az embernek egyfajta jajkiáltása a Teremtőhöz, hogy segítsen. Alatta ott vannak a kommunista szimbólumok és jelszavak, amelyek végül is kudarcot vallottak egy nagy, embertelen kísérletben. Az utolsó falon ezt a kudarcot jelképezi a letört vörös csillag. A grafikus szenzációsan megoldotta. Sikertelen volt tehát a próbálkozás. De hogy ebben hány százezezer, hány millió ember sorsa siklott ki, ment tönkre, sokakat nem is érdekel.

Mivel kevés a tárgyi anyag, ezért csupán érzékeltetni tudjuk például a gabonabeadást egy mázsával, egy kitömött zsákkal. Nagyon szemléletes része lesz a kiállításnak egy

enteriőr. Garamvölgyi Ernőék budapesti lakásáról megmaradt képekből az egyiket kinagyítottuk háttérnek, elébe szecessziós bútorokat helyeztünk, érzékeltetve azt az elegáns, polgári környezetet, amelyből nekik távozniuk kellett. A paraván másik oldalán pedig a már emlegetett ablaktalan kamrát és egy szobát mutatunk be. Hogy a kontraszt még nagyobb legyen, egy rendőrtiszt család, Karády Miklós és felesége magával hozott olajfestmény portréja lesz felakasztva ebbe a szegényes környezetbe. Jelezve, hogy az ő számukra ez jelentette a gyökereket, a múltat, a családi kötődést.

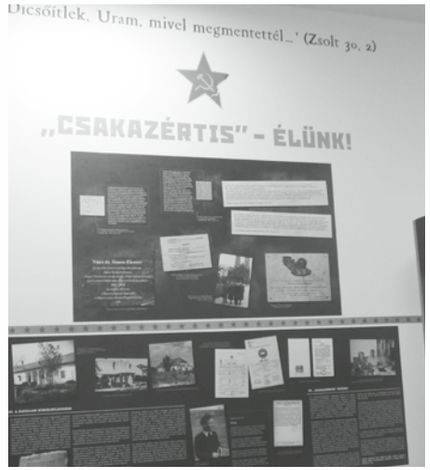

Csakazértis – élünk!

Sokat tépelődtem azon, megkérdeztem a gazdákat és a kitelepítetteket is, jól látom-e, hogy minden szenvedés és veszteség ellenére ez a réteg nem hagyta el magát, és önerőből vissza tudott kerülni – ha nem is az adott generáció, hanem a következő – arra az életszínvonalra, esetleg még abba a társadalmi státuszba is, ahonnan lesüllyesztették őket. Mindenki azt mondta, hogy igen. És ez valami döbbenetes tanulság számomra. Ezzel zárul a kiállítás. Példaként tettem ki Kulik Antal, a kuláknak minősített cibakházi és kunszentmártoni család másodszülött fiának a tanulmányi bizonyítványait. Ő a helyi gimnáziumba járt, s amikor már egy évet elvégzett, rájöttek, hogy kulák családból való. Kizárták az iskolából. A fiatalember azonban beiratkozott a kecskeméti piarista gimnáziumba, ott érettségizett. Igen ám, de egyházi érettségivel nem vették fel sehová. Ezért elment szakmunkásnak, s miután megkapta a bizonyítványt, szakmunkásként, munkásként már felvételizhetett az egyetem levelező szakára. Később átkerült a nappali tagozatra és megszerezte a mérnök diplomát. A tablón egymás mellett sorakozik Kulik Antal érettségi bizonyítványa, a szakmunkás oklevele és a diplomája. Ennek a tablórésznek az a címe, hogy „Csakazértis – élünk!" Ezek a meghurcolt emberek nem hagyták magukat, nem deklasszálódtak. Mert voltak gyökereik. Voltak olyan értékeik, amelyeket ugyan tárgyakban elveszítettek, de igényekben és lelkiekben megtartottak. Ragaszkodtak ezekhez a gyökerekhez, s belőlük merítettek erőt a túléléshez. Nagy tanulság az is, hogy a közös szenvedés és megpróbáltatás összekötötte a kitelepített és a befogadó családokat.

Sokszor gondolok arra, hogy itt, Kunszentmártonban, és szerte az országban is, sokan élnek még a tanúk, a korszak átélői közül. A kitelepítettek és utódaik közül, akiket a sors idevetett hosszabb, rövidebb időre, hajlandók eljönni még Szentgotthárdról is, hogy megnézzék, hol jártak iskolába. És segítenek. Leírják az emlékeiket, ideadják a fotóikat, tárgyaikat, dokumentumaikat. Mert tudják, hogy nem a kunszentmártoniak a felelősek azért, hogy a sorsuk így alakult. Nyilván a kiállítás csak mozaikokat tud bemutatni a történésekből, de a helybeli közönség és az ide látogatók számára érzékeltetni próbáljuk a drámai emberi sorsokat. Azért is fontos a kiállításunk helyhez kötöttsége, hogy érezzük, ez velünk történt, ez itt történt, ahol ma élünk.

BÁNFAI ZSOLT

Nagy Lászlóhoz

A ház most is ott áll Iszkázon.
Egy biccenő árny átsétál a kerten,
hangodat hallom, látom
ahogy botra dőlve átvágtatsz az
örökkévalón, fenn a padláson,
takaros kéklő tornácon.

A sarkos mozdulatokba
az Isten kegyelemből mosolyt
oltott, döbbentő csodát. Faragott
egy emberi szívet, éles férfiarcot,
könnyed, finom hangot ragasztva
hozzád. Te nem tévedtél soha.
Költő voltál, az érző gondolat
jegyese. Te segíts engem.

Ott laktál a szélben, hol
láttalak is, egyszer, egyszer.
Feljegyeztem, mikor azt mondtad,
be kell lássam, nem bujdoshatok
el a boldogságban. Gyönyörűm,
te segíts engem.

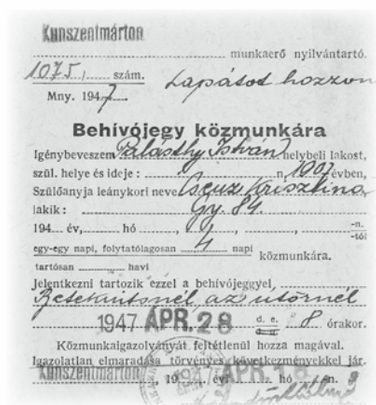
Kunszentmárton
munkaerő nyilvántartó.
1075 szám.
Mny. 1947
Lapátsod hozzon
Behívójegy közmunkára
Igénybeveszem Palásthy Istvánt helybeli lakost,
szül. helye és ideje: 1907 évben,
Szülőanyja leánykori neve Szuszi Borbála
lakik: Gy. 84.
194... év, hó, -n, -tól
egy-egy napi, folytatólagosan 4 napi közmunkára.
tartósan havi
Jelentkezni tartozik ezzel a behívójegyével, Bessenyeinél az utcánál
1947 APR. 28 d. e. 8 órakor.
Közmunkaigazolványát feltétlenül hozza magával.
Igazolatlan elmaradása törvényes következményekkel jár.
Kunszentmárton, 194... évi ... hó ... n.

Behívójegy közmunkára: Palásthy István, 1947. A Meghurcoltak kunszentmártoni emlékhelyén kiállított korabeli dokumentum (lásd színes mellékletünket)

GYENES KLÁRA

Borostyán-út

borostyán kötésű lelkem kúszó folyama magamból
kiszakadt szavaim a talaj láthatatlan erezetén át
növi be sóvárgásaim ami kapaszkodik a nap áldott
ragyogása felé a mélyből szűri magát egy fentebbi
világhoz legvékonyabb szálként a reménység
kötélerezetén az élet nem csupán magasztos kövülete
itt hagyott embervonásainknak termékeny humusz is
személyesen megérlelt szándék s míg a világ minduntalan
áttapos csigolyáinkat összekötő tiszta abroszán jövőnknek
a versbe-gyűrt nagy tócsák fedelén ragyogva
az éjszakában nem csupán pislákoló a lámpajáték
de túlélő-morzsa is koldusbotra jutott vándorlásainkban

lassan minden és mindenki elfogy s azzá csontosul
mi a szépséges világból érdeme s úgy kapaszkodik
kiszáradt facsonkként meredező karjaival az ég kékje felé
mintha minden elszáradt cseppje által Istenhez közelebb lenne
morzsolja az apró hajtásokból eredt nyakunkig fojtó jövőt
melyet sok-sok harmattal locsoltunk évóriásokon át
s a vers mi önmagáról mint koncot végül minden szót
mondatot és zárójelt lefejt nyújtózkodó borostyánként
a kövek tövében átfonja a világot belül s nem tudni távoli
gyökerei között rág-e már a pusztulás vagy növekszik
az élet csak kapaszkodik innen nézve túl minden időn

BAKÓ ENDRE

Sinka István és Veres Péter barátsága

Jellemrajz és kapcsolattörténet*

1.

A népi irodalom autodidakta vagy „mezítlábas” képviselői közül Sinka István, Szabó Pál és Veres Péter lépte át az esztétikai záróvonalat, s került a magyar irodalom fő sodrába.

Veres Péter hajdúsági ember, cseléd, vasúti pályamunkás, földműves. Korán kezdte a szellemi építkezést, s egyre tudatosabban, kitartóbban képezte magát. Autodidakta létére teoretikus hajlamú ember, végül afféle parasztenciklopédista lett, annak minden hátrányával. Nem ok nélkül bírálta Illyés Gyula 1941-ben barátilag, de nagyon keményen.[1] Az univerzális érdeklődés és az alkatából eredő reflektív adottság ugyanis gyakran bőbeszédűséghez vezetett szóban és írásban egyaránt. Holott alapjában racionális elme volt, mindig a realitások felé igyekezett tájékozódni, jóllehet erkölcsi idealizmusát idős koráig megőrizte. Ahogy a *Számadás*ban írja, sokat olvasott, nemcsak szépirodalmat, szociológiai műveket, de filozófusokat is, bár kezdetben nem sokat értett belőlük.

Eszmélkedése kezdetén falujában felütötte fejét szekták álarcában a messianizmus, a miszticizmus, őt azonban ezek az irracionális eszmék egy percre sem vonzották. Még a vallástól is idegenkedett, nyíltan hangoztatta ateista meggyőződését, jóllehet eszmélkedésének protestáns gyökereit sohasem tagadta meg. „A balmazújvárosi fehér templomból indultam azzá, aki vagyok.”[2] Az egyházakkal szemben liberális álláspontot képviselt: „Felekezetek mellett nem foglalunk állást: úgy imádja az Istent mindenki, ahogy hiszi és igazabbnak tartja.”[3] – írta a Nemzeti Parasztpárt nevében.

1 Veres Péter útja. *Nyugat*, 1941/3. 3-96.
2 Protestantizmus a politikában, *Vándortűz*, 1947. /6. 35-40.
3 A Nemzeti Parasztpárt meg az egyház. *Paraszt Újság*, 1947. dec. 15. 1.

Szerelemgyerek volt, emiatt is sok megpróbáltatást kellett kiállnia. Vér szerinti apja Posta Péter nagygazda. Bata Imre írja: „… foglalkoztatta Veres Pétert a származása, ha nem is beszélt sokat róla.”[4] Az édesanyját nagyon szerette, édesapjával egyszer találkozott, iszákos mostohaapjától Idegenkedett. Az első világháborúban katona, majd a Tanácsköztársaság idején a helyi direktórium tagja, ami jelzi, hogy már 25 éves korában tekintélye volt a faluban, legalább is a szegényebbek körében. Neve nyomtatva legelőször egy debreceni újságban jelent meg: a balmazújvárosi földosztók bűnperéről szólva Veres Péterről azt írta a lap, hogy szökésben van,[5] holott Romániában internáló tárborban raboskodott, majd csak 1920 végén tért haza, s Debrecenben még le kellett töltenie büntetését.

1917-től huszonöt éven át tagja a Szociáldemokrata Pártnak, ami miatt sok molesztálásban, csendőri zaklatásban részesült. Látogatóit a csendőrök már az állomáson igazoltatták, majd nyomon követték a házáig, s gyakran felidézték még az őrsre is.[6] Ennek ellenére tartja a kapcsolatot a párttal, s még két debreceni baloldali lapnak is munkatársa, az ügyészség mindkettőt betiltotta, a szerkesztőket bíróság elé citálta.[7] Első írásai a *Századok* című szociáldemokrata folyóiratban láttak napvilágot Vámbéry Rusztem jóvoltából, verseinek pedig Erdély baloldali folyóirata, a *Korunk* adott nyilvánosságot, Gaál Gábor révén.

Több írásában marxista forradalmárnak mondja magát, de nemcsak népben, nemzetben gondolkodott, hanem sokáig faji kategóriában is, ami nehezen egyeztethető össze a marxizmussal, noha a faj nála, akárcsak Szabó Dezsőnél vagy Németh Lászlónál, a nemzet szinonimája lenne. A *Szép Szó* hasábjain figyelmeztették, hogy a faj szó (fogalom) használata fajelmélet, antiszemitizmus.[8] Ő azonban a *Számadás* 1943-as kiadásában is ragaszkodott ehhez a kategóriához. Gyurácz Ferenc írja: „Nacionalizmus-felfogásának egyetlen változása 1945 után, hogy a faji eszme zavaros tartalmai eltűnnek belőle.”[9] Bár inkább arról van szó, hogy nyilvánosan nem adhatott kifejezést nekik!

Önérzetes, a képességeivel, majd szerepe fontosságával tisztában levő személyiség. Ezt különösen a *Mit ér az ember, ha magyar* leveleiben több helyen is említi. A Nemzeti Parasztpárt igazgatója írja róla: ”…bámulatba ejtő magabiztosság jellemezte.”[10] Maga szabta szigorú erkölcsi törvényeket követ. „Megdögleni lehet, de rongyembernek lenni nem!” írta és hangoztatta számtalanszor. „Egy élet-egy asszony” – ez volt szexuál-erkölcsi axiómája. Életét Nádasdi Julianna mellett töltötte el. Illyés Gyula már-már népmesei burokba vonta a párt: „Veres Péter embernek boldog volt. (…) Édenkerti emberpár Juliskával.”[11] Humanizmusán némileg szeplőt ejt gyermekeihez való viszonya. Rendkívül szigorú, sőt rideg volt hozzájuk, még a legkedvesebbel, Sanyival sem tett kivételt. Menye, ifjabb Veres Péterné is felrótta apai ridegségét.[12] Féja Géza egy 1974-es hajdúböszörményi előadása során zsugorinak, garasosnak nevezte.[13] Fiai csak spórolósnak mondták, erre nyilván nehéz élethelyzete kényszerítette.[14] Családi fényképek arról árulkodnak, hogy az unokákhoz enyhültebb szívvel hajolt.

4 Veres Péter alkotásai és vallomásai tükrében, Bp. 1977. 10.
5 A balmazújvárosi földosztók bűnpere. A Hírlap, 1920. október 20. 1.
6 Erre több utalás történik életrajzi írásaiban, s a róla szóló memoárokban. Antal Gyula is megírta esetét a balmazújvárosi csendőrökkel: *Látogatóban Veres Péternél* című riportjában: Fiatalok,1940/9. sz. 4.
7 A Mi Utunk (1933-34) és a Tovább (1938) című lapokról van szó. Veres Pétert nem ítélték el
8 Zúgligeti-Pintér István: *Fajvédelem és szocializmus – Őszinte levél Veres Péterhez.* Szép Szó, 1937. 169-171.
9 Gyurácz Ferenc: Jelen lenni a történelemben, 1988. 90.
10 Hegyesi János: *Emlékezés Veres Péterre.* In.: *Utak őre.* Békéscsaba, 1985. Oldalszámozás nélkül!
11 Veres István: *Apám mellett, apám helyett,* www.napalapítvány, Bp. 2004. 167.

Megrögzött antialkoholista. Ennek sokszor kifejezést adott. Amikor 1967-ben, hetvenedik születésnapja alkalmából január 8-án) Balmazújvárosban köszöntötték, (e sorok írója, mint a helyi *„Napló”* tudósítója volt jelen)[15] – pálinkával kínálták a vendégeket. „Vegye fel, Péter bátyám” – indítványozta a községi párttitkár vagy tanácselnök. – „Igyatok, én nem iszom, sohasem éltem vele.” – mondta. Az újabb kapacitásra azt válaszolta: Én még Sztálin kedvéért sem ittam ki a poharat.”[16] Pedig ekkor már reggelente bekapott egy kispohár pálinkát vagy konyakot, s még a kávézásra is rákapott.[17] Mulatni nem, de énekelni szeretett, kedvelt népdala a „Kiszáradt a tóbul mind a sár, mind a víz” volt. A dohányzást azonban egész életében mellőzte.

Maga jelentkezett első írásával. Balmazújvárosi környezetét irodalmi munkássága nem érdekelte. Sőt, a helyi értelmiség, dr. Forrai Péter orvos és id. Varga Antal tanító kivételével, inkább rosszindulattal tekintett rá. Első könyve, *Az Alföld parasztsága*, amit Németh László tanácsára írt a börtönben, 1935 decemberében látott napvilágot. A következő öt-hat esztendő alatt pályája meredeken ívelt felfele, a négy elemit végzett balmazújvárosi paraszt ismert íróvá és közéleti személyiséggé, politikai tényezővé vált. Egyébként szerette a paraszti munkát, a földet, az állatokat *(Laci novellája)*, s mint író, „a fizikai munka poétája.”[18] Hiába tettek érdekében lépéseket befolyásos barátai, például Zsindely Ferenc kultuszminisztériumi államtitkár, hogy töröljék a megbízhatatlanok nyilvántartásából és emeljék ki a munkaszolgálatból. Nem kapott felmentést. [19]

2.

Sinka bihari pásztorcsalád leszármazottja, juhász, alkalmi munkás. Ő is agrárproletár, életformája, szocializációja mégis sokban különbözött a Veres Péterétől. Őt mindig valami mágikus erőtér vette körül, világát egy kis misztikus homály lengte be, reális élményvilágát át-meg átszínezik a látomásos elemek. A mítosz iránti fogékonyságából következik, hogy vallásos hitét mindvégig megtartotta, a biblia fontos lelki támasz volt életében, egyes epizódjait sorsként is átélte.[20] Ő is 1897-ben született, szintén négy ele-

12 Nádasdi Péterné: Nádasdi Péter. Az 1989-ben kelt életrajz kézirata a szerző tulajdonában.
13 Székelyhidi Ágoston ezt érthetően nem tartotta publikusnak Böszörményi történetek című beszámolójában. In.: Hajdúböszörményi Hírlap, 1974. aug. 10. 3. Megmaradt emlékezetemben: „a gyerekeinek sohasem vitt egy mézesbábot vagy tíz deka savanyúcukrot”
14 Nádasdi Péter: A tölgyfa árnyékában, Bp. 1974. 75.
15 Veres Péter Balmazújvároson, Hajdú-Bihari Napló, 1967. január 10. 3.
16 Tóbiás Áronnak az 1960-as évek végén mondja: „Mi akkor nem tudtuk, hogy rettegni kell Sztálintól, Rákosiék már tudták.” In.: Veres Péter köztársasági elnök. Élet és Irodalom, 1997. nov. 28. 9.
17 Veres István: i. m. 155.
18 B. Nagy László: Veres Péter. In.: A magyar irodalom története napjainkig. Bp. 1963. 669.
19 Rádics József szerk.: Veres Péter priusza. In.: Veres Péter koszorúja. Bp. 1973. 50-55.
20 Ötvös László: Sinka István bibliás embersége. i. m. 32-37.

mit végzett. Édesanyja román származású, a Nutz név eredetileg Nutiu, ezt erősíti meg fia, Sinka Zoltán is. A költő juhász számadó édesapja korán meghalt, a gyerek Sinkának felnőttként kellett helytállnia. Emocionális, eruptív alkat, ez érlelte költővé! „Én láng vagyok!" – ahogy egyik korai versében írta (*Tűz a pusztában*). 1915-ben sor alá vitték, de nem hívták be, habár ő szerette volna, mert Keletre, Ázsiába vágyott. A Tanácsköztársaság napjait Hórindzsában élte át, egy unokatestvére megagitálta és „cocolista" lett, de amikor a nagybérlőt választják meg termelési biztosnak, kilépett a „cocolizmusból", játéknak tartotta az egészet, amit „ezek", (mármint a zsidók) űznek.[21]

Háromszor nősült, első felesége, Papp Piroska fiatalon meghalt, második házassága nem sikerült. Harmadik asszonyával, Szín Magdával viszont, akihez *Éna-verseit* írta, testi-lelki harmóniában élt. Szívesen megivott egy-két pohár bort, ha annak ideje volt, a fényképeken többnyire cigarettát tart az ujjai között. Többször kijelentette, hogy ő semmilyen pártnak nem óhajt tagja lenni.

Öntörvényű ember volt, gyerekkori sérelmeiből eredően túlérzékeny, sértődékeny, nem tűrte a regulát, sőt némely baráti kapcsolata is konfliktussal volt megterhelve.[22] Műveltségét nagy erőfeszítések árán, nehezebb körülmények között szerezte, mint Veres Péter, mert nem volt társasága, a pásztorkodás magános hivatal. Ösztönösségét, mint a világhoz való primer kapcsolódását mindvégig megőrizte. Szubjektív Én-identitása olykor nehéz szituációkba sodorta. „Sohasem tudott történelmi összefüggésekben gondolkodni" – véli monográfusa.[23] Féja Géza szerint a *Fekete bojtár vallomásai* elárulja, hogy „társadalmi tudata gyenge lábon áll. Túlzott jelentőséget tulajdonít személyi sérelmeinek és összeütközéseinek.[24]

Sinkának, miután megnyerte a *Magyar Falu* című néplap bronztulipánját, szeghalmi tanárok, fővárosi értelmiségiek, elsősorban Féja Géza, egyengették útját, s vésztői környezete is segítette, Rácz József tanító és egy fakereskedő, ez utóbbi eredetileg tanár volt, a felesége pedig dilettáns költőnő. Hamarabb jutott kötethez, mint Veres Péter: 1933 novemberében jelent meg első verseskötete (*Himnuszok Kelet kapujában*) a Szeghalmi Péter András Gimnázium egyik tanárának (Fülöp Károly) és igazgatójának (Nagy Miklós) segítségével. Kevésbé ismert, hogy a Gyulafehérvárról áttelepült Fülöp Károly ottani tanár erdélyi barátait, Áprily Lajost és Reményik Sándort kérte meg, hogy minősítse a verseket, s mindkettőtől igenlő választ kapott.[25]

Felesége halála után, 1936-ban Budapestre költözött, bár nehezen tudott talajt fogni –, erről ismét Féját lehetne idéznünk –, írásaiból akart megélni. Féja Géza és Püski Sándor jóvoltából egyre-másra jöttek is a könyvei, miközben a Magyar Irodalompártoló Társaság kedvezményezettje, 1943-ban 3000 pengős elismerésben részesült, ez tette lehetővé, hogy a *Fekete bojtár vallomásai*nak második kötetét nyugodt körülmények között megírja. 1944-ben ő kapta a társaság nagydíját, mégpedig olyanformán, hogy három és félhold földet vásárolt neki Csömörön.[26] Kár lenne elhallgatni, hogy ezekben

21 Fekete bojtár vallomásai, 228.
22 Például Gulyás Pállal, Szabó Lőrinccel, Illyés Gyulával. Lásd *Én és ők* című gúnyos versét
23 Görömbei András: Sinka István. (Kortársaink) Bp. 129
24 Féja Géza: Szabadcsapat. Bp. 1965. 303.
25 Bakó Endre: Adalékok Sinka István pályakezdéséhez. Alföld, 1974/8. 39-46.
26 Medvigy Endre: Sinka István Csömör felé vezető útja. In.: u. ő szerk.: Sinka István: *Nevem a végtelenben*. Csömör, 2017. 130-138.

az években tett egy-két félreérthetetlen lépést vagy gesztust a politikai szélsőjobboldal felé, mégis „…nyilas tollnoknak minősítése erős túlzás, s erre az a menthetetlen bűne adott némi alapot, hogy nyilas lapokban is publikált."[27]

Megjelenésével, öltözködésével is jelezni kívánta művész-voltát. Féja említi nyakára hajló hosszú haját, vagyis a művészfrizurát. (Lehet ugyan, hogy ezt a hajviseletet még pásztorkorából hozta?) A szereprepreztentációhoz érdemes csatolnunk Gulyás Pál benyomásait: Sinka 1941 decemberében egy jobboldali szervezet, a Turul vendége volt a debreceni dísztáborozáson. Felkereste Gulyást a lakásán, majd onnan együtt a Bikába mentek, Sinka szobájába. „Ott felolvastál egy novellát a *Harmincnyolc vadalmá*ból. Figyeltem minden mozdulatodat. A nyolc esztendő távola sok újságot dobott szemembe. Lehetetlen volt elvonnom figyelmemet szép vadonatúj sárga félcipőd elől. (…) Különös groteszk ellentmondás volt a népi költő sztereotípiája és a megjelenés városias kultúrája között. Veres Péterre gondoltam, aki klasszikus érzékkel megőrizte a falusi rajzot: fut, mint egy 'messinger boy', de biciklije pakktartójára rá van szerelve Balmazújváros árkostul-tornyostul. Ez persze csak külsőség volt. Figyeltem én a belsőre is."[28]

3.

Veres Péter éber figyelemmel követte nemcsak a politikai, de az irodalmi élet mozgását is. Valahol olvasott Sinka költői jelentkezéséről, s mivel éppen Békéscsabára biciklizett, Vésztő útba esett, betért hozzá. A látogatást megörökítette „Én akkor beszélgetés közben azt mondtam Sinkának, hogy az a legjobb verse, amelyik az apjáról maradt fapohárról szól. Én azt mondtam, a valóságot kellene megírni, a pásztorélet valóságát, amelyet még nem írt meg senki."[29] Ez az írása – 1941-ben vagyunk – az emlékezésből értékelésre vált. „Sinka {azonban} nagy költő. Népi klasszikus. Nem volt még itt a magyar földön senki az alul jöttek között, aki tisztább és eredetibb hangon szólalt volna meg, mint ő. Igaz, nincs messze vezető intellektuális távlata, de ez nem is hiányzik az ő verseiből. (…) Sinka hangja az ezer éven át megnemesedett népi fájdalom. És az ezer éven át letisztult népi ízlés és szépségfogalom. (…) Sinka még megragadta és ki tudja fejezni ezt az ősi világot, mert gyermeki szomjúságában annak idején mindent felszívott az öregektől, amit azok az ősöktől örököltek, s most formába önti." Tanúsítja, hogy Sinka igazat ír, tagadja, hogy misztikus lenne. Tiszta és világos itt minden, csak a magyar kultúrvilág túl magasan libeg a nép fölött."[30]

Veres Péter látogatását Sinka is megörökítette. „Egy reggel kenyérsütés volt nálunk. (…) Úgy, ahogy a dagasztáshoz nekikészültem, egy nagy kötővel előttem, mentem kifele. Egy fekete kalapos fényes csizmaszárú ember meg jött befelé hozzánk a kapun. (…) Piroska azonnal lángost zsírozott neki, evett, majd kért egy *Himnuszok*at, s még evés közben beleceruzázott, sorokat húzott alá, elmondta, hogy a versek neki nem tetszenek, nincs ükonómiájuk, fanyalgás az egész. Én szóhoz sem jutottam, hallgattam, csak visz-

27 Görömbei, i. m. 103.
28 Gulyás Pál: Válasz Sinka Istvánnak. Új Élet, (Kassa) 1942. 236–240.
29 Veres Péter: Sinka István. In: Ember és írás. Bp. 1941. 152–158.
30 u.o.

szanéztem magamba, az egész életemre, s tudtam, hogy Péternek nincs igaza." Úgy tudta, hogy Veres Péter állítólag oda nyilatkozott, hogy nincs mit beszélni róla. De aztán tovább fűzi hozzá az emlékfonalát: „… maga Veres Péter írta három évvel ezelőtt, hogy az okos barátok tanácsainak ellenére is, a magam útját jártam, és járom. Szép, igaz tiszta emberi és írói vonás volt az is Veres Pétertől, hogy megírta: nem, értettük meg egymást."[31]

4.

Veres Péter 1944 őszén is munkaszolgálatot teljesített, de Siófokról hamis okmányokkal Budapestre szökött, az ostromot ott élte át, betegen. Amint lehetett, 1945 február elején szovjet katonai dzsipen Debrecenbe utazott, ahol az Ideiglenes Kormány már működött.[32] E hónapok történetét *Az ország útján* című önéletrajzi regényében örökítette meg.[33] Az Ideiglenes Nemzetgyűlés azonnal képviselőjévé választotta, a Nemzeti Parasztpárt, az Országos Földbirtokrendező Tanács pedig elnökének, s mint ilyen, a földosztás szószólója, miközben az éhező budapesti gyerekek számára élelmiszergyűjtést szervez.[34] A koalíciós években, 1948-ig, miniszteri pozíciókat töltött be. Pártelnökként össze akarta fogni a népi arcvonalba tartozó művészeket, amiben számított Sinka támogatására.[35] De Rákosi Mátyás még abban az évben megtámadta *Paraszti jövendő* című könyve miatt, mert abban az egyéni gazdálkodást tartotta a magyar paraszt lelki alkatához illő gazdálkodási formának. A támadás hatására visszavonult a politikától, és csak írói hivatásának kívánt élni. Íróként viszont be kellett tagolódnia a hatalmi struktúra ideológiai felépítményébe. 1950-ben megírta *Ukrajna földjén* című „naplóját", amelyben lelkendezve számolt be tapasztalatairól: „ami ott a ma, az lesz a mi holnapunk", s hódolattal emlegette Sztálin zsenialitását.[36] Kétszer is Kossuth-díjat kapott, miközben az a gúnyos mondás járta: Veres Péter nemcsak író, színész is. Eljátszotta a parasztbecsületet. Németh G. Béla később értetetlenül áll gyors megalkuvása előtt. „Félt?" – tette fel a kérdést.[37] Igen, félt, hiszen a totális diktatúra félelmes légkörében célzott személy volt (kétszer is merényletet kíséreltek meg ellene!).[38]

Ám közéleti szerepvágyát nem tudta leküzdeni, pedig ha megszólalt, abból mindig baj származott. Ilyenkor szabadkozni kényszerült, sajnos, olykor megalázkodva. 1956 szeptemberében októberében az Írószövetség elnökének választották, 23-án forradalmi szellemű beszédet mondott a Bem szobornál. A forradalom vérbe fojtása után, a letartóztatástól, félve Kádár Jánosnak írott leveleiben mentegette magát: hűségéről biztosította, elutasította az írók passzív ellenállását.[39] A magyar írók ENSZ-hez intézett tiltakozó felhívását természetesen aláírta.[40] De 1963 után meghint bátorságot merített, s olykor nyilvánosan hangoztatta, hogy „a Nemzeti Parasztpártnak ő nemcsak volt, hanem, jelenleg is elnöke."[41]

Standeisky Éva véleménye szerint Veres Péter 1945 után kiegyenlítő szerepre törekedett a kommunista párt és a népi írók között, kötődése mégis az utóbbihoz bizonyult erősebbnek. Sinka ezt írta *Harmincnyolc vadalma* című kötetébe: „Veres Péternek. Ezerkilencszázötvenkettő őszén bizonyossággal mondom, én, kigúnyolt szegény, hogy Péter, az én boldogtalan barátom 53-ban milyen nagy visszavonulást csinálna, ha lehetne. Adja isten, hogy én segíthessek neki. Segítek, ha lehet.! 1952 nov. 20."[42]

Ő Sinkának így ajánlja *Az ország útján* című könyvét: „Sinka Istvánnak szeretettel és azzal a nem múló meggyőződéssel, hogy a mi szegényparaszti világunknak nem volt még igazabb költője, mint ő. Budapest-Ferenchegy, 1965. júl. 10." A *Jelenidőt* pedig e sorokkal adta kezébe: „Sinka Istvánnak barátsággal-szeretettel s azzal, hogy az érted való harcot majd az utódaink eredményesebben folytathatják. Veres Péter, Bpest, 1968. XI. 8."[43] Ebben a könyvben szerepel az a terjedelmes tanulmánya, amellyel a hetvenéves költőt köszöntötte, s amelyben Sinkát a halhatatlanok közé sorolta.[44] Nekrológjában is hitet tett Sinka varázslatos költészete mellett.[45]

5.

Sinka is reménykedve fogadta az 1945-ös rendszerváltozást, hiszen költészetének fő szólama a vád volt az úri Magyarország ellen. Egy demokratikus állam-berendezkedésben bízott, a szocializmustól a kistulajdonosi álmok megvalósítását várta.[46] Hamarosan nagyot kellett csalódnia. Ráadásul dühödt politikai támadások érték a *Fekete bojtár vallomásai* és főleg a *Denevérek honfoglalása* című népi eposzának antiszemita kicsengése miatt. A támadásokra nem áll módjában válaszolni, nincs fóruma, de önkorrekcióra amúgy is képtelen, hajlíthatatlan. Inkább elhallgat, később jövedelem és nyugdíj híján valósággal nyomorog. Veres Péter próbál segíteni rajta, annak ellenére, hogy erről besúgók révén az ÁVH is tud.[47] 1956-ban néhány szép, esztétikailag hibátlan verssel üdvözölte a forradalmat, de a magyar írók ENSZ-hez intézett 1957-es nyilatkozatán ott van az ő neve is.[48] Megszenvedte a szocialista diktatúrát, ám hű maradt önmagához. Egy-két

31 Fekete bojtár vallomásai, 153.
32 Veres Péter hazaérkezett. Néplap, 1945. febr. 4.2.
33 Veres Péter: Az ország útján. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp.1965. 84.
34 Az éhezőgyermekek. Néplap, 1945.febr.22-3.n
35 Veres Péter levele Sinka Istvánnak 1948.jam29. In.: Medvigy Endre szerk.: *Anyám balladát táncol*. In memoriam Sinka István. Nap Kiadó, Bp. 1999. 164.
36 Veres Péter: Ukrajna földjén. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp.1951. 5.
37 Németh G. Béla: *Egy szovjetúnióbeli útleírás*. In.: Írók, művek, emberek. Krónika Nova Kiadó. Bp. 1998. 170–175. o
38 Veres Péter is megírta *Őszi változatok* című könyvében. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1969.

39 Sipos Levente: *Veres Péter levelezése Kádár Jánossal és Aczél Györggyel* 1957–1959. 248.
40 A magyar írók tiltakozása az ENSZ ötös bizottsági jelentés közgyűlési tárgyalása ellen. Élet és Irodalom, 1957.szept. 13. 1.
41 Fodor András: *Ezer este Fülep Lajossal*. I. k. Magvető Kiadó, Bp. 1986. 148–150.
42 Balogh Ferentz: Sinka István ajánlások. Vesztő, 1992. 146.
43 Miklya Jenő vál. bev., jegyz.: Vésztőről indult. Békéscsaba, 1981.143-144.
44 Sinka István 70 éves. In.: Medvigy Endre: *Anyám balladát táncol*. In memoriam Sinka István. Nap Kiadó Budapest,1999. 232-248.
45 Veres Péter: Sinka István. Élet és Irodalom, 1969. 26. sz. 2.
46 Görömbei i. m. 130-131.
47 Veres István i. m. 111.
48 A túlélők később azzal mentegetőztek, hogy ezt a bebörtönzött írók szabadon bocsátása érdekében tették. Állítólag erre ígéret volt a hatalom részéről

elszórtan megjelent rövid írás után végre 1961-ben napvilágot látott *Eltűnik a hóri domb* című prózai kötete, ezzel feladta az ellenállást, de nem vállalkozott megalázó önostorozásra, mint Erdélyi József. Veres Péter sugárzó örömmel levélben köszönte meg a tiszteletpéldányt.[49]

Mára az egykori „mezítlábas triász" (Sinka, Szabó Pál, Veres Péter) értékrendjében Sinka áll az élen. Vajon csak esztétikán kívüli szempontok alapján, 1945 utáni mellőzésének kompenzálása miatt? Nem gondoljuk. Szabó Pál és Veres Péter is sok értéket teremtett, de a szocializmus időszakában írott szépirodalmi és publicisztikai alkotásaik nem mentesek az uralkodó ideológia befolyásától. Volt azonban egy közös nevező, ami áthidalt minden világnézeti–esztétikai különbséget. Borbándi Gyulával szólva a parasztságot, „az addig hátrányosan megkülönböztetett társadalmi rétegeket a politikai nemzetbe beemelni, ezáltal a magyar nemzet egyenlőségén és szabadságán alapuló egységet megteremteni."[50] Ezt a nemzetmentő szándékot és tevékenységet méltányolnunk kell még akkor is, ha a kor keszonnyomása alatt akadt népi író, aki csak a célnak volt elkötelezettje, de nem mindig választott megfelelő eszközöket.

49 Veres Péter levele Sinka Istvánnak. In.: Medvigy i. m. 204.
50 Borbándi Gyula: *A magyar népi irodalom – A harmadik reformnemzedék*. Bp. 1989. Az írótól származó fülszöveg.

** A Sinka István születésének 125. évfordulója alkalmából rendezett konferencián, Vésztőn elhangzott előadás szerkesztett szövege*

BAKA GYÖRGYI

Rám vársz?

Rám vársz, hogy betakarjalak,
ringassalak, karomba rejtselek,
visszaadjam, amit elvesztettél,
hogy édes kötelmek hálójában
csöndben ringatózzunk?

Várod, hogy összeforrjunk
sebeinkkel, hogy elporladjanak
megkötöző határaink,
és megérezhessük végre
a vágyott odaadottságot?

HAJNAL ÉVA

Angyalok

Anne Sexton: Zárt ajtók című versére

Az Angyalok maradékot vacsoráznak.
Amikor már mindenki elaludt, kilopódznak a konyhába,
evés után csöndesen elmosogatnak.
Nem hagyják a szárítón az edényeket, mint ahogy mi szoktuk,
gondos törülgetés után mindent a helyére tesznek.
Az Angyalok mindennek tudják a helyét.
Ezután bepakolnak egy utolsó adag mosást
és amíg a mosógép dolgozik,
halkan kitakarítják a mellékhelyiségeket.
Nem bosszankodnak sem a megtalált szöszök, hajszálak,
sem a kőre pottyant kupakok miatt.
Zaj nélkül felsöpörnek, felmosnak.
Végül leviszik a szemetet, kiteregetik a ruhákat,
betakargatják a kikandikáló gyereklábakat és tovább állnak.

Most a második emelet nyolcból hallatszik szárnysuhogásuk.

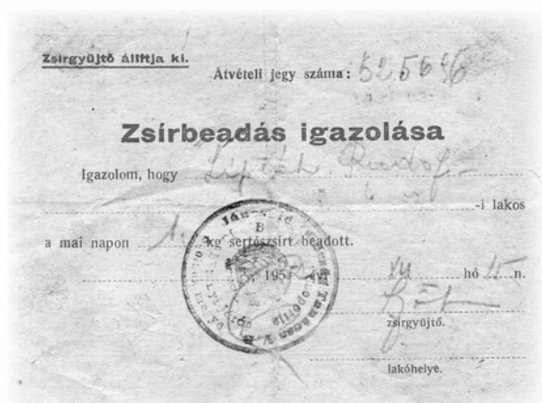
Zsírgyűjtő állítja ki.
Átvételi jegy száma:
Zsírbeadás igazolása
Igazolom, hogy
-i lakos
a mai napon
kg sertészsírt beadott.
1951
hó
n.
zsírgyűjtő.
lakóhelye.

Begyűjtési rendszer: zsírátvétel, 1951. A Meghurcoltak kunszentmártoni emlékhelyén kiállított korabeli dokumentum (lásd színes mellékletünket)

DIÓSZEGI SZABÓ PÁL

Ágra ült a napfény

„Mintha egy égbolt madár közeledne”
Pilinszky János

Ágra ült a napfény,
mintha galamb lenne;
fürtje mint a szőlő,
akácvirág lelke.

Lélek-fehér szárnya
illatozik, érzem;
felhők tavaszába
vonz a reménységem.

Kezem is kinyújtom,
hallom szívverésed;
út nélküli úton,
álmod bennem ébred.

Leszállok egy tóra,
ott leszel te már ma
sötét magányunknak
hattyú-csónak párja.

SZAFIÁN ZSUZSANNA

L. Gy. aláírása

Ezt a történetet Mikszáth Kálmán is elmesélhette volna a maga varázslatos, ám néha csípős szavaival, ám az eset nem 19., nem is 20. századi. Pár évvel ezelőtt történt.

Bizony, bizony, mindig van virág Lászity Gyorgye sírján, habár senki sem tudja, hogyan s milyen kezek által kerülnek azok a csokrok, bokréták, koszorúk oda.

Szilaj legény volt, s bolondítóan jóképű a fiatal Gyorgye. De miért ne nevezhetnénk Györgynek? Hiszen magyarul beszéltek, gondolkodtak, magyarul éltek ők a családban, még ha az a bizonyos „béke” át is rendezte szülőföldjüket a határon túlra.

Igaz, volt mindenféle nemzetség a felmenők között, talán magyar a legkevesebb, s lehet, hogy ez okozta az állandó perpatvart, veszekedést a családban, mégis, a szívük mélyén magyarnak vallották magukat. Talán a Tisza, a Délvidék szelíd tája, talán valami megfoghatatlan varázslat tette, de rendületlenül őrizték magyarságukat.

Aranykor volt akkoriban azon a vidéken, György és ikerbátyja pedig az aranyifjak életét élte, pazarolta a nagy tudományú és ügyes kezű apa által megszerzett, s még valamennyire megőrzött vagyont. A gyár, a fémfeldolgozó üzem már régen átment állami tulajdonba. A két ifjú a legmódosabb legénynek számított az idők folyamán várossá növekedett faluban.

Aztán, ahogyan az már lenni szokott, György beleszeretett egy falubeli lányba, a híresen szép Zsuzsannába. Nagy sebbel-lobbal össze is házasodtak, még az egyetemet is félbehagyták, a szülők, főként az erős apa nagy bosszúságára.

Zsuzsannáról azt suttogták, hogy csak a vagyonáért kellett neki a legény, Györgyöt pedig erősen csábítgatták a szebbnél szebb lányok. Egy év után el is váltak, hogy aztán mégis örökre együtt maradjanak, még a hamvaik is a sírban.

Szép házat építettek, lassan-lassan megkomolyodtak, habár György gyakran éjszakázott máshol. Sohasem derült ki, merre is járt, akkortájt nyomozó volt. Szerzett is magának sok barátot, de még több ellenséget. Zsuzsanna finom arcát pedig egyre mélyebben árnyékolta be a bánat. Talán ezért is született súlyos szívhibával az első kislányuk, aki egy percet sem akart itt tölteni, ebben a világban, de megmentették.

Élték az életüket, míg egy napon kitört a háború. Számítottak-e rá vagy sem, ki tudja. Hogy el kell menekülniük, arra biztosan nem. De megüzenték Györgynek, hogy mennie kell. S ez egy olyan vidék volt és olyan háború, hogy ha „megüzentek" valamit, akkor annak meg is kellett történnie. Egy jó barát is szólt: „Gyuri, menjetek el!"

Kapkodva indultak. Még az étel is az asztalon maradt. A család később Zsuzsannát okolta emiatt is. Ott kellett hagyni a berendezést, a szép ruhákat, a játékokat, elég volt vinni a kislányt s a pár hónapja született másodikat.

Átjutottak a határon, kezdhették újra az életüket. Elhagyott házuk az évek során csak hanyatlott, s az otthon maradottak úgy adtak túl rajta, hogy még csak nem is szóltak róla. Persze, úgy tűnt, Györgyék már úgysem térnek vissza: új hazájukban, az óhazában otthonra leltek. Ha látták volna azonban, hogyan barázdálták be a gondok Zsuzsanna arcát, ha tudták volna, hogyan bukott bele György minden vállalkozásába, és hogy nem házat, de még lakást sem sikerült szerezniük, albérletről albérletre jártak, meg kellett küzdeniük a tartózkodási engedélyért, s hogy az állampolgárságról hosszú évekig nem is álmodhattak…

Szóval, ha ezt mind látták és tudták volna a rokonok, és nem csak a rokonok, akkor talán minden másképpen történt volna. De nem tudták, s aki tudta, nem tehetett semmit.

Bár magyar óvodában, magyar iskolában cseperedtek a kislányok, és egészen olyan volt, mintha minden rendben lenne, Zsuzsanna egyre nehezebben viselte a terheket. Aztán egy teljesen közönséges hétköznapi délelőttön megállt a szíve, mit sem törődve többé az állampolgársággal.

György egyedül maradt a lányaival, de ő sem sokáig. Rákot diagnosztizáltak nála, a végső stádiumban. Szeme, arca megszürkült. Teste gyermekivé soványodott. Nem adta fel. Az állampolgárságért küzdött, azért, hogy a gyermekek magyarok maradjanak, s legalább árvasági támogatást kapjanak majd.

Nem volt egyszerű a feladat, de akadtak jólelkű emberek, akik segítettek. György már csak ritkán kelt fel az ágyból, ám az eskütételre boldogan készült. Betegségtől reszkető kézzel, mégis nagy gonddal formálta aláírását. Sikerült megszerezni az állampolgárságot!

Úgy két hét múlva aztán a hivatal küldött egy levelet, hogy még egyszer fáradjon be, mert György keresztnévvel írta alá a hivatalos papírt, de arra akkor még nem volt jogosult.

A levelet a két kislány olvasta el, mert édesapjuk pár nappal azelőtt meghalt.

Mindig van virág Lászity György és a hajdan szép Zsuzsanna sírján. Megilleti őket vagy sem, ki tudja?

KRÁNITZ LAURA

TÖRTÉNETÁRAMLÁS

valahol
egy nagybőgő felsírt
hangja rémítően nyílt
hiány csókok
hegedű húrján
a vonó
az érzékeny színt
valahol
egy király megbukott
s vára leomlott
pecsétje lett a sűrű enyészet
ősz uralta az egészet
és valahol
örök álomba merült
egy nép
fogódzót nem kapott
pedig kért

s mint virágszirmok
a mélybe hullottak
szegény
áldásnélküli
halottak

*

hol nagy a sötét
nem látszik a szemét
– ha jó a hasonlat –

PATÓCS MOLNÁR JÁNOS

És

És illatfelhők fognak lebegni a levegőben, hársfavirágzás lesz, ha igaz, zümmögő akácvirágzás, vagy jázmin trillák kelnek versenyre az ébredő madárhadak örömódájával, a távolból női énekhang hallatszik, szívettépő, vagy inkább hamis? olyan beleélős, olyan amatőr, vagy zuhogni fog a novemberi zimankó, amely ránehezedik a világra, mint egy ázott nagykabát, de lehet, súlytalan, értékelhetetlen, majd aranypénzeikkel szórják be a nehezen lélegző anyaföldet a fáradtszemű fák, vagy épp hóvirágok fúrják kíváncsi fejecskéiket a tenyérmeleg napsütésbe, lihegő lomha légtömbök nyújtózkodnak lustán a tikkadt poros vidéken, téli fagyok frissessége csípi pirosra a gyászolók arcát, akik arra figyelnek, nem téved-e valamiben a pap, az életrajzi adatok, a búcsúzó rokonság felsorolása közben, ki az a feltűnően csinos kis hölgy, aki kicsit megkésve helyezte oda csokrát a koszorúk közé? vajon kihez kapcsolódik? csak nem egy titkos szerető? netán egy eltitkolt kapcsolatból született gyermek? miért van itt X és miért nem jött el Y? meg lesznek-e említve a búcsúztatóban, legalább a közelebbi és távolabbi ismerősök között név szerint? de neked már mindegy, nem fogsz már emlékezni a telefonhangra, apátok ma hét órakor itt hagyott minket örökre, nem fog izgatni, hogyan jutsz el időben a szülői házhoz a szétzilált közlekedés közepette, nem lesz jelentősége annak a félórának, amikor apáddal úgy beszélgettél, ahogy egy apa és fia közt az természetes lenne az egész életen át, amíg a hosszú állomásra vivő utcán gyalog elkísért, amit egyébként sosem szokott, de akkor, mindenáron segíteni akart neked valamit cipelni, már nem számít az a félóra, amit akkor úgy éreztél a legfontosabb történés volt addigi életedben, nem fog eszedbe jutni az apró alföldi tornácos ház, amelyben állítólag születtél, de felnőttként nem emlékeztél semmire, arra viszont igen, hogy fiad ott eszmélt, azon az elvadult, túlburjánzott udvaron tette meg az első lépéseket, egy gömbölyű kőbe kapaszkodva, látta meg milyen a világ kiegyenesedve, nem nézed meg gépkocsiból még egyszer utoljára a szülőházat, amit anyád oly könnyelműen, gyermekei megkérdezése nélkül elkótyavetyélt, új szerelme tanácsára, akiről anyád egy leveléből szereztél tudomást, közölve, hogy újra szerelmes, és ő nem akar vadházasságban élni, mert ugye az annyira erkölcstelen, fogadd el apádnak új férjét, aki olyan férfierővel bír, amit nemződnél még

fiatal korában sem tapasztalt, és saját felháborodott tiltakozásodra sem fogsz emlékezni, hogy harmincötévesen nincs szükséged új apára, amikor már te is apa vagy, ahogy az a lebegés sem fog érdekelni, amit akkor éreztél, amikor értelmes beszédre már képtelen anyád elfogadta javaslatodat, hogy énekeljetek együtt zsoltárokat, amiket tőle tanultál, és anyád üdvözült arccal dünnyögi veled, hogy győzhetetlen én kőszálom, ami húgod szerint inkább a láncrevert kutya nyüszítéséhez hasonlított, mint emberi hanghoz, és már rég eltűntek a koromként mindent feketével bepermetező időben a családi konfliktusok, kitagadások és visszafogadások, szakítások és egymásraborulások, sértődések és kiábrándulások, illúzióvesztések és a többé vagy kevésbé őszinte megbocsátások, elpárolognak a valamiért az átlagosnál fontosabbnak érzett közös ebédek és vacsorák, nem lesz jelentősége gépkocsid határozott ellenállásának, amikor te mindenáron karácsonyi ajándékot akarsz vinni anyádnak a ködös, csúszós utakon, nyilván kimondtalan lelkifurdalás indíttatásából, hogy nem törődsz vele eleget, amit csak akkor értesz meg, amikor nekicsapódva egy előtted hirtelen megálló gépkocsinak, az árokban kötsz ki, bár fizikailag sértetlenül, lelkileg megrokkanva, elvégre te csak jót akartál, miért kell ezért bűnhődnöd? miért nem szerették a gépek anyádat? van nekik is lelkük? hát persze hogy nincs, ne légy már ennyire bárgyú, de akkor mivel magyarázható ez meg az? akkor már ezek a kérdések is hidegen hagynak, hidegen, hiszen már rég kihűltél, ez a dolgok természetes rendje, csak semmi drámázás, nem rágódsz már a véletlenek kegyetlen ridegségén, a sorsszerűség fagyosszájú megállapításain, a kérdésfelvetések esetleges nevetségességén és mesterkéltségén, mint ahogy annak sem lesz értelme, hogy unokáid sorsán elmélkedj, a futurológiai találgatások köddé válnak, akárcsak a találgatások, mi lett volna ha, engedelmeskedsz a hozzád menesztett követnek, aki közösségük felhatalmazásával felkér, térj haza szülőföldedre, vállald el a vezető szerepet, vagy ha az nem tetszik, legyél valami kisebb, de jelentékeny főnök, hátha jó irányba tudod befolyásolni a sorsukat, ha elvállalod, a diktatúrában írt, közölhetetlennek nyilvánított szövegeid idejében megjelenhettek volna, öregkorodra nem kellene kiadóknál kuncsorogj, nem kellene rádöbbenj, hogy az udvarias utalgatás mögött az áll, senki vagy, senki vagy, senki vagy, ahogy néhány barátod elfogult megállapításai sem számítanak már, miszerint beírtad magad a történelembe, egyáltalán miért számítana még a történelem, nem beszélve olyan hétköznapi semmiségről, mint a tűz, talán az alattomos lángok sem csapnak fel a házadban, nem égtek volna meg, nem vesztek volna el a felfordulásban műveid, viszont nagy valószínűséggel nem lettél volna egyetemi oktató, nem szereztél volna doktorátust, amit annak idején apád annyira megvetett, hogy sokáig te sem törekedtél címekre és rangokra, sőt kijelentetted tanúk előtt, hogy te aztán bizonyosan sohasem leszel doktor, nem tapasztalod meg, hogy milyen erős befolyással bír a sorsra a kontextus, hogy elindíthat eredeti elképzeléseiddel, veled született tálentumaiddal szöges ellentétben kitárt ölelő kapuk felé, de akkor már nem érdekel, mi lett volna ha, asszonyod aggódó hangja sem kísér már sehova, senki nem mondja, vigyázz magadra drágám, nem vár haza senki, nem ölel már körbe a forró szél, homoksivatagok üzenetét hozva, olajfa ültetvények fémes csillogását pengetve, ázsiai sztyeppék árvalányhajas vágtatását idézve, a paták időtlen dobogásával bekapcsolva a teremtett világ vérkeringésébe, a „fontos” és a „jelentéktelen” belesimul a végtelen egységbe és különbözőségbe és

CSONTOS MÁRTA

Szavak apokalipszise

Szavakból sok minden építhetsz,
például megfogalmazhatod a testvériséget,
és a szabadságot is hirdetheted az erősebb jogán,
miközben írásba foglalhatod az egyenlőség elvét,
s a magasabb rendű, jobb helyzetben lévő
népbutító magaslatáról szónokolhatsz,
mert tudod, mi az átverés legfontosabb eszköze.
Szavakból építhetsz megértést, szánalmat, elfogadást,
de legfőképpen vádakat és gyűlöletet, játszol
a szavak súlyával korlátlanul…
bár tudod, az ember megbocsát, de nem felejt.
Szavakkal megadhatod a végső figyelmeztetést,
elindíthatod a háborút, s elmondhatod azt is,
a korjelenségek következtében mi az ami
megengedhető; és mi nem.
Szavakkal megszépítheted a vesztett csatát
és megindokolhatod, hogy a gusztustalan,
szürke pondróból miért lehet színes lepke.
Szavakkal tehetsz ígéreteket, amiket soha
nem tartasz be, leránthatod a leplet a hamis
csodákról és meggyőzhetsz másokat arról,
hogy nem döglött hal úszik az árral, az egész
csak délibáb.
Szavakkal azt is harsoghatod, hogy
Isten nevében dübörögnek a tankok, és a kereszt,
amit cipelsz, csak egy szükséges rossz, s a fa
az öröklétben majd kivirágzik, s nem kell majd
ölni, mert nyakadban lebeg a bíbor frangipáni.
Szavakkal hazudhatsz önmagadnak, csak azért,
hogy megvédjed ingatag igazságod, mert tudod,
nem törik be a fejed, ha szólsz,
de nem is hallgatnak rád.

Szavakkal körbe rakhatod az idő burkát, de nem
lesz erőd feltörni, nem lehetsz leleményes
Odüsszeusz, ki minden veszéllyel szembeszáll.
Szavaidat csak a megfeszített Csend hallja,
s amikor utolér a csendártalom, feltéped a horizontot,
de a csendszennyezésben nem hallod Isten hangját,
amikor megkondítja fölötted a harangot.

PŐDÖR GYÖRGY

Lábjegyzet

Platon emlékére*

Szélfútta homok mára a tengelykor,
pergamenbe ragadt bölcs gondolatok.
Szobormagányukban már ők is vakok,
így nem látják, mivé mállik egy hegysor.

Szabadság, etika. Óh, boldog-egykor!
Belőle éltek a mára oly nagyok,
csűrve-csavarva tőle csent mondatot,
lett etikát ideával forrt meggybor.

Merthogy kell a tömegnek cukros ízlés,
és elfeledkeznek a szépről, jóról,
hogy mi emberi, és mi van csak kócból.

Falvédős mondat mind csak hazug hímzés.
Csupán árnyakat láthat barlanglakó,
talán nem is sejti, odakint mi a való.

** Egy szállóige szerint az egész európai filozófia nem más, mint egy sor, Platónhoz fűzött lábjegyzet.*

BÁNDI KUND

KÉT SZÉKELY TAXIS

– Te Laji, ha egyszer már úgyis megálltunk ennek – és hátrabökött hüvelykujjával az én irányomba – vehettünk volna szivarat a MOL kútnál.

Odakaptam a fejem, meglepetésemben majdnem kiböktem, hogy magam is magyar vagyok, de ha már angolul kezdtem el, hogy Clujjba igyekszem – Kolozsvárt nem mertem mondani, hátha nem értik meg, vagy ami még rosszabb, megértik és hoppon maradok, nem vesznek föl. Nagyvárad utolsó házainál álldogáltam, a MOL üzemanyagkút otthont idéző, szép, fehér–zöld sávjai, piros háromszöge adtak némi vigaszt, hogy talán betérnek ide üzemanyagot vásárolni az Erdély belsejébe tartó magyar autósok, és akad kocsijukban számomra egy szűk helyecske. Késő́re járt, főleg annak, aki alkalmi jótét lelkekre várt, hogy fölvegyék. A lelkeknek másutt akadhatott sürgős dolga, mert egyetlen árva gépkocsi sem kanyarodott oda benzinért.

Kisétáltam az országút mellé, a gyér világítás legfényesebb pontjára álltam, szorgalmasan integettem, ám egyik elhaladó fényszórópár se nekem fényeskedett, a féklámpák, mint piros majomfenekek gúnyolódtak velem eltűnőben.

Aztán a legnagyobb lemondás és beletörődés pocsolyájából száraz lábbal és boldogan ugrottam be a forgalomból kikanyarodott, megálló Dáciába.

Elkerülendő a megnemértést, közvetítő nyelvnek az angolt választottam, amit jól-roszszul, de konyhanyelvi szinten egyre többen értenek Romániában.

A Dáciát vezető negyvenéves forma, jó külsejű, rövidre nyírt, szőke hajú férfi biztonság okából újfent megkérdezte tőlem románul, merre akarok menni, ezt nem esett nehezemre megértenem. Megismételtem: Klúzs, ami Kolozsvárt jelent. Társa, aki nagyvilágibb embernek tűnt, hátrakönyökölt és pontosított: Klúzsnapoka. Ráhagytam, mert ez Ceaucescu elkeresztelése óta Kolozsvár romániai hivatalos, térképen is szereplő neve.

Ahogy megszólította Lajit, rögtön érzékelni lehetett, ki a csalhatatlan és megfellebbezhetetlen ítéletű, vezénylő jóbarát kettejük közül. Nagyvárad utolsó lámpái még adtak annyi fényt, hogy jól megnézzem a vidám, kicsit ravaszkás, sasorrú, magashomlokú, őszes, jó ötvenes, szikár férfit.

– Látod, ha már megálltunk, kidobhattad volna a sörösüvegeket– mondta Laji, csöpp panaszos éllel hangjában – rálépsz és össze-visszahengerednek, harangoznak minden kanyarban. Hány kilométert tettünk meg Temesvár óta? – váltott témát.

Nagyvilági barátunkat nem szólította keresztnevén, ez újabb bizonyítékul szolgált, ki a főnök az alkalmi párosban. Magamban elhatároztam, gondolatban Nagyviláginak hívom, modora alapján bizton rászolgált becenevére.

– Te Laji, tudsz te számolni? Mire hazaérünk, jóval túl leszünk a hatszáz kilométeren. Kár volt beugranunk Nagyszentmiklósra, látod, csak hatszázezer lejt kaptál.

– Mért, egynapi munkáért éppen elég hatszázezer lej.

– Laji, Laji – szisszent föl Nagyvilági szemrehányón – te hetekig dolgoztál érte nekik, meg számold a benzint és a kocsi kopását.

– De azt ígérték, hogy ezek próbautak, és eztán mindig velem fuvaroztatják magukat.

– Ha a Pápiuból a Főtérre viszed őket naponta, akkor is többet kellene adjanak. Óra szerint már eleve több járna.

Szeget ütött fejembe a Pápiu név. Ha földrajzi ismereteim nem csalnak, Pápuaföld, netán Pápua Új-Guinea messze eshet a Főtértől. Ha meg a Szentatyára, a Pápára gondolnak, Róma sem a következő sarkon befordulva érhető el, és a Vatikánba a pápához menendő, a térkép szerint át kell szelni az olasz fővárost.

– A mai helyzetben? Hányan csinálják feketén, én meg különadót pengetek le mindenért.

– Nekem mondod, Laji? Inkább adjál egy szivarat.

Laji készségesen kigombolta ingkabátja zsebét, miközben jó száznegyvennel vette a gödrös úton a kanyarokat, és odakínálta a majdnem üres dobozt az öngyújtójával összefogva Nagyviláginak, aki a tudás fensőbbségével fordult hátra, és felém nyújtva a gyűrött dobozt, barátságosan megkérdezte: – Szmóking?

Megint angolul feleltem, nem, nagyon köszönöm, nem dohányzom és ellene vagyok mindenféle hasonló egészségrongálásnak. Ez ugyan kétszeresen súlyos udvariatlanság volt tőlem, egyrészt, mert a befogadás és elvitel szívességét ezzel a nyers megjegyzéssel viszonzom, másrészt, hogy olyan nyelven válaszolok, amiből egy vak hangot sem értenek. De a fülem hallatára folytatott ízes magyar társalgás a lelkiismeret szava helyett a kisördögöt hangosította fel itt bévül, hátha az itteni viszonyokról kendőzetlenül megtudok dolgokat, amikkel újságokban nem találkozhatok.

– Laji, ne várjunk Józsi kocsmájáig, az első alkalommal állj meg, és vegyünk szivarat. Nekem meg fére kell mennem, te nem ittál egy kortyot sem, te kibírod akár hazáig. Viheted az asszonyhoz a rézelőt – vihogott cinkosan. – De hogy errefelé eldughatták a fehérnép javát, hírét-porát se láttam valami ügyibevaló teremtésnek, az aztán egyáltalján nem szép. Pedig de megnéztem volna legalább egyet. Erről jut eszembe, milyen kályhafűttő volt, aki a cujkát kínálta! Azt is vitted már?

– Az a főnök felesége éppen – kacagott föl jóízűen Laji. – Az a férjét szokta váratlanul ellenőrizni, csak az nem tudja, hogy én indulás előtt odacsörgök, és az aznapi madárka meg huss!

– Te vagy a békefenntartó az UNÓ-ban– kacagta el magát Nagyvilági, kezével utánozva a madárka ijedt kisurranását és gyors röptét. – A kályhafűttődet megpillantva nem csodálom, hogy a főnöknek csöpp kedve sem kerekedik kormolni vele.

– Ezért nem kerekedik a kályhafűttő – gömbölyített a kezével Laji a hasa előtt. Nem is lesz soha gyerekük. Amíg a főnöknek pénze van, repülnek rá a madárkák.

– Ne irigykedj, neked maradhat a kályhafűttő. Láttam, milyen szemeket vetett rád, mint Jancsira a vasorrú bába – ingerkedett vele Nagyvilági.

Laji láthatólag megborzongott. Lelki szemeim előtt megjelent a kályhafűttő, aki a pénzt hozhatta az üzlet indulásához, a családi kapcsolatait a fölfejlesztéshez, és ezzel később az anyagi lehetőséget a megtollasodott férjnek a madárkák röptetéséhez.

– Menj gyorsabban, Laji, jövő hétre sem érünk haza – aztán Laji tiltakozását be sem várva, mivel újra százhúsz fölött száguldottunk, hozzáfűzte:

– Te Laji, én megkérdem, ez honnan jött – rögvest elfordult derékból, hogy újra szemügyre vegyen. No, most jön a vallatás, jóízű belső mosollyal vártam, mire megyünk mi, hárman. Elhatároztam, végsőkig viszem a játékot, hadd teljen az idő. A hegyek még igen messze voltak, talán Telegdnél suhanhattunk, a hátsó ülésről nehezen vagy éppen sehogy sem lehetett a településjelző táblák feliratait kivenni.

– Anglia? – kérdezte Nagyvilági felhúzott szemöldökkel, elkészülve igenlésemre. Én is felhúztam szemöldökömet, mutatván a szoros érdeklődést, egyben az értetlenségemet. Nem én lehettem az első külföldi, akivel összeakadt, ezért türelmesen megismételte, rám mutatva: – Anglia?

– Nem, nem vagyok angol ember – válaszoltam újra, tőlem telhetőleg hibátlannak érzett angolsággal. A tagadást rögtön megértette, ezért folytatta a találgatást: – Dzsermánia?

– Nem, nem vagyok német – vettem föl a pontos tájékoztatás fonalát, körömszakadtáig ragaszkodva a brit szigeteken honos szöveghez.

– Hát akkor honnan a csudából szalajthatták? – vakarta meg orrtövét tanácstalanul Nagyvilági. De rögtön föltalálta magát, és rábeszélőn hátraszólt: – Norvég?

Laji közbevágott: – Nem lehet norvég, azok tejszőkék, ez meg sötéthajú.

– Már mér ne lehetne norvég, azoknak jól megy, jól vannak elesztve, el sem képzeled, milyen gazdagok. Te meg, Laji, rögtön kérhettél volna tőle száz eurót az útért. Ez végigmegy Európán ingyen, te meg tátod a szájad, és nem szólsz neki, hogy legalább száz eurót dugjon a mellényzsebedbe. Élhetetlen vagy te, Laji, és az is maradsz, ha így folytatod.

– Mér, te talán milliomos vagy?

– Mióta ilyen jól megy hazánknak, mindenki milliókban kell számoljon, erre büszkék lehetünk.

– Már az igaz– sóhajtott Laji, és visszatért az álmodozásukhoz. – Száz euró, nem is sok az ilyen nyugatitól.

Ez a sértésszámba menő dicséret, bár földrajzilag nincs okom a tiltakozásra, hiszen még a somogyi betyárnóta is imígyen szól: Elmegyek én ahová a nap leszáll, kereshetsz lobáncáshajú zsandár.

Állandó lakásom csakugyan nyugatra esik Nagyváradtól. Felkészültem az újabb fordulóra, Nagyvilági nem adta föl egykönnyen.

– Hollandia? – kérdezte egy árnyalatnyival harciasabban. Látszott rajta, szeret végére járni a dolgoknak, és tud harcolni az igazáért

– A hollandok is szőkék – így Laji, hanghordozásában teljes lemondással. Látszódott rajta a fáradt beletörődés az egésznapi vezetés nyomán. Úttalan utakon járva, már csak a teve – vizet és otthont érző – maradék ereje hajtotta hazafelé.

– Na ne mondd már, ötszáz éve jöttek a gyarmataikról feketék, sárgák, talán még kékek is, csak, hogy neked, Lajikám, eleget tegyenek.

– Szilvaízes puliszka – merengett Laji – Csőbről hoztak be törőbúzát, olyan máléliszt lett belőle, hogy meg se kell főzzed, úgy, szárazon elolvad a szájadban. Ha bejössz hozzánk, megkínállak.

– Te Laji, legalább megfőzte a feleséged? Ami szárazon maradt, átengedem neked. Rászórhatod a szilvaízre. Aztán minek prédáljátok el a szilvát, elviszlek tanulni Jobbágytelkére, ott jó szívvel elmondják neked, mit lehet tenni a szilvával. Még egyet lehet: a legjobb puszilva – az utolsó szónál már pukkadozott, alig bírta kimondani.

A megjegyzésén féktelenül nagyokat nevettek, Laji a kormányt ütögette felhőjáró derültségében, egyszerre elmúlt a fáradtsága. Nagyvilági értett hozzá, hogy a leghétköznapibb, legsiralmasabb témából szempillanatra átváltson villanó vidámságba. Ez a szilvás ügy közös történet lehetett, vagy afféle jó vicc, amit együtt éltek meg.

Hej, ha elmondanám, hogy Bereczki Anti Jobbágytelkén fölemelte a földdel púpozva megrakott szekér hosszgerendáját, és méterekkel arrébb tette, így a lovak kifordulhattak az udvarából. Micsoda énekes volt, Kodály igen megszerette, sokszor meghallgatta. Gaál István híres Bartók filmjében is szerepelt, már fehér hajjal, az anyaföld meg nem tört erejével, történelmi bölcsességgel.

Hej, ha elmondanám, hogy a csőbi „súgár toronyról" mennyit énekeltek nekem a székely lányok, Gyalakutáról, az ottani templomcsoda fényképezése után arrafelé tartva. Ha elmondanám, valószínűleg jól hátba vágnának a bikkfanyelvű karattyolásomért. S meg is érdemelném. De ott még nem tartunk, hanem csak Élesdnél, éppen most hagytuk el a települést.

– Holnap szombat, kimegyek az Antalok patakára halászni. Nem jössz velem? – váltott Laji, megtörölve szeme sarkát, ahonnan az elébb a jókedv könnycseppje gyöngyözött.

– Oda ne menj, ott lopták el Jani sátrát, a horgait, meg a hosszabb botját.

– Persze, mert ott vert sátrat a kanyarban, és elment a zúgóhoz. Fogni nem fogott semmit, még tolvajt se. Én a szikláknál ülök le, onnan szemmel tarthatom a holmim, meg – tette hozzá kéjes gyönyörrel – a halakat. Gazda szeme hizlalja a jószágot. Aki meg jó gazda, az haza tudja vinni.

Nagyvilágit érzékenyen csíphette meg a célzás: – Na jó, hogy ott nem lehetett fogni, de elviszlek Síkaszóra, ott gombostűvel lehet ekkorákat – elrémültem, mekkora halat mutatott kiterjesztett hosszú, inas karjával – zsákmányolni még tapasztalatlan kezdőknek is – adta vissza az előző oldalvágást.

– Sütő Andrásnak ott van házikója, hátha ottkapjuk hétvégén – merengett elkomolyodva, szeretetteljes tisztelettel Laji – vajon ott esett meg a medvés riadalom?

– Hijj, az aztán nagy írás. Kár, hogy nem olvasta a medve, elszégyenlette volna magát. A törőbúzáról jut eszembe, a medvék rájártak a földekre, de tilos volt elijeszteni őket, mert csak Ceausescu lőhette ki őket. A cirkuszos esetet meséltem róla, emlékszel? Nem? Maurer megrendelte Csaunak a medvét, lementek helikopterrel, szekuritátés őrlánccal és láss csudát, medve sehol. A szekus tábornok kiadta a parancsot, hogy kerítsenek medvét és kössék ki, mert a főnök vaksi, majd a fővadász a hangtompítóssal kilövi, hogy csak egy pukkanás essék. No, meg a medve. A szekus legények sem estek a fejük lágyára, Dolzsban találtak egy vándorcirkuszt, elkobozták a szelíd, idomított medvét, diadallal vitték a helyszínre a puskás nagyfejűek elé, és lerakták a nyiladék szélére. Közben az erdész a kerékpárjával odaérkezett és leborította gépét a fűbe. A medve meg, akit erre idomítottak, fölpattant a kerékpár nyergébe, oszt adj neki, kikerekezett a nyiladékba a főnökök elé. Tett egy kört, várva a megszolgált tapsot meg a szakajtó húst.

Beleharaptam alkaromba, és leborultam az ülésre, ezt pléhpofával, hangos nevetés nélkül nem tudtam másként kibírni.

– Aztán ez igaz? – dőlt hátra nevettében Laji, addig a kormányra hajolva figyelte a kivilágítatlan szekereket.

– Ott voltam, ahol beszélték – szerénykedett Nagyvilági – a mai hírek lehet, ugyanilyenek a világ fejeseiről, csak nem jutnak le ide, hozzánk. Mi csak robotolunk, aztán még száz eurót se kapunk – biccentett újra felém a fejével –, de még ötven is jó lenne. Ötvennél ne adjuk alább, hiszen Várad százötvenre van Kolozsvártól.

– Azt rögtön meg kellett volna mondjuk neki, erről lemaradtunk, most már ehetjük a főztünket.

– De mégis tudtára kellene adjuk valahogyan. Én megkérdem tőle, beszél-e németül.

– És ha beszél? Utána nem tudod megmagyarázni neki, pontosan mit akarsz. Eső után köpönyeg!

– Bár itt lenne Mózsi, az egy pillanat alatt elintézné, az aztán tud angolul! Laji, Laji, el kellett volna hozzuk Mózsit, az aztán kivágná a rezet, elmagyarázná fájintosan a száz eurónkat, nemcsak az ötvenünket.

– A mi eurónk? Az övé! Pedig biztos gazdag, valami egyetemen tanul, az apja meg a pálmafák alatt lubickol és tömi a hasát meg piál.

Sóhajtásnyi imával gondoltam elhunyt Édesapámra, akinek sohasem jutott ki a pálmafák alatti lubickolásból. Elűzték Erdélyből, egy emberöltő múlva láthatta meg újra a szülőföldjét. Nehezen gyűrtem vissza a kitörni készülő mondatot. Nagyvilági nem nyugodott, újfent rákezdte:

– Sprechen Sie deutsch? – amire bizonyára az előbbi szomorúság nyomán olyan ereszkedő végű választ adhattam, hogy kifakadt:

– Nem beszél ez semmilyen európai nyelven – aztán felkiáltott:

– A következő faluban okvetlenül állj meg, veszünk szivarat, és már nagyon kell, nem bírom tartani.

– Laji, ezt az értetlen nyugatit nem visszük be Kolozsvárra, kitesszük a Monostori negyedben. Hej, ha Mózsi itt lenne, az karikába hajtaná a szövegével, rögtön színt vallana, előszedné azt a piros bugyellárist.

– Bankkártyája van ennek, ha van egyáltalán – pillantott felém lekicsinylően – hiába is mondana neki akármit Mózsi.

– Hidd el, te, Mózsi megtáncoltatná a nyelvtudásával. Mózsi fejében több van, mint hármunkában összevéve. – Ott hátul percről percre jobban megszerettem Mózsit, már csak azért is, mert szelleme a távolból engem is megtisztelő hármassá kovácsolt a bent ülőkkel együtt.

Kolozsvárra beérvést a Monostori negyedben tilos jelzést kaptunk az első lámpánál és majdnem lefulladó motorral álltunk meg.

– Gentlemen – szólaltam meg a legkitűnőbbnek szánt angolsággal, amit teljesen ferdére állított szájjal véltem elérni.

Hátrafordultak.

– Azs onok kaprazatosan szep, dzsonoru nelve – itt jelentős hatásszünetet tartottam. Mindketten mintegy vezényszóra hátrakapták a fejüket. A háromnyelvű Erdélyben a tört magyarsághoz hozzászokott fülük azonnal jelezte és rögvest kihüvelyezte a robbanó fordulatot a társalgásunkban. Bezsebelve a meglepődésüket, folytatásként rögvest tiszta magyarra fordítottam a szót: – Annyira hatott rám, hogy magam is pillanatok alatt megtanultam magyarul.

– Ej, nekem rögtön gyanús volt maga, barátom, rögtön gondoltam, ha valaki idejön Erdélybe egy hátizsákkal, az csak magyarországi lehet – mentette a menthetőt Nagyvilági.

– Hálásan köszönöm a segítségüket és vendégszeretetüket, igazán ne haragudjanak a bikkfa nyelvű megszólalásért, előre nem tudhattam, beszélhetek-e magyarul a szülőföldemen. Szent a béke? –

Kicsit még szégyenlősen megcsóválták a fejüket, de már elismerően vigyorogtak a közös, szívvidámító végkifejleten. Búcsúzóul hosszan kezet ráztunk. Kiszálláshoz készülődve, még ülésből fölkaptam féloldalasan vállamra a hátizsákomat. De még valamit megcselekedtem.

Előkotorásztam egy elég szép, hasas magyar bankót és előre nyújtottam nekik.

– Euróm ugyan nincs, de bemutathatom maguknak ezt az urat a fényképen, ugye ismerik?

Ismerték.

BAK RITA

Tokaj

Felettünk az Isten,
szőlőlevelek ezrei,
borok titkai
a tokaji hegyek alatt.
Szárnyalásra késztet
az isteni nedű,
pogácsát harapunk hozzá
vidáman,
szikrázik tőle szellemünk,
szilaj nevetés harsan
a borospincékben,
kehely-poharakban
csillámló aszú,
az ember elfelejti
a fáradtságot,
mulat a csillagokkal
kivert éjszakában,
nézi Tokaj
lankáit,
mint aki
ezt a tájat
már soha nem hagyja el,
örök mámorban
lebeg,
feloldó mámorban.

FELLINGER KÁROLY

Tiszabökény

Tiszabökényi bükkerdő,
boszorkája tizenkettő,
a legvénebb az utolsó,
felkúszik rá bab, a borsó.

Tiszabökényi bozótos,
bújócskázók inge foltos,
megböki a tövis a kezem,
elvérzem még, mi lesz velem?

Farkasfalvát Tiszaháton,
görbüljek meg, végigjárom,
a Fogarassy-kastélypark
Tájmúzeuma ébren tart.

Tiszabökény nagy határa
harcot látott, szája tátva,
a kuruc had, az áldóját,
itt nyerte első csatáját.

Emlékművük óva, marasztal,
bronzturul csőrében karddal.
Rákóczi fejedelemnek
védi szobrát sötét felleg.

Bartók Béla keze, hite
népdalokat jegyzett itt le,
sikerrel járt a gyűjtése,
mindet az eszébe véste.

Tiszabökényen, nagy érdem,
Móricz Zsigmond járt szerényen,
templomban volt legjobb helye,
tetszett a famennyezete.

Tiszabökény nem rest, mulya,
Dupka György szülőfaluja,
helytörténész, költő, író,
felejtéssel dúló, bíró.

Tiszabökényi bükkerdő,
boszorkája tizenkettő,
a legvénebb az utolsó,
felkúszik rá bab, a borsó.

JUHÁSZ ZSUZSANNA

Őskegyes halál

Most, hogy öregszem, ideje lesz jó nyugati ember módra számba vennem, mire is lesz szükségem a haldokláshoz.

Mert érzem, készen kell lennem, nem futhatok bele felkészületlen a végszóba. De azért panaszkodhatok, hogy miért is ebbe a fajba születtem, ebbe az okos, előrelátóba. Amelyik végül is folyton a jövővel ijesztgeti magát. Pedig zsákos bácsik régóta nincsenek. Pedig voltak, adták-vették a gyerekeket.

De még azoknak is jobb volt nálam. Igazabb társadalmakban, ahol többet meditálnak mint dolgoznak, fel lehet jelenteni a szülőket, hogy miért is adtak életet a perlekedőnek. Hát tényleg, az az igazi demokrácia, ha beordítanak minden magzathoz a méhbe. Hogy tényleg komolyan gondolod?

Szóval nem megy nekem ez a nagy tudatos készülődés. Legalább kicsit előbb születtem volna. Valami rövidéltű őznek, kinyiffantott volna a kardfogú tigris, ha a korai Parkinson miatt nem lettem volna elég gyors. De még ha hosszú életet adott volna a Devla vagy az aktuális, egy élő isten. Akit a csoport önszántából talált ki, hogy féljen. Hogy legyen, akitől fél s ezáltal megóvja tagjait az ősemberöléstől, azaz csoporttárs-öléstől. És a kannibalizmustól is talán. Bár az be-becsúszhatott az őstörténelem folyamán. Node akkor is, legalább dögölhetnék a barlangban. Lehet, hogy a szélén, és lehet, hogy a saját mocskomban. És lehet, hogy csak addig élve, amíg arrébb tudom vonszolni magam, egy tisztább helyre. Hogy még elviselhető legyek a gyerek számára, akivel a kajámat küldik. Mért? Nem a bűz miatt adják otthonba most is az öregeket? A Nagy Változás miatt, ami anyából vagy apából rettenetes bűzforrást csinál. És akkor dögölhetnék csendben, nyugalomban, és akkor egy rossz évben, egy rossz hónapban a kisleány rendre elmismásolja a vacsorám. Lánnyal küldik, mert azok a lányok, asszonyok genetikusan adnak. A szoptatott gyerek miatt, hogy a francba, valahogy le kell őt koptatni a testükről, mielőtt az életkedvet is kiszívja belőle. És a gyereket leválasztó nők adnak, és azt tartják a nőkről, hogy szívesen adnak. Pedig dehogy, csakhogy békén hagyják őket. És hiába a kislány, az a rossz hónap vagy csak rossz hét kimos belőle minden jóérzést. Én meg nem tudnék vinnyogni, mint a kölyökkutyák, csivogni, mint a fiókamadarak, nem váltanék ki belőle semmiféle dühödt együttérzést. Hogy egy falattal mégis megdobjon. Hát szép lassan kómába ejtene engem, előbb a veséim mondanák fel a szolgálatot. Aztán az agyam is.

De szép lenne. És ingyen, nem ám eutanázia egy engedélyező országban. Utazással, egyebekkel, méregdrágán. Engem itt agyon is ütnének a rokonok.

Viszont ott van még Katika. Ő mindig kérte, hogy kapcsoljam be neki a tévét. A mellére raktuk a tányért, úgy evett. Nyammoghatott, ameddig akart. Mert az étvágyát elvitte az időskori senyvesség. Az életben levés jól működő belső szervek nélkül. Hugyozni szépen tudott, lélegezni is, de az emésztés sok bajmolódással jár. Az nem nagyon ment már neki. De az agya ép volt és tiszta, mint a szűz hó. És mindig éhes volt, és falta a történeteket egyre. És megállított engem a munkában, és mondta, és adta tovább. Mert ez szolgálta az ő jóllétét, nem a pépes étel, nem a pelenka. Mert úgy látszik, semmik vagyunk történetek nélkül. Élőhalottak, még farkashorda sem vagyunk. Mert még a farkascsapat életéből is ki lehet silabizálni valami történetet. Mozgást, értelmes mozgást, vagy kushadást csendesen.

És akkor ez a nagyon értelmes lény, ez az én csúcsintelligens fajom, hogy is hagyhat engem kétségek között az elmúlásomat illetően. Hogy ha nem akarok méregdrága helyet, hogy könyöröghessek, hogy kapcsolják be a tévét nekem. Akkor legalább egy hanyag kisleányt kaphassak.

Egy érző szívűt, aki sajnálja növésben lévő önmagát.

Z. NÉMETH ISTVÁN

Rakoncátlan

Az ön játszóterén, kisasszony,
hosszú a hinták lánca.
Ha az emberke erősen ellöki magát
a földtől, rögtön a mennybe jut.

Nézze csak, milyen rakoncátlan
kölyök vagyok:
hajamba szórom mosolya
forró homokját, mászókáin
fejjel lefelé lógok, két
hófehér galambját finom
búzával etetem,
s járványként terjedek el
jelszóval levédett álmaiban.

Rózsaszín ölelés vagyok kertjének
minden bokrán. Virágszirmáról
lenyalom bátran a savas esőt,
míg tüskéktől vérző tenyerem
lassan elpihen jó szagú pulóverén.

ANTAL LÁSZLÓ

Keresztelő János mondja

Égő és fénylő szövétnek volt

Fáradt kezemről hit csorog.
Szemem izzása fájdalmas; őszi.
Szikla, mező hangomat őrzi.
Jordán vize halkan csobog.

Hangok kísértnek: hamar bevégzed.
Ösztöke ellen ne lázadj szívem.
Keresztelj, szólj: Uradhoz híven.
Orozva jár-kel: valóság, képzet.

Szalóme már a táncát járja.
A király ajzva küld bakóért.
Eskü köti. Prófétaszóért
Nászágy a tét. S fejem az ára...

János, ki asszonytól született,
Kegyelemből üdvözíttetett.

247/1951. szám.

ELBOCSÁTÓ LEVÉL.

Palásthy István

44 éves Kunszentmártonban lakó, aki 1951 évi Január hó 5. napján a fogházba befogadtatott és akit a Kunszentmártoni Járásbíróság B.2.1.274/1950 számú ítéletével Közveszélyes erőszak bűnt miatt 4 hónap fogházbüntetésre ... ra ítélt, miután ezen szabadságvesztésbüntetését kitöltötte, a mai napon szabadon bocsáttatott és ... útvonalon át Kunszentmártonba Béke u. 7. ra utazik.

Megérkezésekor a helyi államrendőrségnél jelentkezni köteles.

Letéti és keresményi pénze 11 forint 80 fillér

Szolnok, 1951 évi ... hó 5. napján.

Láttam:

vezető ügyész.

MEGYEI BÍRÓSÁGI BÖRTÖN SZOLNOK

fogházparancsnok

II. csoport

Elbocsátó levél.

Börtönből elbocsátó levél: Palásthy István, 1951. A Meghurcoltak kunszentmártoni emlékhelyén kiállított korabeli dokumentum (lásd színes melléklet)

A. TÚRI ZSUZSA

Amikor késő...

Látok már a plafonon át.
A csillagok bujkálnak.
Halványak.
Halódó Szentjánosbogarak az éjszakában,
ugye, te is látod?
Üvegből van a mennyezet,
nem ilyen volt tegnap,
lassan eltűnnek a falak is.
Kavarog minden, forog, forog,
te is milyen képlékeny lettél,
kocsonyás, vizenyős,
áttetsző,
nem nevetlek ki, nehogy megharagudj,
de olyan hosszúkás a fejed.
Holnap pálinkát hozz, ezek itt vizet adnak.
Láttad a szíjakat?
Azt hiszik, nem repülök el,
ha idekötnek.
Azt hiszik, ha a budira nem megyek ki,
lebegni se tudok.
Azért is felszállok
a nyomorult kórház fölé.
Nincs vész.
Mindent értek mostmár.
Az ott Pest, arra Gödöllő,
Kerepes és hah, milyen vicces!
Itt a temető. Ha akarnak,
csak áthajítanak a kerítésen.
Tudom, hogy nem így megy ez,
nem vagyok hülye,
ne morogj, pedig milyen praktikus volna.
Lebegek. Ó. Fentről milyen kövér vagy,
lapos medúza,
én meg, mint egy eltaposott
aszalt szilva.

Meg ne sértődj!
Ugye hozol pálinkát?
Mindegy, milyet.
A szilva a kedvencem, de otthon,
a pincében csak barack van.
Más nem is kell.
Mindent tudok.
Egy szikla-burgonyán lebegünk a Nap körül.
A száguldás alig érzékelhető.
Felkészültem. Nem akarok kapaszkodni tovább.
Jaj, most meg mit sírsz? Nem olyan nagy dolog ez.
Milyen érdekesen billeg a Hold: hinta-palinta.
Balra tőle a felhőnek oroszlánfeje van.
Közel a végtelen a semmihez.
A nincshez az örökkévaló.
Ne szólj senkinek, hogy nemsokára vége.
Hadd legyen meglepetés.
Lesz, aki örülni fog.
Ne mondj ellent, tudom.
Menj, menj, én még nézegetem innen
fentről, amitől búcsúzom.
Vagy lentről. Az üvegfalon át. Mindegy.
Ne félj, ez így természetes.
Jössz majd te is és akkor
együtt repkedünk.
Most menj, én még hallgatom.
A szférák zenéjét.
Hozzá zümmögnek a neonlámpák.
Mondom én:
Az ember előbb vagy utóbb megért mindent.
Na, inkább utóbb. Amikor késő már.
Nyikorog valahol egy nyitva felejtett ablak.

Ne felejtsd el holnap
a pálinkát!
Örültem neked!

CSERNÁK ÁRPÁD

A VARRÓGÉP

Anyám, apám halála után varrással kereste meg kenyerünket. Csak női fehérneműk varrásával foglalkozott. Emlékszem a sok csipkés hálóingre, a fodros bugyogókra, és egyéb hófehér lenvászonból és sifonból készült holmira, amelyek úgy elborították a lakásunkat, mint a hóesés. De ahogyan szerettem ezeket a csipkés és könnyű ruhaköltményeket, úgy utáltam a varrógép zúgását. Még most is, ha valamiféle monoton motorzúgást hallok, szomorú vagy ideges leszek, és olyan reménytelen és sivár érzés lep meg, hogy szinte belebetegszem.

Láttam anyámat, amint ott görnyed a varrógép mellett napról napra, évről évre, kora reggeltől késő estig, sokszor még éjszaka is… Életemnek ebből az időszakából ez a kép válik ki élesen, erős kontúrokkal, míg a többi emlékem alig látható, homályos foltocska csupán. Már iskolába jártam. A leckémet csak egyedül tanulhattam, mert anyámhoz nem igen szólhattam, mert őt lefoglalta a munka. Ha néha szóltam is valamit, hangomat elnyomta a varrógép zúgása. Ha kis húgaimmal játszottam, alig értettük meg egymás szavát, úgy zúgott ez a masina anyám fáradhatatlan lábaitól hajtva. Éjjel is sokszor felriadtam a zúgására, ez főleg akkor történt meg, amikor elszakadt benne a cérna, és ilyenkor hirtelen meg kellett állítani. Az álmaimat is megmérgezte, mert szüntelen zúgása, zakatolása nyomasztó álmokat szült. Leggyakoribb álmom az volt, hogy magas vasúti töltésen fekszem a sínek között, és távolról jön a gyorsvonat. Jön zakatolva, fujtatva, egyre jön, én félek, de azért várom, hogy közeledjen hozzám, várom, hogy láthassam, de csak zakatol, robog, egyre jön, jön, de csak nem ér oda hozzám, és én egyedül fekszem a sínek között, sötét van, és nem tudok mozdulni, hogy megnézzem: mért nem jön a vonat, hogy miért nem világít a lámpája, arra is gondolok, hogy én a sínek között fekszem, és így a vonat elroboghat fölöttem, de csak hallom, egyre hallom a zakatolását, anélkül, hogy látnám közeledni, és ez egyre nagyobb félelemmel tölt el, mert nem tudom, hogy melyik pillanatban lep meg, melyik pillanatban robog el felettem a sötétben, és ezért egyre kisebbre húzom magam össze, egyre jobban odalapulok a sínek közé, és csak lesem és hallgatom a közeledő vonat zakatolását…

Ha nyári délutánon kimentünk a napsütötte folyosóra játszani, oda is kihallatszott a varrógép zúgása. Ha megszólalt a gramofon a szomszédban, azt sem hallhattam rendesen, mert zúgott, zakatolt a varrógép. Nem volt semmi örömöm miatta, megölt körülöttem mindent, és elvette tőlem az anyámat.

Csak némely vasárnap, amikor anyámnak nem volt sürgős munkája, hallgatott ez az ördöngös masina. Ilyenkor barna politúros fedél alatt pihent, és még egy horgolt terítővel is le volt takarva. Egészen más hangulat volt ilyenkor a lakásunkban. Rend volt és tisztaság, nem hevertek szanaszét a munkában levő holmik, nem volt tele a padló fehér vászondarabokkal, és főleg anyám változott meg. Felvette párizsikék pongyoláját, barna haját kisütötte a kolnivassal, úgy hogy hullámos és fényes hajkoronája megemelte az alakját, mintha megnőtt volna, arca derűs volt, és állandóan velünk foglalkozott. Ő főzte a finom vasárnapi ebédet, ami legtöbbször rántott húsból és lekváros buktából állt, és ilyenkor ott ténferegtünk körülötte a konyhában Emma néni nagy bosszúságára, aki minduntalan belénk botlott. Az ebédet is együtt fogyasztottuk el a rendesen megterített asztalnál, és ilyen vasárnapi ebédek után szokott anyám elmesélni olyan történeteket, amelyeknek szereplői a család tagjai voltak. Így ismertünk meg olyan eseményeket, amelyek apámmal, anyámmal vagy velünk történtek meg. Egy ilyen elbeszéléséből tudtam meg például, hogy egy éves koromban majdnem meghaltam, mert szörnyű influenzám volt, negyvenegy fokos lázzal, és az orvos minden igyekezete ellenére sem tudtam kitisztulni, a magas láztól szinte belém sült a nátha, és már alig kaptam levegőt. Ekkor támadt anyámnak az a mentő ötlete, hogy apám ott felejtett szivarjából letört egy csipetnyit, és az így összemorzsolt dohányport betömködte az orromba, amitől nagyokat prüszköltem, és szépen kitisztultam. Az orvos csodálkozott a legjobban, hogy leesett a lázam és meggyógyultam.

Aztán mesélt nagyapánkról, apánk gyermekkoráról, lovakról, örömről és bánatról, de csak valóban megtörtént igaz történeteket.

Később olvastam meséket hétfejű sárkányokról, kacsalábon forgó várkastélyokról, és elvarázsolt királykisasszonyokról, de anyám egyszerű, igaz történetei sokkal jobban érdekeltek, mert azok a világról és az életről szóltak, ami mindig izgalmas, különösen egy gyermeknek, aki csupa szomjúság és kíváncsiság.

Néha moziba mentünk. Ez aztán kivételesen nagy esemény volt! Psylander, Zigomáz, Asta Nielsen jelentek meg izgalmas történetek keretében a sötét mozi vásznán, és minden alkalommal fény derült az élet egy-egy előttem még ismeretlen részletére, bepillanthattam egy-egy résen a világ bonyolult szövevényeibe, megismerhettem a jó és a rossz harcát.

De ilyen vasárnap ritkán akadt, mert anyám vasárnapokon is legtöbbször ott görnyedt a varrógép mellett. Ilyenkor Emma néni megszokott kirándulása következett: kimentünk a Népligetbe. A Népligetet sem szerettem túlságosan, de ott legalább nem hallottam a varrógép egyhangú zakatolását. Általában a vasárnapok sem sokban különböztek a hétköznapoktól; mindenesetre egy okból feltétlenül megkülönböztetett nap volt: nem kellett iskolába menni, és reggel tovább maradhattam az ágyban. Egyik vasárnap reggel korábban ébredtem, és látom, hogy Emma néném készül elmenni.

– Nem akarsz velem jönni? – kérdezte – Megyek a templomba.

– De!... Megyek! – kiáltottam, és kiugrottam az ágyból.

Már voltam néhányszor templomban, de kora vasárnap reggel, amikor ő szokott odamenni, én rendesen aludtam. Mivel a templom úgy élt emlékemben, mint szép, díszes és ünnepélyes hely, ahol oly szép a virágos és gyertyafényes oltár, oly sok a szép, megbámulni való kép és szobor, és oly jó, hogy olyan magasra lehet tekintgetni, és zene szól, örömmel kaptam az alkalmon, hogy oda mehetek.

A Gát utcában, kopott házak között van ez a templom, ahova Emma néném járt, akivel aztán egyre gyakrabban én is eljárogattam.

Amikor végigmentünk a szürke, szegényes külvárosi utcán, és beléptünk a kivilágított, aranyfényben csillogó templomba, ahol az orgona búgó zenéje szárnyalt a magasba, áhítatos és boldog érzés töltött el. Megilletődve nézegettem az oltár felé, amit a fehér gyertyák közé rakott vörös kardvirágok díszítettek, és a színes ablakokon beverődő reggeli napfény ráhullt az oltár fehér terítőjére. Tetszett, hogy bár igen sokan voltak, mégis csönd volt, és hogy minden kép, szobor, és emberi arc békét és nyugalmat sugárzott. Ezen a reggelen fedeztem fel a templomot, mint olyan helyet, ahol szívesen tartózkodom, ahol a művészire, a magasabb rendűre szomjazó lelkem ösztönösen kielégülést talált. Akkor még nem ismertem a Louvret, az Uffizit; Bach, Mozart, Beethoven zenéjét, Michelangelo szobrait, a világ csodálatos templomait, városait, kertjeit, s az élet egyéb felemelő szépségeit, így a Gát-utcai templom volt az első hely, ahol ezt megtaláltam. A sok piszkos utca, a sok szürke ház és szemetes udvar után, a Gát-utcai templom szép volt, sőt: csodálatra méltó. Emma néném, látva, hogy milyen jól érzem magam a templomban, és hogy milyen szívesen megyek vele, a hét egyik napján este is elvitt magával litániára.

Otthon egyre nehezebben találtam meg a nyugalmamat. Nagyon szerettem rajzolgatni, – ez volt a kedvenc szórakozásom – de az asztalhoz nem igen ülhettem, mert az teli volt fehérneművel, vagy anyám szabásmintákat vágott ki rajta, és az egyetlen sámliért, amit egy szék mellé téve szoktam a rajzolgatásnál, vagy az iskolai leckém elkészítésénél ülőhelyemül használni, mindig közelharcot kellett vívnom a húgaimmal, akik ugyancsak ezen a sámlin szerettek üldögélni. Végül is úgy oldottam meg a dolgot, hogy az ablakhoz toltam egy széket, és az ablakpárkányon rendeztem be főhadiszállásomat… Ez a hely ugyan elég keskeny volt, de legalább világos, csak az volt a kellemetlen, hogy túlságosan közel volt a varrógéphez, ami egyre a fülembe zakatolt.

Egy napon, amikor az iskolából hazamentem, már nem egy, hanem három varrógép zakatolt, és két ismeretlen nő ült az új gépek mellett. Megtudtam, hogy varrónők, akik saját gépükkel együtt anyám szolgálatába léptek, mert anyámnak úgy megszaporodott a munkája, hogy egyedül már nem győzte. A két nagy belvárosi cég, ahova dolgozott, egyre több munkával halmozta el, és a Mössmer cég a nála megrendelt grófkisasszonyok, és egyéb gazdag lányok pompás, és számtalan darabból álló kelengyéinek elkészítését anyámra bízta, akinek pontos és szép munkájával minden bizonnyal igen meg lehettek elégedve. Így aztán az ablak melletti helyemnek is vége volt, mert kellett a világos hely a varrógépek számára. De rövidesen megoldódott a helyzet, mert anyám még két sámlit vásároltatott Emma nénémmel, aki boldog volt, hogy a köztem és két húgom között dúló sámli-csata így végre békésen megoldódott.

Most már olyan zakatolás volt otthon, mint egy gyárban. A három varrógép különböző mélységű hangon zúgott, és az egyik varrónő, akit Mariska néninek hívtak, munka

közben énekelt, de olyan kellemetlen, rekedtes hangon, hogy a húgaimmal mindig kinevettük. Találtam otthon vattát, és betömtem vele a fülemet, hogy csöndet varázsoljak magam köré.

Nyolc éves voltam, amikor egy őszi este, lámpagyújtás után, odaültem anyám mellé, aki kivételesen nem géppel, hanem kézzel varrt valamit, és felolvastam neki az olvasókönyvemből. De alig olvastam néhány mondatot, amikor kopogtak az ajtón, és egy idős, kerekfejű, zömök, feketeruhás férfi lépett a szobánkba. Arca komoly volt, de barátságos.

– Czike Imre vagyok, árvaházi igazgató – mutatkozott be anyámnak – …hát, ez a fiú volna az? – mondta és alaposan megnézett. Néhány kérdést intézett hozzám, aztán így szólt anyámhoz: – Hát, akkor holnap délelőtt tessék behozni…

Anyám könnyes szemekkel nézett rám, amikor elment, és magához ölelve sokszor megcsókolt. Látva, hogy én nem sokat értek az egészből, leültetett maga mellé, és elmondta, hogy miről van szó. Már néhány hónappal ezelőtt kérvényt nyújtott be a Fővárosi Tanácshoz, hogy engem a Mayer Ferenc árvaházba helyezzenek el, mert ő özvegy és szegény, és három gyermeke neveléséről nem tud kellőképpen gondoskodni, és most megjött a válasz.

– Nagy dolog ez, fiacskám! Teljesen ingyen fognak nevelni és tanítani – mondta – és ez az árvaház a legjobb az egész országban, azért is kértem, hogy ide vegyenek fel. Én majd vasárnaponként meglátogatlak, a nyári szünidőt pedig itthon töltheted… majd meglátod, sokkal jobb lesz neked ott, mint itthon…

Nem sírtam. Csak akkor éreztem először azt a különös hidegséget a mellkasomban, amit azóta oly sokszor…

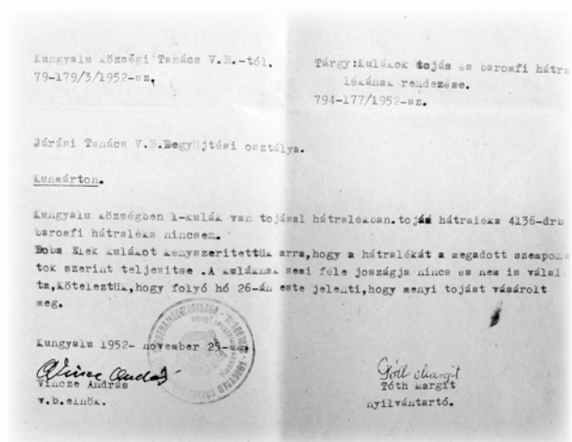
Kungyalu Községi Tanács V.B.-tól.
79-179/3/1952-sz.

Tárgy: Küldöttek tojás és baromfi hátraléka rendezése.
794-177/1952-sz.

Járási Tanács V.B. Begyűjtési osztálya.

Kunszárton.

Kungyalu Községben 1-küldöttünk van tojással hátralékban. tojás hátraléka 4136-drb baromfi hátraléka nincsen.
Doba Elek küldöttet felszólítottuk arra, hogy a hátralékát a megadott szempontok szerint teljesítse. A küldöttünk mai fele joszágja nincs és nem is vásárolta, kötelezettük, hogy folyó hó 26-án este jelentsi, hogy mennyi tojást vásárolt meg.

Kungyalu 1952- november 25-én

Vincze András
v.b.elnök.

Tóth Margit
nyilvántartó.

Doba Elek gazdálkodó tojásvásárlásra kényszerítése, Kungyalu, 1952. A Meghurcoltak kunszentmártoni emlékhelyén kiállított korabeli dokumentum (lásd színes mellékletünket)

Recenzió

MADARÁSZ IMRE

A vasöklű belügyminiszter

Krahulcsán Zsolt: Biszku
A megtorlás belügyminiszterének életútja

„A puha diktatúra legkeményebb ökle” – a megtorlás belügyminiszterének életútja című könyvének szinte a summázata ez az idézet a főszöveg utolsó oldalán (198. o.). Ám e meghatározás részben megkérdőjelezhető. Biszku Béla ugyanis akkor volt „kemény ököl”, amikor a diktatúra még korántsem „puhult fel”: az 1956-os forradalmat követő megtorlások idején. Neve olyannyira összeforrt a represszióval – amikor is minduntalan „szigorúbb ítéleteket követelt”, gyakran „kifogásolta az enyhe bírói ítéleteket, a kivégzések alacsony számát”, mondván, „sokkal többet lehetett volna elítélni”, „feltétlenül a keményebb fellépés híve volt” (88–89., 100. o.), és személyesen is beavatkozott a nyomozásokba (92. o.) –, hogy azóta is mindenkinek csak ez jut eszébe róla, noha az életrajz szerint 1961-től („vasökle” jutalmaként) „Kádár János után az állampárt második emberének számított” (151. o.).

A hátsó borító fülszövegében feltett kérdésre – „Hogyan válhatott egy átlagos képességű, szürke pártfunkcionáriusból kora emblematikus és rettegett politikusa?” – a választ alighanem a monográfiában nem említett „Brezsnyev-effektus” adja meg: a riválisok közül az általuk legkevésbé veszélyesnek vélt és legközépszerűbb jelölt fel- és kiemelkedése. Biszku „tipikus káderként viselkedett” (41. o.), „végletes opportunizmusa” kizárta, „hogy önálló, autonóm személyiség legyen” (53. o), saját elv-, párt- és funkcionáriustársai egynémelyike is „nem okos embernek” és műveletlennek (190. o.), „ringy-rongy embernek”, „fölényesnek, pökhendinek”, talpnyalónak (114. o.), „nagyon primitív embernek” (148. o.) minősítette, azonban éppen ezzel lett „megfelelő ember a megfelelő helyen” (75. o.) Kádár „teremtménye” és ultipartnere (192, 115. o.).

Krahulcsán Zsolt amúgy számos kérdés megválaszolását az olvasókra bízza, szembesítve őket (anti)hőse önellentmondásaival. Biszku az úgynevezett (szélsőbalos) „munkásellenzék” vezéralakjának számított (136. o.) és (talán kisebbrendűségi komplexusból is) „értelmiségellenesnek” (193. o.), noha ’56 után éppenséggel „nem a munkásság védelmezőjeként lépett fel, hanem kvázi munkaadóként” (71. o.) s „a munkások… agyonverték volna” (66. o.). Kádár ellen tervezett „puccskísérletét” Berend T. Iván és „ellenlábasa”, Aczél György kitalációjának tartotta (137., 141., 162., 168–169. o.). Az 1968-as „új gazdasági mechanizmussal” szembeni 1972-es „ellenreformációban” (143. o.) egyszerre állt a kétlelkű, tétovázó Kádár mellett és ellen, az utóbbi vezetett 1978-as felmentéséhez, idő előtti „lecseréléséhez”, ötvenhét éves korában való nyugdíjazásához (157., 161. o.).

Második, teljes bukása az államszocialista rezsim összeomlásával együtt következett be, 1989-ben. „A rendszerváltást követően ő volt az egyetlen az egykori vezető párt-állami politikusok közül, akit bíróság elé állítottak az 1956-os megtorlásban játszott szerepe miatt. Alakja így megszemélyesítette a kádári vezetés bűneit és az elszámoltatás kudarcait.” (10. o.) Hiszen aligha „vihette (volna) el a balhét” egyedül. „Az ellene indított peres eljárás jogerős ítélet nélkül zárult le” (188. o.) a vádlott 2016-os halála miatt. És „megbánás nélkül” (189. o.): Biszku sosem bánt meg semmit. Rendkívül megkésett felelősségre vonása problematikusságát Krahulcsán ekként summázza: „A megtorlásban játszott szerepe miatt a morális, erkölcsi felelőssége nem lehet kérdéses, de tetteinek jogi megítélése már nem ennyire egyértelmű.” (195. o.) Legyen munkája a későbbi biomonográfusoknak is...

De érdemel Biszku több monográfiát?

Jaffa Kiadó, 2022

JÓNA DÁVID

Törékeny

A pohár törékeny – mondják.
Pedig mennyi minden törékenyebb:
a szerelem, a barátság, a béke,
melyiknek lehet hamarabb vége – mondd!

A pohár a szájhoz emelt ünnep,
a hűséges társ és a szerető,
átlátszóság és feloldozás
a megmaradás és a búcsúzás maga,
vitrinlétünk profán szimbóluma.

A pohár törékeny – mondják.
Pedig mennyi minden törékenyebb.

KIMMEL ISTVÁN

SINKA ISTVÁN EMLÉKNAPOK

Sinka István költő, író születésének 125. évfordulóját ünnepelte Budapesten és Vésztőn a Magyar Nemzeti Írószövetség, a *Magyar Múzsa* folyóirat és Vésztő város önkormányzata. Vésztőn a Sinka István Művelődési Központ, a helyi Népfőiskola és a Vésztői Városi Könyvtár közösen rendezte meg az eseményt. Meghívásukra a Magyar Nemzeti Írószövetség és a *Magyar Múzsa* szerkesztőségének negyven tagja utazott busszal – 2022. szeptember 24-én – tudományos konferenciára a vésztői művelődési központba.

A helyiekkel közösen szervezett egész napos rendezvény szervezői Karakas Anikó, Vésztő város polgármestere, Csősz Ferenc tanár, a Művelődési Központ igazgatója, és a helyiekkel közösen Madár János, a Magyar Nemzeti Írószövetség elnöke, a *Magyar Múzsa* szerkesztője, Büki Attila író, költő, a vers szakosztály elnöke, és dr. Medvigy Endre irodalomkutató voltak.

Ez év tavaszán, Büki Attila kezdeményezésére, Sinka István: *Anyám balladát táncol* címmel országos diákpályázatot hirdetett meg a Magyar Nemzeti Írószövetség. A kilenc nyertes pályázat eredményhirdetésére Budapesten, a Magyar Újságírók Közössége Bartók Béla úti székházában, Szabó András előadóművész Sinka-estje előtt került sor, majd Vésztőn adták át a nyerteseknek a díjakat.

Sinka István a magyar népi irodalom nagy alakja, aki mély szegénységből, éhező nyomorból, ridegpásztori körülmények közül emelkedett az elismert, nagy költők közé. Közel 80 évvel Arany János után, ő is Nagyszalontán született. Itt eszmélt a világra a Köles-ér partján, itt ismerte meg az árvaság és a pusztai szolgaélet keserűségét, és csak négy elemi iskolát végezhetett el. Tizenegy évesen, apja halála után bojtárnak kellett állnia. Első feleségével, Papp Piroskával és gyermekeikkel 1919 őszén költöztek a Vésztő melletti Bélmegyerre, a Kárász uradalom Gereblyés nevű majorjába, ahol hat évig volt bojtár. Majd 1925-től számadó juhász lett az uradalom Sárga-Mágor pusztáján, és 1928-ban költözött be Vésztőre.

Költői pályája itt indult el. Verseiben az elnyomott pásztorok, napszámból élők, a zsellérek és uradalmi cselédek nyomorúságát mutatta be a világnak. Novelláiban és

regényeiben már a háború előtt a bihari pásztorok életét, humorát, a szegények életrevalóságát ábrázolta. Első versét a juhok között írta, tintaceruzával, a csizmája szárára. Ihletet egy kézimalmot tekerő, daloló asszony adott ehhez. Egy birkájáért megszerzett Petőfi kötet hatására elhatározta, hogy költő lesz. Nyelvezete, szókincse nemcsak paraszti, több annál, mert az ősi, nomád pásztori kifejezéseket, tájszavakat szívta magába szüleitől és nagyszüleitől, idős rokonoktól.

A vésztői, Makovecz stílusban épített művelődési központ színháztermében rendezett emlékülés levezető elnöke Turbók Attila költő, a Magyar Nemzeti Írószövetség elnökhelyettese volt. A tudományos tanácskozást Sinka István szépírói munkásságáról Karakas Anikó, Vésztő polgármestere nyitotta meg. A polgármester köszöntője után *Sinka István vésztői évei* címmel Csősz Ferenc, a Művelődési Központ igazgatója beszélt a költő–író életének alakulásáról (előadásának szerkesztett változata folyóiratunk 3. oldalán olvasható).

Dr. Medvigy Endre irodalomkutató a *Fekete bojtár vallomásai* című előadásában Sinka István azonos című, kétkötetes könyvét mutatta be. Az I. kötetet 1942-ben a *Pesti Újság* közölte 20 részletben. Medvigy Endre tanulmányozta a két kötet kéziratát, és rájött, hogy Püski Sándor több részt kihagyott az 1944. évi kiadásából. A teljes életmű megjelentetésénél ezeket beillesztik. Medvigy Endre javasolta az önkormányzatnak az összes mű, a teljes életmű kiadását, ami a közeljövőben megvalósulhat.

A konferencia második részében dr. Heltainé dr. Nagy Erzsébet egyetemi docens tartott előadást, amelynek szemléletes címet adott: *„Nagyanyáim s a szépanyáim lelke dalolt nekem a pusztán” – Sinka István költészetének nyelvi értékei.*

Sinka verseiből vett példákkal mutatta be, hogy a költő évszázadok alatt kialakult nomád, szkíta pásztorkifejezések, a táj, a fű–fa–virág és Nap, szél–szellő mesteri metaforáit örökölte őseitől. Öröm volt hallgatni az előadót, mert rengeteg Sinka versből idézte a sajátos kifejezéseket.

Dr. Bakó Endre irodalomtörténész *Sinka István és Veres Péter* címmel tartott előadást a két népi író, költő kapcsolatáról. (Az előadás szerkesztett változata folyóiratunkban olvasható.)

A konferencia résztvevői megkoszorúzták Sinka István szobrát a vésztői művelődési központ előtti téren, ahol Káldi János *Tátikacsokor Sinka István sírjára* című költeményét Baka Györgyi költő, előadóművész, a Magyar Nemzeti Írószövetség tagja szavalta el.

Folyóiratszámunk szerzői

A. Túri Zsuzsa (1971, Budapest) – költő, író, műfordító. Francia szakos tanár. Eddig három verseskötete jelent meg. Már többször publikált a Múzsában. A Magyar Nemzeti Írószövetség tagja. Genfben él.

Antal László (1950, Füzesabony) – költő. Végzettségét tekintve magyar-német szakos gimnáziumi tanár. Versei különböző folyóiratokban jelennek meg. (Opus, Nyugatplusz). Nekem a szó címmel 2014-ben jelent meg verseskötete, melyhez Szabó T. Anna írt előszót. Budaörsön él.

Aniszi Kálmán (1939, Nagykukucs) – író, irodalomtörténész, filozófus, újságíró, egyetemi oktató. Erdélyből települt át Magyarországra. A Magyar Írószövetség tagja. Több kötet szerzője. Budapesten él.

Baka Györgyi (1951, Budapest) – költő. A Szombathelyi Tanítóképző Főiskola könyvtáros-népművelő szakán szerzett diplomát, hosszú ideig népművelőként és könyvtárosként dolgozott. Hét verseskötete jelent meg. Tagja a Magyar Írószövetségnek és a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. 2017-ben Érd Megyei Jogú Város Művészeti Díjjal tüntette ki. Érden él.

Bakó Endre (1938, Derecske) – újságíró, irodalomtörténész. A Hajdú-Bihari Napló nyugalmazott főszerkesztője. Vallja: Móricz Zsigmond szerint az emberrel tízéves koráig minden lényeges dolog megtörténik. Nemrég jelent meg Ágak és hajtások című tanulmánykötete. Debrecenben él.

Balázs F. Attila (1954, Marosvásárhely) – költő. 1990-ben Pozsonyban telepedett le, ahol szerkesztő volt több lapnál, és a Madách Kiadó menedzsere. 1999 és 2001 között a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának az elnöki tisztjét töltötte be. 1994-ben létrehozta az AB-ART Kiadót, amely 25 év alatt közel 900 címet adott ki. Többek között a párizsi Európai Tudományos és Művészeti Akadémia, a magyar és a román írószövetségek, valamint a Magyar PEN Club tagja. Rangos irodalmi díjakat kapott világszerte. 25 nyelvre fordították.

Bak Rita (1974, Budapest) – költő, műfordító, szerkesztő. Számos print és online folyóirat rendszeresen közli verseit. Eddig két verseskötete jelent meg: Bomló perspektíva, Csillaganya. Több kortárs magyar költő versét fordította németre. A Holdkatlan Szépirodalmi Folyóirat szerkesztője.

Barna Gábor (1950, Kunszentmárton) – néprajzkutató, a Szegedi Tudományegyetem BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének egyetemi tanára. Számos hazai és nemzetközi szakmai szervezetnek, több külföldi folyóirat szerkesztő bizottságának tagja. A finn tudományos akadémia (SSF) külső tagja. Számos nemzetközi valamint hazai szakmai és állami kitüntetés birtokosa. Fő kutatási területe a vallási kultúra, a Jászkunság, s ezen belül Kunszentmárton történeti, néprajzi vizsgálata.

Bándi Kund – író, szerkesztő, tanár. Az Összmagyar Testület ügyvezető elnöke. Jogász, történész, közíró, a nemzeti értékek megszállott képviselője. Köd előttem 1956 köd utánam című kötetét a Püski Kiadó adta ki. Budapesten él.

Bánfai Zsolt (Mohács, 1965) – költő, nyelvtanár, fordító. Versei rendszeresen megjelennek több irodalmi folyóiratban, szerzői blogja a PRAE művészeti portálon olvasható. NAPÚT-nívódíjat kapott 2020-ban.

Bolemant László (1968, Bajcs) – költő, fotós, mérnök. A selmecbányai érettségi után egyetemi tanulmányait Pozsonyban és Miskolcon végezte. Fotográfusi végzettséget Budapesten szerzett. Rendszeresen publikál nyomtatott és online irodalmi folyóiratokban (Nyugat Plusz, Opus, Előretolt Helyőrség Felvidék, Magyar Napló, valamint Gondola Kulturális Magazin, Art'Húr Irodalmi Kávéház). Versei (fotóillusztrációiv al) négy önálló kötetben jelentek meg, emellett számos költészeti antológiában szerepelt Szlovákiában és Magyarországon. Legutóbbi verseskötete, A megrajzolt idő 2019-ben Madách Imre-nívódíjat kapott a pozsonyi Irodalmi Alaptól 2020-ban. Jelenleg Budaörsön él.

Budai Kulcsár János (1937, Budapest) – író, költő, újságíró. Hősként tartják számon az 1956-os eseményekben való bátor kiállásáért és szerepéért. Az Élet és Irodalom, a Kortárs, az Alföld, Életünk közölték írásait. Sikeres könyvei: Töltött bumeráng; A Táltos álma; Hömpölygő időben. Jégbe dermedt gyökerek címmel nemrég jelent meg válogatott verseskötete. Budapesten él.

Csernák Árpád (1943, Budapest) – író, szerkesztő. 2002 augusztusában alapította a Búvópatak című polgári, kulturális és társadalmi folyóiratot, amelynek húsz évig volt főszerkesztője. 2007-ben Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjjal, 2011-ben Magyar Köztársasági Ezüst érdemkereszttel, 2022-ben A Magyar Érdemrend Lovagkeresztjével tüntették ki. Legutóbbi kötete: Olajfában lakozó (novellák, 2017). Kaposváron él.

Csontos Márta (1951, Győr) – tanár, költő, közíró, irodalomtörténész. Tagja a Magyar Írószövetségnek, a Szegedi Írók Társaságának, az Erdélyi Magyar Írók Ligájának és a Vörösmarty Társaságnak. Mértékadó folyóiratokban publikál verseket, recenziókat és tanulmányokat. Legújabb kötetei: Látószögek (Kráter, 2018), „Zászló a szélben", Transzcendencia és küldetéstudat Reményik Sándor költészetében (Hungarovox, 2020), Carpe diem-kísérletek, versek (Napkút, 2021). Sándorfalván él.

Csősz Ferenc – író, tanár, népművelő. Debrecenben szerzett magyar szakos tanári diplomát. A vésztői Sinka István Művelődési Központ, Népfőiskola és Városi Könyvtár igazgatója. A népi írók szellemi örökségének kutatásával foglalkozik húsz éve. Kiemelt figyelmet szentel Sinka István költészetének. Az sem véletlen, hogy kezdeményezője volt a Sinka István Múzeum megalapításának, amely Vésztő városnak ma már egyik kiemelt irodalmi központja. Csősz Ferenc korábban tanárként is sokat tett a népi irodalom értékeinek megőrzéséért. Vésztőn él.

Debreczeny György (1958, Budapest) – költő. Könyvtárosként dolgozik. Eddig 15 verseskötete jelent meg, a legutóbbiak: Ezen a szép napon: Thomas Bernhard breviárium (2019), Három menetben, kollázs nélkül (2020), Tandori-kollázsok (2021). Budapesten él.

Diószegi Szabó Pál (1974, Hódmezővásárhely) – költő, műfordító, történész, jogtörténész, középkorkutató (PhD). Az SZTE-ÁJTK tudományos munkatársa, a Magyar Írószövetség tagja, illetve a Csongrád-Csanád megyei Írócsoport titkára, a Szegedi Írók Társasága elnöke. 2007 óta öt verseskötete jelent meg. Verseinek jó részét megzenésíti, amelyet a Diószegi Sounds nevű zenei formációjában elő is ad.

Döbrentei Kornél (1946, Pestszentimre) – költő, író. Hosszú ideig a Hitel szerkesztője volt. Kiemelkedő munkásságát több díjjal is elismerték: József Attila-díj, Kölcsey-díj, a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje, Balassi Bálint-emlékkard, Báró Eötvös József sajtódíj, Benedek István emlékgyűrű, Vitézi Rend érdemkeresztje, Vitézi Rend Nemzetvédelmi Keresztjének Ezüst Fokozata, Alternatív Kossuth-díj. A Magyar Írószövetség tagja. Nemrég megjelent kötetében – Júdás, mint erkölcsi etalon? – az ember, az emberiség egyre romló erkölcsi állapotára mutat rá kíméletlenül. Pomázon él.

Elmer István (1950, Esztergom) – író, újságíró. 1970-ben az Esztergomi Ferences Gimnáziumban érettségizett. Az Új Ember munkatársa, szerkesztője volt hosszú ideig. Több novellás kötete, illetve regénye jelent meg. A megtört kenyér című nemrég megjelent regényét a Vörösmarty Társaság mutatta be a közelmúltban Székesfehérváron. Tagja a Magyar Írószövetségnek. József Attila-díjas író. Budapesten él.

Fellinger Károly (1963, Jóka, Szlovákia) – költő, helytörténész, mezőgazdasági vállalkozó. Eddig tizenöt könyve jelent meg. Versei, gyermekversei egyre nagyobb hírnevet szereznek számára. Több nyelvre is lefordították verseit. Jókán él jelenleg is.

Gyenes Klára – költő, hittantanár, katolikus újságíró. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek.

Hajnal Éva (1960, Komló) – a Litera-Túra Művészeti Magazin folyóirat és kiadó alapító-tulajdonosa, főszerkesztő, lektor, tehetségmentor. Szerzői oldala megtalálható a Hetedhéthatár közérdekű magazinban, a Terebess Magyar Haiku Költők gyűjteményében, az Ezüsthíd és a Magyarul Bábelben oldalán. Versei rendszeresen megjelennek online felületeken és nyomtatott folyóiratokban)NapSziget, Palócföld, B árka, Magyar Műhely). Eddig 78 alkotását fordították több nyelvre. Legutóbbi kötetei: Szeplős (2019), Festményversek (2020). Nap-díjas (2014), Art'húr-díjas (2016), Szilágyi János-díjas (2019), ALEXU-díjas (2021). Pécsett él.

Jóna Dávid (1968, Budapest) – költő, író. Tizenhét évig tanított a zsámbéki főiskolán. Médiatanár, újságíró, operátor. Az Art'húr című kulturális, művészeti lap alapítója, a facebookon az Art'húr Irodalmi Kávéház főszerkesztője. Biatorbágyon él.

Juhász Zsuzsanna (1958) – költő, író, az ELTE BTK Pszichológia Tanszékének tanára. 1980 óta jelennek meg írásai. Költőként, az Élet és Irodalom Új hang rovatában Bella István mutatta be 1985-ben. 1986 novemberében szintén az Élet és Irodalom közölt prózai írásaiból egy bővebb válogatást Csajka Gábor Cyprian bevezetőjével. Díjai: Palócföld Madách Pályázat 1989. Szépirodalom kategória 1. díj, Tanulmány, esszé szociográfia kategória: 2. díj (az első díjat a zsűri nem adta ki.) Prózakötete Ha szerető vagy címmel 2021-ben jelent meg az AJ Téka Kiadó gondozásában.

Kállay Kotász Zoltán (1969, Budapest) – költő, író, szerkesztő. Első publikációja a Ligetben jelent meg 1990-ben. Éveken át emberi jogi aktivista, majd szociális segítő volt, ezek a tevékenységek szervesen kapcsolódnak írói (szépírói, közírói, szerkesztői) működéséhez. A Dr. Kotász Könyvkiadó alapítója és vezetője.

Kimmel István (1950, Tamási) – író, újságíró. A Gödöllői Agrártudományi Egyetemen szerzett diplomát. A Földművelődésügyi Minisztériumban dolgozott minisztériumi vezető-főtanácsosként. Mezőgazdasági, kulturális, közéleti és irodalmi vonatkozású cikkeket, tanulmányokat ír. Leggyakrabban a Kapu című folyóiratban olvashatjuk írásait. Tagja a Magyar Újságírók Közösségének. Érden él.

Kránitz Laura (Budapest) – költő. Verseit többnyire internetes kulturális magazinokban publikálja. Több antológiában szerepelt verseivel. Budapesten él.

Lengyel János (1973, Beregszász) – történész, író, újságíró, publicista. A Magyar Írószövetség, a Magyar Pen Club tagja, a Magyar Újságírók Közössége elnökségének tagja. 2014-ben megkapta a „Nemzeti Újságírásért" kitüntetés bronz keresztjét. Eddig tíz kötete jelent meg, az utolsó 2019-ben, Feltámadás Beregszászon. Mitracsek úr visszatér címmel. Budapesten él.

Lovas Dániel (1954, Szentes) – szakíró, lapszerkesztő, médiaelemző. A Magyar Múzsa könyvsorozat főszerkesztője. A Magyar Újságírók Közössége elnöke, Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjas. A Magyar Nemzeti Írószövetség tagja.

Madarász Imre (1962, Budapest) – irodalomtörténész, az irodalomtudományok kandidátusa, 1993-tól a Debreceni Egyetem Olasz tanszékének vezetője. Az Olasz Köztársasági Érdemrendjének Lovagja. Ürömön él.

Madár János (1948, Balkány) – költő, könyvkiadó, újságíró. A Kelet Felől című irodalmi folyóirat alapító főszerkesztője; a Muravidék, Új Tanú szerkesztője. A Magyar Írószövetség tagja; a Magyar Újságírók Közössége alelnöke; a MÚK irodalmi tagozatának vezetője, a Magyar Nemzeti Írószövetség elnöke, Balkány város díszpolgára, József Attila-díjas és Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjas alkotó. Budapesten él.

Mártonfi Benke Márta (1958, Kunszentmárton) – festő, művészeti író. A Magyar Újságírók Közössége művészeti tagozatának vezetője, a Magyar Múzsa képzőművészeti rovatát szerkeszti. Rendszeresen vesz részt egyéni és csoportos kiállításokon, a Vásárhelyi Őszi Tárlaton többször szerepelt képeivel. Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjas. Kunszentmártonban él. A Magyar Nemzeti Írószövetség tagja.

Mátyus Attila (1965, Miskolcon) – költő. Elvégezte a Magyar Íróakadémia szerkesztői mesterkurzusát és egy recenzióíró pályázat megnyerése után Bedő J. Istvántól tanult szerkesztői mesterséget. Verseit közölte számos folyóirat (Napsziget, Ezredvég, Ártér, Partium, Előretolt Helyőrség, Bárka). Szerepelt a Művészetek szigete, Rétság, A parlament a falra ment című antológiákban. Több versét lefordították angol, orosz és vietnami nyelvre.

Patócs Molnár János (1949, a Partiumban élt negyven évig) – író. A kolozsvári protestáns teológián szerzett diplomát. 1989 óta Szegeden él. PhD fokozatának megszerzését követően a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen docensi kinevezést kapott. A KDNP és a Barankovics Alapítvány regény pályázatának különdíjasa. Több regénye jelent meg. Szegeden él, tagja a Szegedi Írók Társaságának.

Petrusák János (1970, Nyíregyháza) – író, drámaíró, forgatókönyvíró, újságíró. Számos krimi, krimi-paródia, ifjúsági regény, dráma, komédia és sci-fi szerzője, tagja a Magyar Újságírók Közösségének.

Péter Erika – költő, író. 2004-ben jelentek meg első művei. Felnőtteknek és gyermeknek egyaránt ír. Számos irodalmi folyóiratban, antológiában, valamint gyermekmagazinokban olvashatók versei, prózái. Több kötete jelent meg. Békéscsabán él.

Pődör György (1948, Vasszilágy) – költő, tanár, szakíró. A Savaria Szakközépiskola tanára, majd igazgatója volt. Mérnök–tanári, szakmérnöki, szakírói, ásványgyűjtői munkájával jelentős elismeréseket szerzett magának. Ásványmúzeumot alapított Vasszecsenyben, amely ma is működik. A hetedik című lap szerkesztője. Országos folyóiratokban jelenik meg folyamatosan. Több kötete jelent meg. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Vasszecsenyben él.

Szafián Zsuzsanna (1948, Békés) – költő, író, tanár. Tanári végzettségét Budapesten és Szegeden szerezte, az írás gyermekkora óta része életének. Az 1990-es évek óta rendszeresen publikál. 2004-ben a Tiszánál című versével 3. díjat nyert Szeged város pályázatán. Rövid prózai írásai főként az Accordia Kiadó antológiáiban jelentek meg. Három önálló kötettel rendelkezik, az utóbbi Janus-arcok címmel 2022-ben jelent meg. Jelenleg Szegeden él.

Szente B. Levente (Szörényvár, 1972) – költő, író, helytörténeti kutató. 1979 óta családjával Székelykeresztúron él. Első írásai a Romániai Magyar Szóban jelentek meg 1994-ben. Rendszeresen publikál verset, mesét, helytörténeti írásokat, riportot és interjúkat folyóiratokban (Bárka, Korunk, Székelyföld, Előretolt Helyőrség, Hitel, Partium). Tizenegy önálló kötet szerzője. Legutóbbi verseskönyve: Vízmerítő (Holnap Könyvek, Nagyvárad 2021). Egyik alapító tagja a Fel-olvasónak, valamint a Kányádi Sándor Irodalmi körnek (KÁNYA). 2021-től a Garabontziás lap főszerkesztője. 2022-ben a Magyar Kultúra Lovagjává avatták.

Turbók Attila (1943, Budapest) – költő, újságíró, szerkesztő. Az ELTE bölcsészettudományi karán végzett 1975-ben. Az Ifjúsági Magazin irodalmi szerkesztője volt, dolgozott a Fiatal Művészek Klubjában, kulturális szervezőként a Zeneakadémián, a művelődési ház igazgatójaként Leányfalun. 1980-tól húsz éven át egy börtönügyi szakfolyóirat és a Börtönújság című hetilap szerkesztője. Hat verseskötete jelent meg. Budapesten él. A Magyar Nemzeti Írószövetség alapító tagja.

Z. Németh István (1969, Komárom) – költő. Legszebb versei (válogatott és új versek, Art Danubius, 2015) méltó összegzése eddigi irodalmi munkásságának. A Szlovákia Magyar Írók Társaságának Választmánya (SZMIT) Z. Németh István költőnek, írónak ítélte oda 2020-ban a Forbáth-díjat a Csipetnyi fény című, hetedik kötetéért.

MÁRTONFI BENKE MÁRTA

A múltat nem lehet eltörölni

Kulákok és kitelepítettek emlékhelye

Barna Gábor

Meghurcoltak címmel nem mindennapi, az országban is egyedülálló kiállítás nyílik a Jász-Nagykun-Szolnok megyei városban, Kunszentmártonban. A bemutató anyaga a negyvenes, ötvenes évek társadalmi légkörét idézi fel, és a kuláknak bélyegzett kunszentmártoni, valamint a Budapestről Kunszentmártonba kényszerrel kiköltöztetett családok szenvedéseit mutatja be a település egy régi épületében, a volt úri kaszinóban. Az emlékhely ötletgazdája és megvalósítója dr. Barna Gábor néprajztudós, a szegedi egyetem tanára és a Szent István Tudományos Akadémia főtitkára. Barna Gábor professzor Kunszentmártonban született, s noha pályája során sokfelé szólították a feladatok, szülőföldjéhez mindvégig hűséges maradt. Részese volt a kunszentmártoni helytörténeti múzeum alapításának, konferenciákat, helyi hagyományokhoz kötődő megemlékezéseket szervezett. Kutatásainak egyik fontos színtere a Tiszazug, a Jászkunság. Néprajzi tárgyú köteteiben szülővárosa és a környező falvak életét, vallási szokásait örökíti meg, és mai napig a helyi értékek megismerésén, megőrzésén fáradozik.

Ezúttal érdeklődése a történelem felé fordult, s a készülő kiállítás közelmúltunkat, azt a korszakot eleveníti fel, mely családok százait tette tönkre, fájdalmas sebeket hagyva a még élő meghurcoltak és utódaik lelkén. A kutatások során elképesztő történetek, döbbenetes emberi sorsok tárultak fel, melyekről a neves néprajztudós is meghatódva tud beszámolni.

Barna Gábor professzorral a hamarosan megnyíló kiállítás helyszínén, a kunszentmártoni kaszinó falai közt beszélgetünk.

– Mi ösztönözte, hogy a néprajzi tematika után a múltunknak éppen ezt a fejezetét helyezte kutatása középpontjába?

– Valóban úgy tűnik, hogy más területre eveztem, de az kapcsolja össze a témák jó részét, hogy Kunszentmártonhoz kötődnek. Kunszentmárton és környéke minden kutatási témám során referencia pont volt, hiszen ezt ismertem, ebbe belenőttem, erre tudtam hivatkozni, összehasonlításokat tudtam végezni, bármivel is foglalkoztam. Így voltam a kuláknak bélyegzett családok üldözésével és a kitelepítettek kérdésével is. Itt nőttem fel, érettségig itt éltem Kunszentmártonban, és bizony, az 1951-ben ide kitelepített budapestiek közül még többeket ismertem, akik a kényszerlakhely feloldása után nem tudtak hová menni, tudtam a meghurcoltatásukról. Az ismeretségi körben is állandó téma volt, kiktől mit vettek el, földet, házat, egyebeket, kik költöztek el a kisemmizés, az állandó vegzálás miatt. Az ő történetük is mélyen bennem élt. S amikor a rendszerváltás után változott a légkör, a kitelepítések negyvenedik évfordulóján, 1991-ben írtam egy kis cikket az akkori helyi újságba a Kunszentmártonba kitelepített budapestiekről. Talán 15-20 családot tudtam összeszedni. A cikkem megjelent. S egyszer csak levelet kapok Vácról, Blazovics Ivántól, akit fiatalemberként szüleivel deportáltak Kunszentmártonba, s aki innen, a Devánszki családból nősült. Megírta, végtelenül jólesett neki, hogy valaki még emlékezik rájuk. Kiegészítette, háromszorosára duzzasztotta a cikkben lévő listát. Így hetvenöt főre emelkedett az ide kiköltöztetett családoknak a száma. Ezután több levélváltás történt, el is kezdtem volna behatóbban foglalkozni a témával, de akkor a magánéletemben változások történtek. Az akadémiai kutatócsoportból előbb a miskolci egyetemen tanítottam folklorisztikát, majd 1993-ban elmentem Szegedre. Az új helyzet, munkakör, feladatok az elkezdett munkát háttérbe szorították, olyannyira, hogy csak most, 2019 körül, amikor közeledett a kitelepítés hetvenedik évfordulója, vettem elő újra ezt a témát.

Az állandó kiállítás kitelepítettekről szóló része

A kitelepített Blazovich Iván és a kunszentmártoni Devánszki Erzsébet esküvője

– Azt hinné az ember, hogy könnyebb feltárni azt a korszakot, amelynek még akadnak élő tanúi. Ugyanezért azonban nehéz is. Hogyan fogott ehhez az érzékeny témához?

– Kérdés volt, hol találok adatokat ezekről a családokról, akikről feltételeztem, hogy jórészt már nem élnek, legföljebb utódaikban. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár őriz ezekről az évekről dokumentumokat, a kitelepített katonatisztekről pedig a Hadtörténeti Múzeum és a Hadtörténelmi Levéltár. Kutatási terv benyújtásával végigjártam ezeket az intézményeket. Az állambiztonsági levéltárban beadtam a hetvenöt nevet, és szépen sorban hozták ki az iratokat, volt, akiről több száz oldalt is. Ahogy haladtam előre a kutatással, újabb és újabb nevek merültek fel. Lényeg az, hogy az eddig ismert dokumentumok szerint 96 családot költöztettek ide, Kunszentmártonba. Végül én már 106 családig eljutottam, ebben szerepelnek azok is, akik azonnali fellebbezésük hatására Budapesten maradhattak. Nem sokan voltak ilyenek. Tiszaföldvárra 117, Öcsödre 86 család került.

Dr. Blazovich János honvédelmi minisztériumi osztályfőnök és felesége, Kunszentmárton

– A kutatómunkát egyedül folytatta. Számtalan interjút készített. Az érintettekkel való találkozások felkavaróak lehettek.

– Valóban, összeállt egy hatalmas levéltári forrásanyag, párhuzamosan pedig próbáltam megtalálni a még élő személyeket. Sikerült is jó néhányat felkutatnom. Mindenki nagyon örült a megkeresésnek, volt olyan, aki még nem is élt abban az időben, de sírva köszönte meg, hogy végre valaki foglalkozik a szülei, nagyszülei szenvedésével. Egy alkalommal Tiszasasra mentem interjút készíteni, és lekéstem a buszt. Stoppoltam. Felvett egy autó, és mondtam a sofőrnek, hogy kihez megyek. Hozzátettem, hogy Tiszasassal különben is sokat foglalkoztam, mert egy ott élő, önkéntes néprajzi gyűjtőt patronáltam, három könyvét is megjelentettem. Ekkor az autó vezetője megszólalt, hogy ő elvből nem olvassa a könyveit, mert ennek a gyűjtőnek a férje tette az ő édesapját kuláklistára. No, helyben voltunk. Tóth Sándor megígérte, hogy elmondja az apja történetét. Be is tartotta a szavát. Eljött hozzám és hihetetlen mennyiségű iratot hozott a családjuk üldöztetéséről. Elvették a házukat, újabb és újabb helyekre költöztették, adóval, beadással agyonterhelték őket. Miközben beszélgettünk, Tóth Sándor többször elsírta magát. Ilyenkor a kutató sem tud érzéketlen maradni. Szomorú, hogy tavaly meghalt, nem láthatja már a kiállítást.

Az állandó kiállítás kulákokról szóló részlete

– *Sokakat felkeresett?*

– Nagyon sok kuláknak bélyegzett családot felkerestem a tiszazugi falukban. Elmondták történetüket, de iratokat már nem találtam. Sokan megsemmisítették, mondván, hogy a megaláztatásuk dokumentumait nem szívesen őrzik. Az üldözés hatására egy-két öngyilkosság is történt. Nem bírták már elviselni az állandó vegzálást, bántalmazást, megalázást, és felakasztották magukat. Ezek számomra is megdöbbentő dolgok voltak. Amikor már túl voltam sok-sok beszélgetésen, akkor találtam egy fiatal operatőrt, Virág Zsombort, akivel egy tucat filmes interjút is csináltunk. Ebből is készül majd egy film a kiállításra. Évek során magam is adtam be a helyi múzeumba a kulák és kitelepített családoktól származó iratokat, kisebb-nagyobb tárgyakat, fényképeket, amelyek egy része a kiállításon is látható lesz.

A kunszentmártoni kaszinó a 20. század elején. Turcsányi Tibor gyűjteményéből.

– *Mi a koncepciója a kiállításnak?*

– A sok-sok múzeumi kiállítást látva, történelmi ünnepet, megemlékezést végigülve fogalmazódott meg bennem, hogy nem szabad elszakítani a helyi gyökerektől a bemutatott anyagot. Az itteni emberek történetét kell elmondani, és azt kapcsolni a korhoz, a tágabb társadalomtörténeti folyamatokhoz. Mert a mai ember csak így érezhet kapcsolódást, kötődést a látottakhoz, hallottakhoz. Így lesz az ő története, ami szüleinkkel, nagyszüleinkkel történt. A kiállítás ezért a kaszinó épületének történetével indul. A kaszinó jelképezheti azt a társadalmi réteget, amelyet 1945 után, 1946-tól 1948-ig bezárólag az újonnan berendezkedő hatalom egyszerűen megsemmisített. Részben fizikailag, de egzisztenciálisan feltétlenül. Ez volt az első nagy elitváltás, legalábbis vidéken. A közigazgatás vezetőit, a korábbi iskolaigazgatókat, ügyvédeket, orvosokat állították félre az igazoló eljárások és az úgynevezett B-listázások keretében. Ezek a nevek már a kiállítás legelején láthatók. És rögtön helyhez kötöm, hogy igen, itt vagyunk, Kunszentmártonban, a Tiszazugban. Feltüntetem azt a három települést, Kunszentmártont, Tiszaföldvárt és Öcsödöt, ahová kitelepítettek, és utána a B-listázások és igazoló eljárások révén áttérünk a következő üldözött csoport emlékanyagára, a kulákokra.

A fuvarozó Gyöngyik Ferenc is kulák lett

– *Talán a fiatalok már nem ismerik a kulák szót. Mit jelent? Kik voltak a kulákok?*

– Kulákok nem voltak, mint ahogy boszorkányok sincsenek. Csak valakik valamiért annak minősítenek embereket. A szovjet eredetű kulák szóval a bérmunkásokat alkalmazó, gazdagabb parasztgazdákat jelölték. Üldözésük – így él a köztudatban – 1948 nyarán, Rákosi beszédével indult el. Az intézményesített üldözés valóban ekkor kezdődött, méghozzá többféle módon. Elsősorban az úgynevezett beadásokkal, beszolgáltatásokkal, ami a háborús évek maradványa volt, hiszen a hadigazdaság idején így tudták az ország ellátását biztosítani. De az új rendszer azt kifejezetten bizonyos társadalmi csoportok kizsákmányolására és visszaszorítására alkalmazta. A beszolgáltatások mennyiségét a birtokméret és jövedelmezőség alapján szabták meg: 25 hold és 350 aranykorona jövedelem után már kuláknak számított valaki, korabeli pártos szóhasználattal élve: kizsákmányoló, zsírosparasztnak. Őket eleve megemelt adóval, megemelt beszolgáltatási kvótákkal sújtották. A cél az volt, hogy termelőszövetkezetekbe kényszerítsék a parasztságot. Két-három év telt el, és ez a réteg, amelynek élete volt a föld, amelyhez ragaszkodott, amelyet generációk óta művelt, őseitől örökölt, ez a paraszti réteg – köztük akár több újonnan földhöz juttatott ember is – kuláklistára kerülve, kezdte felajánlani az államnak a földjét. Önként, ingyen lemondott a birtokáról, csak azért, hogy a napi vegzálást, a fizikai bántalmazásokat, a gyerekeiken esett sérelmeket elkerülje. És az állam elfogadta ezeket a földeket. Odaadta az akkor megalakult úgynevezett állami gazdaságoknak és az 1948-tól intenzíven szervezni kezdett termelőszövetkezeteknek, szovjet típusú kolhozoknak. A téeszbe belépők parcellái azonban szerteszét voltak a határban. Ekkor jött a következő nagy lépés, amivel sújtották ezt a réteget, a tagosítás: állami kényszerrel egy tagba vonták össze a szétszórt földeket. Azoknak a gazdáknak pedig, akiknek a földje beleesett a tagosításba, de nem akartak a termelőszövetkezetbe belépni, vagy kulákként nem vették be őket, azoknak lehetőleg a határ legtávolabbi pontján, a legrosszabb földeken adtak csereingatlant. Tanyáikból is ki kellett költözniük. Nagyon sokan nem fogadták el ezt a helyzetet, vagy előbb-utóbb belátták, hogy nem tudnak megélni, mert a kapott földjük rosszabbul terem, s kulákként nagy beszolgáltatások terhelik őket. Még a vetőmagot és a fejadagot sem hagyták meg, ami elméletileg járt volna. Lemondtak tehát a földekről. De élni kellett. Mit csináljanak? Elmentek az akkor tudatosan erőltetett iparosítás során épülő Sztálinvá-

Sulyák Tóbiás 200 százalékon felül teljesítette a beadást

A teljesen kisemmizett Gálfy Sándor tiszasasi gazda, kisgazda országgyűlési képviselő

rosba, Kazincbarcikára, bányavidékekre, ki tudja még hova. A pártállam így és a kulákperekben elítéltek ezreivel teremtett olcsó munkaerőt magának.

– A dokumentumok arról árulkodnak, hogy nem csak földműveseket bélyegeztek kuláknak.

– A cséplőgép-, a traktortulajdonosok is, és azok az értelmiségiek, akiknek volt 3-5 hold szőleje itt a Tiszazugban, azok is kulákok lettek. Tőlük is elvették a házukat, földjüket, és mindenféle beszolgáltatásokra kényszerítették őket. A beszolgáltatásokban vidékünkön gyakorlatilag szinte mindenki érintett volt, mert itt még a tanítóknak is volt kisebb-nagyobb földbirtokuk. Az első világháború előtt és után a nagygazda réteg már erősen polgárosodott. Családjaikból kerültek ki az első orvosok, tanítók, papok, azaz ők adták az első értelmiségi réteget, amelyik Kunszentmártonból kiemelkedett. A korábbi helyi származású értelmiségiek inkább az egykori kisnemesi úri családokból emelkedtek ki. Nagyon sok ügyvéd lett közülük. És most melléjük fellépett utánpótlással ez a paraszti réteg is. E módosabb családoknak már nagy házaik épültek. A nagyszülők a búbos kemencét még berakatták a szobájukba, de már zongorát vettek a gyerekeiknek, taníttatták őket. Ezeket a családokat az 1940-es évek végétől arra kötelezték, hogy befogadjanak szegény, sokgyerekes családokat, akik valahol valóban rossz körülmények között laktak, de igazából ez az intézkedés is egyfajta eszköz volt ennek a rétegnek a korlátozására. 1952-ben pedig házaikat elvették. Csak Kunszentmártonban 260 házat államosítottak.

Az ártatlanul börtönre ítélt Kiss József pékmester

– Egészen tragikus történeteket is hallani ebből az időszakból.

– Kiss József pék az 1920-as években építette fel a pékműhelyét az egykori vásártér területén. Öröksége és a felesége révén földje is volt. Kulákok lettek. Meghurcoltatása azzal függött össze, hogy egy ellenőrzésnél a lisztből egy vagy fél kiló hiányt találtak. Ez a közellátás veszélyeztetésének minősült, és elítélték tíz hónap börtönre. Kiss József akkor már idősebb ember volt. A váci börtönből mint beteg ember rabkórházba került. Vácról Márianosztrára helyezték, miközben zajlott a pere. Mikorra kiderült, hogy ártatlan, addigra belehalt a meghurcoltatásokba. Szabadulását várták, amikor táviratot kapott a felesége, hogy férje meghalt. Nem sokkal ezután egy újabb ellenőrzés során ismét liszthiányt állapítottak meg, s akkor Ilonka nénit, Kiss József feleségét ítélték másfél év börtönre. Ő munkatáborba került, ott dolgozott, 1953-ban a közkegyelemnek köszönhetően, nyolc hónap után kiszabadult. Három fiuk volt. Sokáig azt hittem, hogy már egyikőjük sem él, amikor véletlenül ráleltem a legkisebb fiúra, Kiss Pálra. Tőle rengeteg anyagot kaptam a családra vonatkozóan. Alighogy eltemették az édesapjukat, a házukat is elvették.

A kuláknak bélyegzett kunszentmártoni Lázi Ferenc időskori képe

– A másik üldözött csoport a kitelepítettek. A két réteg sorsa nem csak hasonló, de össze is fonódott. A kiállítás másik fele róluk szól.

– Igen, így jutunk el az 1951-es kitelepítésig, aminek a terve már megfogalmazódott korábban „pártunk és kormányunk” vezetésében. Rákosi kijelentette, hogy micsoda dolog az, hogy az előző rendszer kizsákmányolói Budapest legszebb helyein, legjobb lakásaiban laknak. Ennek lett a következménye, hogy 1951 májusától júliusáig mintegy tizenötezer embert vonatra raktak és kiköltöztettek. Ez körülbelül ötezer családot jelentett és ugyanennyi lakást. Ennek a tizenötezer embernek nagyobb része már hatvan vagy hetven év fölött járt, kisebb része volt csak aktív életkorú, fiatalabb házaspár vagy család. Azaz gyakorlatilag már semmiféle veszélyt nem jelenthettek volna az új rendszerre, de kellett a lakásuk. Valóban akadtak nagyon szép villák is köztük, de például Láner Kornélnak, aki a MÁV elnök vezérigazgatója volt az 1940-es évek elején, csak egy kétszobás lakása volt az akkori Lenin körúton. A kitelepítési akció azt is jelentette, hogy az új kommunista elit megszerezte magának a legjobb budapesti ingatlanokat, a legjobb helyen lévő akár kisebb lakásokat. Ugyan a korabeli lapok azt írták, hogy ezeket sokgyermekes munkáscsaládok kapták meg, de ez porhintés volt. Körülbelül negyven százalékuk a néphadsereg párthű tisztjeinek jutott. Harminc százalékát pártkádereknek adták, s csak a maradék harminc százalék került valóban rászoruló, sokgyermekes, szegényebb családokhoz. És nem volt apelláta.

A kulákká nyilvánított Barna István kereskedő üzletének portálja Kunszentmártonban

A közellátás veszélyeztetése vádjával ártatlanul börtönre ítélt Kiss Józsefné, Horpácsi Ilona

A sokszor képzetlen, de párthű, műveletlen emberekből álló új állami adminisztráció háromszorosára duzzadt a Horthy-rendszer utolsó éveihez képest. Csak így tudta ellátni feladatát. Ám ez az államapparátus felkészültségét tekintve messze elmaradt a korábbi tisztviselő réteg szintjétől. Csak el kell olvasni ezeket a korabeli iratokat, dokumentumokat, tele vannak helyesírási hibával. A központosított kommunista állam rátelepedett a társadalomra, mindenről tudni akart, mindenkiről mindent számon tartott.

– *Hová vitték a lakásuktól megfosztott családokat?*

– A házmesterekkel, házbizalmiakkal még 1951 elején részletes környezettanulmányt készíttettek, amelyben minden körülményre rákérdeztek. A kiválasztott családok egy 1938-as rendeletre hivatkozva kitelepítési végházatot kaptak. Ebben az olvasható, hogy 24 óra áll rendelkezésükre, hogy kiköltözzenek a kijelölt kényszerlakhelyre. Hogy ez hol lesz, azt szintén gondosan előkészítették. Már 1950–1951 telén a megyei és a községi tanácsok közreműködésével felmérték a kiszemelt kelet-magyarországi településeken, hogy hova lehet elhelyezni ezeket a budapesti családokat. Bár 1947-ben minden előnevet és címet eltöröltek, ezekben az iratokban előszeretettel használták a grófi, bárói címeket, a gyáros, földbirtokos, horthysta tiszt, minisztériumi tisztviselői megjelöléseket. Ez persze így képmutatás volt. Szolnok, Heves, Borsod, Szatmár és más kelet-magyarországi megyéket érintette a kitelepítés. Kunszentmártonban körülbelül százötven családot mértek fel, hogy kikhez lehetne elhelyezni a kitelepítetteket. A legkisebb zugot is számításba vették. Kaposy Miklós, aki később neves humorista lett, leírta, hogy őt és édesapját egy teljesen ablaktalan, földes, padlásfeljárós kamrába költöztették.

A magdolnavárosi (angyalföldi) pályaudvar, innen deportálták a kitelepítetteket

Ilyen lyukakba is költöztettek budapestieket. Kamra padlásfeljáróval, Kunszentmárton

– *Hogy történt a kitelepítés?*

– Ide, a mi vidékünkre 1951. június 7-ről 8-ra virradóra költöztették a családokat. Budapesten összeszedték őket teherautóval. A magdolnavárosi pályaudvaron vagonírozták be őket. Egy-egy család hozhatott magával 500 kilót, de ebbe bele kellett férni szekrénynek, asztalnak, ágynak minden családtag számára, plusz még a ruhanemű. Sok hátrahagyott érték: bútorok, szőnyegek, műkincsek mentek veszendőbe. S egy élet munkája, értelme. Idejöttek a kis motyójukkal, és elhelyezték őket a kijelölt szobában. Azok sem örültek, akiknek ki kellett üríteni a szobákat, kamrákat. Mégis kialakítottak egy elviselhető életet. Összeszorultak, esetleg közösen kellett

használni a konyhát. Megszűnt a budapesti polgári komfort.

– *Miből éltek az ide költöztetett emberek?*

– Legtöbbjük nyugdíját elvették. Dolgozniuk kellett, valahogy meg kellett élni. Ráadásul kötelezték őket békekölcsön jegyzésre, ami azt jelentette, hogy az évi jövedelmükből legalább egy havit erre kellett fordítaniuk. Itt a téglagyárban, az erdészetben és az állami gazdaságban találhattak munkát, és az akkor még működő magángazdaságokba is el tudtak menni alkalmi munkára. Egyetemi tanártól kezdve katonatiszten át a művészig, mindenki fizikai tevékenységet végzett. Sok embernek volt Cserkeszőlőben szőlője, oda is szívesen mentek volna, de nem lehetett elhagyni a kényszerlakhely közigazgatási határát. Ifjú Boros Gyulát szüleivel és nővérével együtt telepítették ki. Igazolt futballista volt Budapesten. Itt első dolga akadt megkeresni a futballcsapatot, ahová azonnal bevették, mert látták, hogy nagyon jól játszik. Az akkori csapat a járási, megyei bajnokságban játszott, azaz sokszor utazott. Boros Gyulát nem egyszer szedték le a rendőrök a teherautóról, mert neki deportáltként nem volt szabad elhagyni Kunszentmárton közigazgatási határát. Hiába kérvényezte a belügyminisztériumtól, hogy sportolhasson, a csapattal más településekre járjon, nem engedték neki.

Aratás Kunszentmártonban, Pohos Kiss István birtokán

– *Többségében idős emberekről beszélünk. Nekik is fizikai munkát kellett végezniük?*

– Igen, nem volt kivétel. És bizony-bizony az idősek nem bírták a munkát. Itt halt meg Binder Ottó, aki az 1936-os olimpiai csapatunkban szerepelt mint lovas. Szívbeteg ember volt, a téglagyárban téglacipelés közben halt meg. Itt is van eltemetve. Sokan haltak meg itt, akik időskén, nyolcvan évesen kerültek ide. Többük sírját megtaláltuk. A fiatalok könnyebben viselték ezt a helyzetet, de a 14 év fölötti gyerekeknek kötelező volt fizikai munkát vállalni, nem engedték őket továbbtanulni. Ők is a téglagyárban, állami gazdaságban dolgoztak. A 14 év alattiaknak viszont kötelező volt általános iskolába járni. Megtaláltam ennek az egy-két tucat gyereknek az iskolai anyakönyvét a levéltárban. Szinte kivétel nélkül

Boros Gyula kitelepített (jobbról az 5. az álló sorban) a kunszentmártoni focicsapatban

jeles, kitűnő tanulók voltak. Mert belátták a saját és szüleik sorsa révén, hogy csak azt nem tudják elvenni tőlük, ami a fejükben van. A kitelepítettek közül sokan, különösen a fiatalok kilátástalannak látták itt a jövőjüket, és 1956, a forradalom után emigráltak, és Amerikában, Svédországban, Németországban nagy karriert futottak be. Telefonon, interneten kapcsolatban vagyok a Münchenben élő Naményi István mérnökkel, a Svédországban élő Kulik József orvossal, vagy a Kaliforniában élő Tőkés fivérekkel, akik mindketten vegyészek lettek. Az egyik egyetemi tanár, a másik egy nagy vegyészeti konszern vezető kutatója. És még lehetne sorolni a neveket. Ebből is látszik, hogy menynyi mindent elveszítettünk azzal, hogy ezeknek az embereknek itthon nem engedtek teret.

Binder Ottó sírja a kunszentmártoni Felső temetőben

– A kiállításon nagyon sok fénykép látható a deportáltakról. Kik ezek az emberek?

– Igen elegáns lista. Többségük katonatiszt. Kisebb számban rendőrtisztek, vállalkozók és néhány tudós, mérnök. A katonatisztek közül többen is kiváló és magas beosztásban lévő és a két háború közti Magyarországon a honvédelemben kulcsszerepet játszó emberek voltak. Például Kubicza Kázmér, a katonai elhárításnak volt a két háború közt egyik kiépítője és vezetője. Szintén itt lakott a már említett Binder Ottó, aki lovas sportolóként a berlini olimpián szerepelt. Vagy Garamvölgyi Ernő, aki a két háború között galamblövő bajnok volt. Döbbenetes sorsok tárultak fel, amikor egy-egy ilyen ember életének utána tudtam járni. Garamvölgyi Ernő például Késmárkon született, Gregorovics Henrik néven. A tízes években végezte a Ludovika katonai akadémiát, majd kikerült az olasz frontra. Királypárti volt. Részt vett a IV. Károly-féle királypuccsokban, a budaörsi csatában megsebesült. Sérülten szervezte meg a szállító vonatot, ami Svájcba vitte ki a csata sebesültjeit, meg a királyi családot. Ő nem jött vissza onnan, hanem egy évig Hollandiában élt. Közben a szülőföldje, Késmárk Csehszlovákiához került. Ő azonban nem akart csehszlovák állampolgár lenni, hazajött Budapestre, és kérte a visszahonosítását. Elhelyezkedett mint Ludovikát végzett katonatiszt, magyarosította a nevét, és a kadét nevelésért lett felelős. Nagyon jól kiépítette a hadapródiskolákat. Kitelepítésében kapott kései levél igazolja, hogy a katonái nagyon szerették. A

Dr. Kármán Aladárné, dr. Stolcz Zsigmond anyósa, a kitelepítés egyik első halottja

rendőrök közül Stolcz Zsigmondot emelem ki, aki Pesterzsébetnek volt rendőrkapitánya. Az ő felesége volt Kármán Katinka, a rimaszombati Kármán családnak a tagja. Stolcz Zsigmond 1944-ben, a zsidóüldözések idején, a nyilas puccs után sok zsidót megmentett. Saját villájában is több zsidó családot, tudóst, orvost bújtatott, akik aztán később igazolták is, hogy ő mentette meg az életüket. Ezért került fel, sajnos csak már a halála után, a Világ Igazainak névsorába. De ez sem számított, kitelepítették. Említhetem Pataky Tibor államtitkárt, aki Alsóvereckén született, jogot végzett. Ő 1921-től a kisebbségi és nemzetiségi kérdések szakértője lett a miniszterelnökségen. Ezen a poszton aztán haladt előre az osztályvezetőségtől az államtitkárságig. Nagy része volt azokban a háttértárgyalásokban, amelyeknek köszönhetően visszakaptunk elcsatolt országrészeket. Különösen a déli Felvidék és Kárpátalja magyarságának visszacsatolásáért tett sokat. Teleki Pállal dolgozott együtt. Sok dokumentum, fénykép őrzi ennek az együttműködésnek az emlékét. Ő kifejezetten német, náci és nyilasellenes volt, nem tette le az esküt Szálasira, nem menekült el nyugatra, hanem az akkori szlovák állam területére ment a Tátrába, ott várta be az oroszokat. Utána visszajött. Őt is kitelepítették két fiával. A már említett Láner Kornél nemcsak a MÁV elnök vezérigazgatója volt, hanem gépészmérnökként ő tervezte meg a gyerekkoromban is bámulattal nézett 424-es gőzmozdonyt. De volt itt egy fiatal zongoraművész is, Ivanich Miklós. Ő Dombóváron született. 1950-ben felvették a zeneakadémiára, amelynek kurzusait Budapesten élő nagymamájától látogatta. Mint a kitelepítésre ítélt nagyanyjával egy lakásban élő, ő is a deportálás sorsára jutott. Kodály Zoltán, Zathureczky Ede és Szabolcsi Bence közbenjárására engedték vissza Budapestre. A kitelepített katonatisztek között volt Ormándlaky Antal, eredeti nevén Waisbecker Antal. Elvégezte a mosonmagyaróvári agrárakadémiát. Biztos jó szakember lehetett, mert az 1920-as évek közepén a külügyminisztérium támogatásával Albániába került az albán mezőgazdaság fejlesztésére. Ott dolgozott mintegy öt évig. És végül megkapta I. Zogu király legma-

Binder Ottó lovas olmipikon, 1936

A kitelepített Lukavszky-család a magukkal hozott bútorokkal Jerney Márton később államosított házában

gasabb kitüntetését, mert felvirágoztatta az albán mezőgazdaságot. Élete végén még át tudta venni az aranydiplomáját a mosonmagyaróvári akadémián. Volt két főispánunk is. Az egyik dr. Lingauer Sándor, Komárom-Esztergom megye ideiglenesen egyesített vármegyék főispánja, jogász ember és agglegény. A kitelepítésben egy olyan kamrát jelöltek ki számára lakóhelyül, ahová a magával hozott ágya sem fért be. Már idős, egészségileg megrokkant ember volt, a tiszaugi öregek otthonában halt meg. A másik dr. Simon Elemér, Sopron vármegye főispánja volt. Emellett a magyar Vöröskereszt elnökigazgatója, aki ebben a minőségében külföldi miniszterekkel, vöröskeresztes szervezetekkel, pozíciójánál fogva is a legmagasabb társadalmi körökben forgott. Ő visszakerült Sopron megyébe, Csáfordjánosfára. Répceszemere díszpolgára. Emléktábla is őrzi ott emlékét.

Dr. Koronghy Henrik, a Kunszentmártonban maradt rendőr

Keresztes Erzsébetet az özvegy édesanyjával deportálták. Édesapja Keresztes József ezredes volt, akkor már vagy 30 éve halott. Keresztes Erzsébet az egyik legsikeresebb magyar lovas sportoló volt, kilencszeres országos bajnok műlovaglásban. Ő is az erdőgazdaságban, az állami gazdaságban dolgozott. Egy tiszasasi család segítette őket gyümölcsökkel, zöldségekkel a megélhetésben. A kényszerlakhely feloldása után Keresztes Erzsébet a bábolnai állami gazdaságba került, ahol csak lovászlányként alkalmazták. De legalább lóközelben maradt, nyilatkozta később.

– Talán még mindig félelem övezi ezt a témát, legalábbis a helybeliek nem szívesen beszélnek erről az időszakról. Ennek ellenére miért érzi fontosnak, hogy az említett dokumentumokat, emberi sorsokat a nyilvánosság elé tárja?

– Célunk egyrészt, hogy emléket állítsunk azoknak a meghurcolt embereknek, akikről elfeledkeztünk. Emléket állítsunk szenvedéseiknek, emberi helytállásuknak, mert tűrtek a gyermekeikért, a jövő miatt. És meg tudtak bocsátani, mert azt mondták: Istennél van az ítélet. Valami hihetetlen, hogy az ember mennyire emberséges tud maradni még a neki rosszat tevő emberrel szemben is. Másrészt: ha már ezt a sok szenvedést, igazságtalanságot felidézzük, hátha okul a mostani társadalom is. Nehogy előjöjjön még egy ilyen eset, hogy irigységből, mert valakinek több van, mint nekem, más a vallása, más a pártállása – meghurcolják. Halálba kényszerítsék, mindenétől megfosszák. Harmadikként pedig arra gondolok, hogy ezeknek az embereknek példaértékű a hűségük, gyökereikhez, értékrendjükhöz ragaszkodásuk. Ezt kellene felmutatni valahogy a mostani gyerekeknek, fiataloknak is. A kitelepítettektől és a kuláknak bélyegzettektől mindent elvettek. Ők minden meghurcoltatásuk ellenére is ragaszkodtak szülőföldjükhöz, hazájukhoz. Megmaradtak kunszentmártoniaknak, öcsödinek, tiszaföldvárinak. Embernek.